T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

HELLENİSTİK DÖNEM PERGAMON- BİTHYNİA İLİŞKİLERİNDE ROMA'NIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF ŞAKAR

BURSA 2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİBİLİM DALI

HELLENİSTİK DÖNEM PERGAMON- BİTHYNİA İLİŞKİLERİNDE ROMA'NIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF ŞAKAR

Danışman:
DOÇ.DR. KAMİL DOĞANCI

BURSA 2024

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı :Elif ŞAKAR
Üniversite :Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı : Tarih
Bilim/Sanat Dalı :Eskiçağ Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII+ 136
Mezuniyet Tarihi : ……/……./20....
Tez Danışman(lar)ı :Doç. Dr. Kamil DOĞANCI

HELLENİSTİK DÖNEM PERGAMON- BİTHYNİA İLİŞKİLERİNDE ROMA'NIN ROLÜ

Hellenistik dönem, Büyük İskender'in Asya coğrafyasının büyük bir bölümünü fethetmesiyle başlar, Diadokhlar dönemi ile devam eder ve MÖ 30 yılında Mısır'daki Ptolemaios monarşisinin yıkılmasıyla sona erer. Pergamon ve Bithynia krallıkları da Anadolu'nun batısında bu dönemde ortaya çıkmıştır. Roma'nın bölgedeki politikaları bu iki krallığı doğrudan etkilemiştir. Pergamon, Attalos Hanedanlığı tarafından yönetilmiş ve Roma ile uzun süre iyi ilişkiler kurmayı başarmıştır. Aynı durumu Bithynia için söylemek pek mümkün değildir. Bithynia Krallığı, Roma'nın büyük düşmanı Hannibal Barca'yı ülkesinde himaye ettiği için Roma ile Pergamon Krallığı'nın kurduğu müttefiklik ilişkisini uzun süre kurmayı başaramamıştır. Ancak Roma, bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek amacıyla bu iki krallığın rekabetini kullanmıştır. Pergamon Krallığı'na verdiği desteği daha sonra Bithynia Krallığı'na da sağlamış, böylece Pergamon ve Bithynia taraflarının birbirinin gücünü zayıflatmasını sağlayarak bölgedeki son sözü söyleyen devlet konumuna yükselmiştir. Pergamon ve Bithynia Krallıkları Roma'nın dostu ve müttefiki durumundan, böl ve yönet politikasının uygulandığı iki krallığa dönüşmüştür. İlk olarak Pergamon Kralı vasiyet olarak topraklarını Roma'ya bırakırken ardından Bithynia Krallığı da aynı yöntemi benimseyerek Roma'nın Asia Eyaleti'nin bir parçası haline gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Roma, Pergamon, Bithynia, Hellenistik Dönem, Anadolu

ABSTRACT

Name and Surname : **Elif ŞAKAR**
University : **Bursa Uludag University**
Institution : **Social Science Institution**
Field :**History**
Branch :**Ancient History**
Degree Awarded :**Master**
Page Number : **VII + 136**
Degree Date : **…../……/20….**
Supervisor/s : **Doç. Dr. Kamil DOĞANCI**

THE ROLE OF ROME IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERGAMON AND BITHYNIA IN HELLENISTIC PERIOD

The Hellenistic period began with Alexander the Great's conquest of a large part of Asia, continued with the era of the Diadochi, and ended in 30 BC with the fall of the Ptolemaic monarchy in Egypt. The kingdoms of Pergamon and Bithynia also emerged in western Anatolia during this period. Rome's policies in the region directly affected these two kingdoms. Pergamon, ruled by the Attalid Dynasty, managed to establish long-term good relations with Rome. The same cannot be said for Bithynia. The Kingdom of Bithynia, by hosting Rome's great enemy Hannibal Barca, failed to establish a lasting alliance with Rome and the Kingdom of Pergamon. However, Rome used the rivalry between these two kingdoms to tilt the balance of power in its favor. The support initially given to the Kingdom of Pergamon was later extended to the Kingdom of Bithynia, ensuring that Pergamon and Bithynia weakened each other's power, thus elevating Rome to the position of the ultimate arbiter in the region. Pergamon and Bithynia transformed from Rome's friends and allies into two kingdoms where the divide and rule policy was applied. First, the King of Pergamon bequeathed his lands to Rome, and later, the Kingdom of Bithynia adopted the same method, becoming part of Rome's province of Asia.

Key words: Rome, Pergamon, Bithynia, Hellenistic Period, Anatolia

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....
İNTİHAL YAZILIM RAPORU……..
ÖZET…….i
ABSTRACT……..ii
İÇİNDEKİLER……iii
KISALTMALAR...……..v
METİNDE KULLANILAN STANDART VE SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ…….....vii
GİRİŞ……....1

BİRİNCİ BÖLÜM
PERGAMON KRALLIĞI

1. PERGAMON KRALLIĞI…….8
    1.1.Pergamon Coğrafyası……...……..8
    1.2.Pergamon'un Kökenleri……..8
    1.3.Pergamon Krallığı'nın Tarihsel Gelişimi……..12
    1.4.Pergamon Kralları ve Anadolu Hakimiyeti…….……..13
        1.4.1. Philetairos……...13
        1.4.2. Eumenes I……...15
        1.4.3. Attalos I Soter…….16
        1.4.4. Eumenes II Soter…….23
        1.4.5. Attalos II…….32
        1.4.6. Attalos III……36

İKİNCİ BÖLÜM
BİTHYNİA KRALLIĞI

2. BİTHYNİA KRALLIĞI……...……...39

2.1. Bithynia Coğrafyası…….…….....39

2.2. Bithynia'nın Kökenleri……...……..40

2.3. Bithynia Krallığı'nın Tarihsel Gelişimi…….....40

2.4. Bithynia Kralları ve Anadolu Hakimiyeti……...…….....42

2.4.1. Bas……..…….……...42

2.4.2. Zipoetes……...42

2.4.3. Nikomedes I……....45

2.4.4. Ziaelas…….46

2.4.5. Prusias I……...47

2.4.6. Prusias II…….55

2.4.7. Nikomedes II Epiphanes…….60

2.4.8. Nikomedes III Euergetes……61

2.4.9. Nikomedes IV Philopator……...63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMA'NIN PERGAMON-BİTHYNİA İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ

3.ROMA'NIN PERGAMON VE BİTHYNİA KRALLIKLARIYLA İLİŞKİSİ ….....65

3.1.Roma ve Anadolu: İlk İlişkiler……..65

3.2.Phoinike Antlaşması'ndan (MÖ 205) Kynoskephalai Antlaşması'na (MÖ 197) Kadar Roma'nın Pergamon ve Bithynia ile İlişkileri……..65

3.3. Lysiamakheia Konferansı'ndan (MÖ 196) Magnesia Savaşı'na (MÖ 190) Kadar Roma'nın Pergamon-Bithynia ile İlişkilerindeki Rolü …….....…..67

3.4.Magnesia (Manisa) Savaşı……71

3.5. Manlius'un Galat Seferi…….……...74

3.5.1.Olympos Dağı Savaşı…….....75

3.5.2. Magaba Dağı Savaşı ve Sonrası…….76

3.6. Apameia Antlaşması (MÖ 188)……...…….77

3.7.Apameia Antlaşması Sonrası Roma'nın Pergamon ve Bithynia ile İlişkileri79

3.8. Roma'nın Anadolu'daki Sınır Anlaşmazlıklarına Müdahalesi…….79

3.9.Roma'nın Anadolu'daki Savaşlara Müdahalesi (MÖ 183-171)……....81

3.10. Perseus Savaşı (MÖ 171-168) Sürecinde Roma'nın Pergamon ve Bithynia Krallıkları ile İlişkileri…….……83

3.11.Pydna Savaşı Sonrası:Roma ve Pergamon – Bithynia İlişkileri……..……83

SONUÇ.……...86

KAYNAKLAR……95

EKLER…..……111

KISALTMALAR

AD	Anno Domini (Milattan Sonra)
BC	Before Christ (İsa'dan Önce)
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ca.	Circa (yaklaşık/ tahmini/ civarı)
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
dn.	Dipnot
ed.veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
f.	Fragman
Karş.	Karşılaştırınız
kg.	Kilogram
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan sonra
n.	Not
No./nr.	Numara
res.	Resim
s.	Sayfa/sayfalar
S.	Sayı
ss.	Sayfadan Sayfaya
şek.	Şekil
trans.	Translator
vd.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
vol.	Volume
yy.	Yüzyıl

Metinde Kullanılan Standart ve Süreli Yayınlara İlişkin Kısaltmalar Listesi

ANSMN	*American Numismatic Society Museum Notes.* New York.
Belleten	*Belleten.* Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.
BCH	*Bulletin de Correspondance Hellénique.* Paris, Athènes.
CAH	*The Cambridge Ancient History.* Ed. J. B. Bury, S. A. Cook. I-XII. Cambridge, London 1923-1996.
CP	*Chicago Press.*
DTCFD	*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.* Ankara.
JRS	*Journal of Roman Studies.* London.
OGIS	*Orientis Graeci Inscriptiones Selectae.* Ed. W. Dittenberger. I II. Leipzig 1903-1905.
SEG	*Supplementum Epigraphicum Graecum* (1-25 Leiden 1923; 26-7 Alphen 1979-80; 28 vd. Amsterdam 1982–.
SIG^{3}	*Sylloge Inscriptionum Graecarum.* Ed. W. Dittenberger, et al. I-IV Leipzig 1883-1924.
SYLL ^{3}	*Sylloge Inscriptionum Graecarum.*
TİD	*Tarih İncelemeleri Dergisi.* İzmir.

GİRİŞ

"Hellenistik Dönem Pergamon- Bithynia İlişkilerinde Roma'nın Rolü" konulu bu tez çalışmasının ilk bölümünde Pergamon Krallığı'nın kurulduğu coğrafya, krallığın kökeni, tarihsel gelişimi, Pergamon kralları ve krallığın Anadolu hâkimiyetine yer verilmiştir. İkinci bölümde Pergamon Krallığı için takip edilen sıralama bu kez Bithynia Krallığı için izlenmiştir. Üçüncü bölümde Roma'nın Anadolu ile ilgilenmeye başladığı esnada Pergamon ve Bithynia Krallığı'na karşı tutumu, Anadolu'nun batısında yer elde etmeye çalışması ve bu esnada iki krallığın arasında meydana gelen savaşlarda kendi çıkarı doğrultusunda Pergamon ya da Bithynia'yı desteklediğine tanık olmaktayız. Roma, Magnesia Savaşı sonrasında bu iki krallık vasıtasıyla hem bölgede etkin güç olarak saygı görmeyi hem de Pergamon ve Bithynia arasındaki güç mücadelesinde denge politikasının bir parçası olarak görülüp krallıkların birbirini yıpratmasına olanak tanıyarak bölgeye kalıcı olarak yerleşmeyi amaçlamıştır. Roma'nın Asia Eyaleti'ni oluşturarak Pergamon ve Bithynia Krallıkları'nın vasiyet yoluyla Roma'ya bağlanması sürecinden Roma'nın uyguladığı siyasetin başarılı olduğunu görmekteyiz. Son bölüm bu sürecin ayrıntılarını içermektedir.

Roma'nın, Pergamon ve Bithynia Krallığı arasındaki savaş ve barış dönemlerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun gösterilmesi tezin amacını oluşturmaktadır. Bu konuda Roma ve Pergamon ilişkilerini inceleyen çalışmalar olmakla birlikte Pergamon ve Bithynia Krallığı'nı ayrı ayrı ele alan çalışmalar da mevcuttur. Ancak yaptığım araştıma sonucu Roma'nın bu krallıklar üzerinde oynadığı role çok fazla yer verilmediği saptanmış hem bu konuya açıklık getirmek hem de mevcut çalışmaları daha da zenginleştirmek, tezin kapsamının belirleyici etkenini oluşturmuştur.

Tezin içeriğindeki yer ve kişi adlarının yazımında olabildiğince Yunanca ve Latince asıllarına sadık kalınmıştır. Ancak Türkçe'ye yerleşmiş bazı kelimelerin yazımında (Büyük İskender, bazı halk isimleri vb.) bu kurala uyulmamıştır. Yunanca ve Latince'deki çoğul ekleri yerine Türkçe'de çoğul ekine yer verilmiştir. Ayrıca tezde Antik Çağ kaynaklarının dipnotları Oxford Classical Dictionary'e göre belirtilmiştir.

"Hellenistik Dönem" ifadesi ilk kez John Gustav Droysen (1808- 1884) tarafından tanımlandı ve bu konuyu araştıran tarih araştırmacıları tarafından da kabul görüp

kullanıldı. Bu dönem, II. Philippos ile Olympias'ın oğlu olan Büyük İskender'in (III. Aleksandros) Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp (MÖ 331) İndus Nehri'ne kadar Asya coğrafyasının büyük bir bölümünü ele geçirmesiyle başlar (MÖ 334-323).[1]

Büyük İskender genç yaşlarda Aristoteles'in öğrencisi olmuş, ondan felsefe ile siyaset dersi almıştır. Babasının ölümü üzerine Makedon Krallığı'nın başına geçtiği zaman zeki ve ileri görüşlü bir lider olmasının yanında başarılı bir komutan olma özelliğine de sahiptir. *İlyada* ve *Odysseia Destanları'*nı başucundan eksik etmeyen ve Euripides'in dramalarını ezbere bilen Büyük İskender Yunan edebiyatının tamamına hakim bir durumdadır.[2]

Büyük İskender, babasının başlattığı Doğu Seferi'ni devam ettirmek ve doğuda büyük tehdit olarak gördüğü Persler'i ortadan kaldırmak istiyordu. Bunun için MÖ 334 yılında Anadolu'ya geçti. Burada ilk iş olarak Homeros'un destanlarına ev sahipliği yapan İlion'a (Troia) geldi ve savaşın kahramanlarına adak sunup kurbanlar kesti. Granikos (Biga Çayı) yakınlarında yaptığı muharebede Persler'i yendi ve Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başladı. Daha sonra sırasıyla Anadolu, Mısır ve İran topraklarını hâkimiyet altına aldı. Gaugamela Savaşı'ndan itibaren Asya Kralı olarak anılmaya başladı. Hindistan'a kadar ilerledi ve buradaki fetihlerini tamamladıktan sonra askerlerinin savaşmak istememesi nedeniyle Babil'e geri döndü. Kısa bir süre sonra da ateşli bir hastalık sebebiyle henüz 33 yaşındayken hayatını kaybetti.[3]

Onun ölümünden sonra, Hellenistik dönemin ilk 43 yılında İskender İmparatorluğu'nun yönetimini halefler (diadokhoi) yani İskender'in generalleri üstlenmiştir. Bu yüzden dönemin bir diğer adı Diadokhlar dönemidir. Yönetimin paylaşılması parçalanıp bölünmeyi beraberinde getirmiştir. İskender İmparatorluğu'nun sınırlarında birçok krallık kurulmuştur.[4]

İskender'in ölümünden sonra komutanlarından Ptolemaios Mısır'da; Laomedon Suriye ve Filistin'de; Philotas Kilikya'da; Antigonos Pamphiliya, Frigya ve Likya'da; Seleukos

[1] M. Ali Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III Hellenistik Dönem,* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2021, ss. 17-18.
[2] Oğuz Tekin, "Büyük İskender: Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu,* haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s. 1.
[3] Tekin, "Büyük İskender: Doğu…", ss. 3-5.
[4] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 17-18.

Suriye'de; Kassandros Yunanistan ve Makedonya'da; Lysimakhos ise Trakya'da hâkimiyet kurmuştur. Komutanlar arasındaki mücadaleler sonunda İskender'den sonra onun imparatorluk topraklarında; Makedonya'da Antigonidler, Mısır'da Ptolemaioslar Suriye'de Selevkos krallıkları kurulmuştur.[5]

Bu dönemle birlikte Roma'nın Asia Eyaleti'ni kurmasına kadar sürecek olan 190 yıllık Erken Hellenistik Dönem başlamıştır. Süreci sona erdiren olay, Pergamon Kralı III. Attalos'un Roma'ya kendi krallığını vasiyet olarak bırakmasıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemin devamında ise MÖ 30 yılına kadar sürecek olan Geç Hellenistik Dönem başlarken süreci bitiren gelişme olarak da Actium Savaşı ile Mısır'daki Ptolemaios monarşisinin sona ermesi gösterilir.[6]

Büyük İskender'in ölümünden sonra Diadokhlar onun varisi olmak için birbirleriyle savaştılar. Bunlardan en kuvvetlisi ve belli bir saygınlığa sahip olanları ise Perdikkas, Eumenes ve Antigonos'tu. Ancak bunlar savaşlarda yaşamlarını yitirdi. MÖ 281'de ise bu savaşlar sona erdi ve geriye tek bir ardıl kaldı. Ancak yasal varis olduğunu savunan I. Seleukos da o sene yaşamını yitirdi. Bu dönem kapanmış olsa da dönemin son on beş yılı Anadolu için önem arz etmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşamayıp hâkimiyet iddiasında bulunan ya da bu toprakları ele geçiren krallıklar olduğu gibi Anadolu topraklarında başkentini kurmuş ve varlıklarını sürdürmeye çalışan devletler de bulunmaktadır. Antigonos Monophtalmos tarafından Phrygia'da (Frigya) kurulan krallık MÖ 301 yılında ortadan kalksa da buna örnek oluşturur. Lysimakhos'un başkenti Lysimakheia'da (Ekzamil) kurduğu krallık, başkenti Antiokheia (Antakya)'da kurulan Seleukos (Suriye) Krallığı, Mısır'da kurulan Ptolemaioslar, Makedonya'da kurulan Antigonoslar bu iddialarda bulunan krallıklardır.[7]

Bu dönemin diğer krallıkları ise Diadokhlar döneminde yaşanan siyasi boşluktan faydalanan krallar tarafından kuruldu. Karadeniz'de Pers kökenli bir yönetici tarafından kurulan Pontos Krallığı ile Kappadokya'da Ariarathesler tarafından kurulan krallığın temellerinin bu dönemde atıldığı bilinmektedir. Hellenistik Dönem'de kurulmuş olan bu siyasi oluşumlardan en uzun süre hâkimiyet kurmayı başaran ise Kappadokia Krallığı

[5] Esma Reyhan ve Tülin B. Cengiz, *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı (El Kitabı)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 165.
[6] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 17-18.
[7] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 20.

oldu. Bu dönemde Küçük Asya'nın batısında da iki önemli krallık ortaya çıktı. Bunlar, Bithynia[8] ve hemen onun güneyinde kurulan Pergamon Krallığı'ydı. Döneme damgasını vuran Galatlar'ın Anadolu'ya gelme süreci de bu yıllarda gerçekleşti.[9]

Büyük İskender'in ölümünden sonra genellikle kuzey Avrupalı barbarlar olarak adlandırılan Galatlar Balkan yarımadasında yaşanan siyasi krizi fırsat bilerek MÖ 280 yılından itibaren Balkanların tümünü istila etmeye başladı.[10] Bu tarihten iki yıl sonra Anadolu'ya gelmeye başladılar. Tahkimatsız olan kentlerden su ve yemek ihtiyacını karşıladılar. Tahkimatlı olan kentlerden ise savaş vergisi aldılar. Gönüllü olarak vergi ödemeyi kabul eden kentler, Galat saldırılarından korundu. Vergi vermeyi reddedip güçlü tahkimatı olan kentleri ise kuşatma tekniklerini bilmedikleri için ele geçirmeleri mümkün olmadı. Ancak Asia kentlerinin çok zengin ve bereketli olduğunu öğrenen Galatların, buraları tamamen ele geçirme arzusu hiçbir zaman son bulmadı. [11]

Galatların iki önemli lideri olan ve peşlerinden yaklaşık 20.000 kişiyi Anadolu'ya gelmek için sürükleyen Leonnarios ve Lutarios arasında zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu anlaşmazlık sonrasında iki Galat beyi birbirinden ayrı hareket etmeye başladı. Leonnarios'un komutasında olanlar İstanbul Boğazı'nı kullanarak; Lutarios komutasında olan Galatlar ise Çanakkale Boğazı'nı kullanarak Anadolu'ya geçtiler. Leonnarios'un İstanbul Boğazı'nı kullanması için destekleyen ve bunun için uğraş veren kişi Bithynia Kralı I. Nikomedes'tir. Bithynia o dönemde Kuzey Birliğinin bir üyesidir. Bu birliği Bithynia, Byzantion, Kalkhedon, Herakleia Pontika ve Kios oluşturmaktadır. Seleukos Kralı I. Antiokhos'un tehdidi altında olduklarından bu birlik (= Summakhia) kurulmuştur. Nikomedes'in kardeşi Zipoetas (ya da Zipoites) Seleukos kralını desteklerken ve kardeşine karşı isyan başlatmış durumdayken I. Nikomedes Galatların Anadolu'da bulunmasını kendi lehine çevirdi. I. Nikomedes, Leonnarios ile bağlantı kurdu ve kardeşinin çıkardığı isyanı bastırmak için ondan yardım talebinde bulundu. Bu yardım karşılığında ise Galatlar'ın İstanbul Boğazı'nı kullanarak Anadolu'ya geçişlerinde onlara destek olacağını bildirdi. Teklif Galat beyi Leonnarios

[8] M. Ali Kaya, *Ege ve Eski Yunan Tarihi,* İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020, s. 38.
[9] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 21.
[10] M. Ali Kaya*, Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2016, s. 29; A. Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984, s. 471.
[11] Liv. XXXVIII. 16. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 143.

tarafından kabul edildi ve Zipoetas isyanı bastırıldı. I. Nikomedes Bithynia'nın tamanına hâkim oldu.[12]

Galatlar Anadolu'daki ilk savaşlarını Zipoites'e karşı gerçekleştirdi. Aynı zamanda bir Hellenistik hükümdarın emri altında ilk defa paralı asker olarak savaştılar. Bu durum diğer Hellenistik krallıklara emsal teşkil etti. Kuzey Birliği üyeleri ile Galatların 17 temsilcisi arasında bir antlaşma imzalandı ve bu antlaşmada Galatların Seleukos kralına karşı yapılacak savaşlarda paralı askerlik yapmaları konusunda karar alındı.[13]

Galatlar, bu anlaşma uyarınca paralı askerlik sözü verdikleri Kuzey Birliği üyelerinin topraklarına saldırmadan Anadolu'nun batı kıyılarına yöneldiler. Çünkü Anadolu'nun batısı o dönemde Antiokhos'a bağlı bir durumdaydı. Galatların buraya yönelmesi Antiokhos'un Kuzey Birliği üyelerinin topraklarına gelmesini engelledi. Galatlar, birlik üyeleri tarafından desteklendi ve gerekli silah yardımı böylelikle sağlandı.[14] Galatlar Anadolu'da faaliyet gösterirken Suriye Krallığı'na tabi olan Pergamon hükümdarı Philetairos, Galat saldırılarını engellemek için onların talep ettikleri *galatica* vergisini ödemeyi kabul etti. Böylece Galatlarla savaşma ihtimalinin de önüne geçmiş oldu. [15]

Suriye Kralı I. Antiokhos MÖ 270 (ya da 268) yılında Galatlar'a saldırma kararı aldı. Bu saldırıda ordusunda bulunan 16 fili düşmana karşı kullandı. Fillerin saldırılarına karşı nasıl cevap vereceklerini bilemeyen Galat ordusu savaş esnasında toparlansa da savaşta üstünlük Suriye kralına geçti. Galat saldırılarından ve yağmalarından bunalmış olan Anadolu'daki kent devletleri I. Antiokhos'a "soter" (kurtarıcı) ünvanını verdiler. Filler Savaşı adı ile anılan bu savaş Galatlar ile I. Antiokhos'un uzlaşmasını sağladı. [16]

Bu dönemde Anadolu'ya gerçekleşen göçler belli bir süre yavaşlamış olsa da tamamen ortadan kalkmadı. Orta Anadolu'ya yerleşen Galatlar zamanla burada devlet kurmayı başardı. Seleukoslar bu dönemde sadece Anadolu ile değil, topraklarında çıkan

[12] Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* ss. 35-36.; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 144.
[13] Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…*, s. 36.
[14] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 149.
[15] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 151.
[16] App. XI. 65; Lucian. VI. 9; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 153; David Magie, *Anadolu'da Romalılar I*, Çev: Nezih Başgelen, Ömer Çapar, İstanbul:Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, ss. 7-8; Ahmet Türkan, "Hellenistik Dönem'de Anadolu", *Tarih Öncesi Dönemlerden Eskiçağ'ın Sonuna Kadar Anadolu Uygarlıkları,* ed: Doç. Dr. Fatma Sevinç Erbaşı, Doç. Dr. Kamil Doğancı, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023, s. 354.

karışıklıklarla da ilgilenmek durumunda kaldılar. Ancak Anadolu topraklarında onu uğraştıran en büyük güçlerden biri de kendi tarafına pek çok dost çekmeyi başaran Pergamon Krallığı oldu.[17]

Roma'nın Asia coğrafyasına hakimiyeti Büyük İskender'den sonra oluşan siyasi dengeleri iyi değerlendirmesiyle yaşandı. Onun ölümünden sonra imparatorluk topraklarında kurulan devletlerden bazıları Roma için büyük tehlike oluşturmaktaydı. Anadolu'da kurulan yeni siyasi oluşumları takip etmekle birlikte kendi topraklarında Hannibal Barca ve onu destekleyen yerel güçlerle de savaştı. Hannibal Barca'nın Zama yenilgisi sonrası Seleukos Krallığı ve Bithynia Krallığı'nda sığınmacı olarak yer alması bir anlamda Roma'yı Küçük Asya topraklarına yöneltmekte etken olsa da tek neden bu değildi. Roma, Makedon Krallığı'nı kendisine hem coğrafi olarak yakın olması hem de yaptığı faaliyetlerden dolayı bertaraf edilmesi gereken bir tehlike olarak görmekteydi. Suriye topraklarında ise ortadan kaldırılması gereken bir Seleukos Krallığı vardı. Pergamon Krallığı ise Roma ile Seleukos Krallıkları arasında bir tampon bölge konumunda bulunmaktaydı. Doğu ticaretini elinde bulundurmak, düşmanlarına karşı yeni müttefik ilişkileri kurmak isteyen Roma, Pergamon ve Rhodos'u kendi yanına çekti. Pergamon ve Rhodos uzun bir süre Roma'nın dostu ve müttefiki olarak kaldı. Ancak bu esnada Batı Anadolu topraklarında sadece Pergamon hakimiyeti yoktu. Bölgede yaşayan Hellen kentleri ile birlikte Pergamon Krallığı'nın komşusu olan ve onun toprak genişlemesinden büyük rahatsızlık duyan Bithynia Krallığı bulunmaktaydı.

Bunlar göz önüne alındığında Roma'nın hem düşmanları ile mücadelesi hem de bölgeye kalıcı olarak yerleşmeye başlamasının sadece savaş yoluyla gerçekleşmediği kanısına varılabilir. Roma Pergamon Krallığı'nı yanına çekerek ilk önce Pergamon ve Bithynia Krallıkları'nın birbirleriyle düşman olmasına neden oldu. Bu krallıkların sınır anlaşmazlıkları yüzünden ortaya koydukları savaşlar ve diğer devletlerle kurdukları müttefiklik ilişkileri, Roma'nın bölgeye yerleşmesini hızlandırdı. Roma, Makedon Krallığı'nın tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra Pergamon Krallığı'nın desteğine artık ihtiyaç duymadığından, Bithynia'nın bölgede güçlenmesine olanak tanıdı. Ancak bu krallık Roma'nın uygun gördüğü ölçüde güç elde edebildi. Roma, Bithynia Krallığı'nın fazla güçlendiğini anladığı anlarda duruma müdahalelerde bulundu.

[17] B. Maier, *Celts: A History From Earliest Time to the Present*, Edinburg, 2018, s. 90-92.

Roma, bölgedeki bütün siyasi dengeleri belli hamleler yaparak yönetmeyi başardı. Hamlelerden en önemlisini bu iki krallığı birbirine karşı güç olarak kullanmasıyla gerçekleştirmiştir. Dönemin diğer dinamikleri de göz önüne alındığında, Roma'nın Küçük Asya topraklarına hakim olmasında Pergamon ve Bithynia Krallığı'nın rolü büyük etkeni oluşturur. Pergamon ve Bithynia Krallıkları'nın Roma'nın Asia Eyaleti haline gelmesi Erken Hellenistik Dönem denilen süreçte yaşandığı için bu çalışma Hellenistik Dönem ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada sadece Pergamon ve Bithynia krallıkları arasındaki siyasi ilişkiler ortaya konulmasıyla yetinilmeyecektir. Asıl olarak bu iki krallık arasındaki ilişkilerde Roma'nın rolü ele alınacaktır. Roma'nın bu rolü oynarken hangi kriterlere göre hareket ettiği, kararlarını verirken önceliklerinin neler olduğunun ortaya çıkarılması çalışmanın öncelikleri arasındadır. Yine Roma'nın bölgede uyguladığı politikaların daha sonraki süreçte Küçük Asya'nın şekillenmesinde nasıl bir rol oynadığı da sorgulanacaktır. Roma'nın dış ilişkilerinin temeli olan *divide et impera* (böl ve yönet) politikasının Küçük Asya'da nasıl uygulandığı da Pergamon ve Bithynia krallıklarıyla ilişkileri bağlamında irdelenecektir.

1. BÖLÜM
1.PERGAMON KRALLIĞI

1.1.Pergamon Coğrafyası

Pergamon denizden yaklaşık 15 km kadar içeride, Mysia'nın güneybatısında, verimli Kaikos Vadisi'nde (Bakırçay), bu ırmak ve kolları Keteios (Kestel Çayı) ve Selinus'un (Bergama Çayı) birleştiği stratejik bir noktada kurulmuştur. Hem bulunduğu bölgenin hem de Küçük Asya'nın en önemli kentlerinden birisidir.[18]

Kentin kurulduğu yükseklik Pindasos (Kozak) Dağları'nın güneyine denk gelmektedir. Buradan Kaikos Ovası'na doğru bir girinti bulunur. Kurulduğu yükseklikte yerleşime elverişli geniş bir plato vardır. Etrafındaki akarsu yatakları kenti daha heybetli bir hale getirmiştir. Tiyatronun bulunduğu sarp yamaç yapı terası olarak dizayn edilmiştir. Kuzeyinde tiyatrodan daha alçak olan kayalık alana cephanelikler inşa edilmiştir. Zirve platosu güneydoğuya doğru alçalır. Dağın doğal yapısı hem kentin hem de etrafının düzenini belirleyen etken olmuştur. Kentsel yapılanmanın bölgenin coğrafi koşullarının çok iyi değerlendirilerek gerçekleştirilmesi onun Batı Anadolu'nun en görkemli kentlerinden biri haline gelmesini sağlamıştır.[19]

1.2. Pergamon'un Kökenleri

MÖ 280 ile 133 yılları arasında varlığını sürdüren Pergamon Krallığı hem yerel bir kent hem de devlet olarak Anadolu tarihinde önemli bir yere sahiptir. Attalosoğullarının (Attalidler) Apamea Antlaşması ile Anadolu'nun batısında küçük bir hanedanlıktan bölgenin büyük bir kısmında hâkimiyet kuran bir yapıya bürünmesinde Büyük İskender'in ölümü sonrasından Roma hâkimiyetine girmesine kadar uyguladıkları siyasal faaliyetler etkili olmuştur. Küçük Asia'nın batısında kurulan bu krallık MÖ 2.yy.da oluşturduğu eserler ve kurduğu siyasi sistemle Anadolu'daki çoğu devletten daha fazla etki bırakmıştır. Pergamon'un kurulduğu bölgeye baktığımızda kentin, insanlık ve coğrafyayı biraraya getirerek bir bütünlük sağladığını söylemek

[18] Murat Orhun, Pergamon Kralı III. Attalos'un Bağışı ve Roma'nın Asya Eyaleti'nin Kuruluşu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* İlkbahar 2018, 5(14), s.279; Peter Levi, "Eski Yunan", *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, III. cilt,* çev: Neşe Erdilek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987, s. 188.

[19] Felix Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, ss. 61-64.

mümkündür. Bölgenin kaynakları, deniz ve kara ticaretine uygun konuma sahip olması, savunmaya elverişli şartları buranın önemini daha da artırmaktadır.[20]

Pergamon'un Hellenistik bir devlet olarak ortaya çıkmasında kurulduğu bölgenin özellikleri ve kentin tarihsel süreci etkili olmuştur. Pergamon şehir tepesinde düz baltalar, bıçak aletleri ve seramikler de dâhil olmak üzere ortaya çıkarılan tarihöncesi buluntular bu dönemdeki insan varlığına tanıklık etmektedir.[21] Kentin tepesinin yukarı güney yamacında bulunan kale kalıntısı Arkaik Dönem'e (MÖ 7 -6. yy) tarihlenmişken elde edilen verilerle daha sonrasında Orta Tunç Çağı'na (MÖ 2. binyıl) tarihleme yapılmıştır. Ancak Pergamon'un tarihini tek bir bulguya bakarak Orta ve Geç Tunç Devri'ne kadar götürmenin doğruluğu tartışılır. Çünkü Küçük Asya'nın batısında doğal su kaynaklarının bulunmadığı yüksek rakımların yerleşim için kullanılması görülen bir olgu değildir.[22] Ele geçen buluntulardan MÖ 10.yy ile 5.yy arasında kesintisiz bir yerleşim olduğu bilinse de tarihlemenin ne kadar eskiye gidebileceğinin saptanması için daha fazla veriye ihtiyaç vardır. [23]

Pergamon, MÖ 5.yy.dan itibaren Persler'e bağlı Gongylosoğulları hanedanlığına ev sahipliği yapmaktaydı. MÖ 4.yy ortalarına kadar kentte, o dönem şehir devletlerinde mevcut olan kurumları görmek mümkün değilken Gongylosoğulları tarafından yerlerinden edilen yerel halkın bölgeye gelmesiyle bu eksiğin giderildiğini görmekteyiz. Athena ve Demeter kültleri de yine bu dönemde oluşturulmuştur. Kentte tarihlenen en eski kutsal yapı Athena Tapınağı olmakla birlikte bunu yaptıranların MÖ 320'lerden itibaren Pergamon'a yerleşen ve Diadokhlar döneminde öldürülen İskender'in oğlu Herakles ve annesi Barsine'ye yakın kişiler olduğu belirtilmektedir.[24]

Pergamon'da ilk zamanlarda Athena Tapınağı, Philetairos'a atfedilen Kent Surları ve Demeter Kutsal Alanı dışında bir yapı mevcut değilken Attalosoğulları'nın bölgeye hakim olmasıyla kentin ihtiyacı olan kurumlar inşa edilecek ve kent önemli bir konuma

[20] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* ss. 61-62.
[21] Felix Pirson, "Die Siedlungsgeschichte Pergamons - Überblick und kritische Revision", *Istanbuler Mitteilungen,* 2017, Cilt: 67, s. 49.
[22] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 64; Pirson, "Die Siedlungsgeschichte Pergamons…", s. 49.
[23] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 64.
[24] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* ss. 64-65.

yükselecektir.[25]

Pers kralı Dareios ve oğlu Kserkses Hellas'tan göç edenlere Kaikos Ovası'nda toprak bağışlamıştır. Bu yüzden Bergama'nın tarihini erken MÖ 5. yüzyıla kadar götürmek mümkündür.[26] Tarihi kaynaklarda ilk kez MÖ 4.yy.ın başlarında Ksenophon'un Anabasis adlı eserinde geçen kent MÖ 3. yy.da daha da önem kazanmaya başlamıştır.

> *"... Sonra Adramytteion (Edremit Ovası) ve Kertonos'un (Kertonos şehrinin nerede olduğuna dair bir fikir birliği yoktur. Bazı araştırmacılar Mysia ile Lydia arasındaki Kytonion şehri olduğunu iddia eder, bazıları da farklı bir okumayla par Attarneus –Attarneus yoluyla- yorumunu getirir.) içinden geçerek Kaikos Ovası'na (Bakırçay) geldiler ve Pergamon'da (Bergama) ordugâh kurdular..."*[27]

Pergamon ve etrafındaki nüfus aralarında dağlık Lydia ve Phrygia'dan gelenlerin de bulunduğu etnik bakımdan zengin bir yapıya sahipti. Buradaki halklar zamanla yakınlardaki Pitane, Kyme ve daha kuzeybatıdaki Midilli Adası gibi liman kentlerinde yaşayan Aioller olarak kabul edilen Hellenlerle yoğun ilişkiler başlattı. Bu durum bölgenin Hellenleşmesini de beraberinde getirdi. Bergama'nın Hellas ile bir bağlantısı olduğu iddiasını ortaya çıkardı. Kahraman Herakles'in oğlu Telephos'u ülkenin eski bir kralı olarak gösterme hikâyesi de bunu desteklemek içindir.[28] Hikâyeye göre;

> *"Herakles ile Auge'nin oğlu Telephos daha anasının karnındayken tanrı sözcüsü doğacak olan çocuğun dayılarını öldüreceği haberini verir. Bunun üzerine ana oğul bölgeden uzaklaştırılır. İkisi ayrı düşmüş olsalar da Herakles annesinin bulunduğu Mysia'ya gitmeyi başarır ve bölgenin kralı olur. Bu esnada Akhalar Troia'ya karşı ilk seferlerine çıkarlar. Donanma yanlış rota ile Mysia kıyılarına yanaşır. Telephos Troia kral soyu ile akrabalığı yüzünden Akhalar'a karşı koyar, yiğitçe çarpışır ve yaralanır. Bu yarayı iyileştiren ise yine yarayı açan*

[25] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde...,* ss. 65-66.
[26] Ksen. *Hell.* III. 1. 6.
[27] Ksen. *Anab.* VII. 8. 8.
[28] Strab. XIII. 1. 69.

Akhilleus'tan başkası değildir. Telephos iyileşir ve şükran borcunu Akhalara Troia'ya çıkacak doğru yolu göstermekle öder." [29]

Bölge, Büyük İskender'in seferiyle Makedon hâkimiyetine girdikten sonra, sağlam ve iyi korunan Pergamon kalesi, Persli bir aristokrat olan Barsine'yi ağırladı. Barsine'nin Büyük İskender ile bir ilişkisi olduğu ve hatta ona MÖ 327 yılında Herakles adında bir erkek evlat verdiği bilinmektedir. Büyük İskender'in ölümünden sonra yaşanan Diadokhlar Savaşı esnasında ana oğul MÖ 309'da öldürüldü. Pergamon'daki Athena Polias Tapınağı'nın inşa edilmesinin ve Panathenaia bayramlarının kutlanmaya başlanmasının nedeni olarak Barsine ve oğlunun burada ikamet etmesi gösterilmektedir. İskender'in oğlunun Herakles adını taşıması, soyunun Tanrı Herakles'e dayandığını göstermek için bir kanıt oluşturur. Atina'da bilinen bir başka efsaneye göre ise Tanrıça Athena'nın, Telephos'un annesi Auge'nin koruyucu tanrıçası olduğudur. Pergamon kentini Atina'ya yakınlaştırmak için Atina Akropolü'nde yaşadığına ve burayı koruduğuna inanılan Athena Polias kültü ve bayramı olan Panathenaia oyunları Pergamon'a getirilmiştir. Tanrı Herakles'in soyundan geldiğine inanmaları ve Pergamon'un Atina'ya benzetilmeye çalışılması Pergamon krallarının bir kimlik oluşturması çabalarının göstergesi olmuştur.[30]

II.Eumenes ve II.Attalos kendi dönemlerinde atalarının izlediği yolu takip ederek şehir planlamasında ilerleme kaydetmişlerdir. Özgün, devasa boyutlarda ve hayranlık ürünü olan binalar yapılmış kent bambaşka bir görünüme kavuşmuştur. Strabon *Geographika* adlı eserinde II. Eumenes dönemini şöyle anlatmıştır:

"*O (Eumenes) kenti imar etti, Nikephorion Koruluğu'nu yetiştirdi ve öteki büyük kardeş (Attalos) görkemi çok sevdiği için, kutsal binalar, kitaplıklar yaptırdı ve Pergamon kentini şimdiki durumuna getirdi."*[31]

[29] Azra Erhat, "Telephos" *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018, s.280; Pierre Grimal, "Telephos" *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012, ss. 751-753.
[30] Hans- Joachim Gehrke, "Pergamon'un Tarihçesi", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent Pergamon*, haz: Felix Pirson-Andreas Scholl, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023, s. 85.
[31] Strab. XIII. 4. 2.

Kent merkezinin genişlemesi kuzey hariç diğer yönlerdeki alanın sur içine katılmasıyla gerçekleşmiştir. Pirson II. Attalos döneminde kaydedilen kent genişlemesini beş başlık altında toplamıştır. Bunlar şu şekildedir:

- *" Kentsel alanın genişletilmesi ve yeni bir sur sisteminin inşası,*
- *Cadde sistemi ve su temini,*
- *Akropol'deki, devleti temsil eden kamusal alanın genişletilmesi ve yeniden tasarlanması,*
- *Yeni şehirde kamu yapılarının inşası*
- *Banliyö alanının kutsal alanlar ve mezar anıtlarıyla donatılması."*[32]

Pergamon'da belli başlı yerlerde konut yapıları yeniden tasarlanmıştır. Bu binaların yeniden inşa edilmesini II. Eumenes dönemine atfetmek mümkündür. Kentin yukarısında bir iç kale oluşturulmuştur. Kraliyet saraylarını, Athena Kutsal Alanı'nı ve askeri tesisleri içinde barındıran bu iç kale hem hanedanın güvenliğini sağlamış hem de kralların halktan daha üstün olduğunu kanıtlamak ve belli bir hiyararşi oluşturmak için bu şekilde tasarlanmıştır. II. Eumenes ve kardeşinin döneminde Pergamon büyük bir gelişme göstermiş, bu gelişme bölgedeki civar kentleri geride bırakırken kentin yerleşim için daha uygun hale gelmesine sebep olmuştur.[33]

1.3.Pergamon Krallığı'nın Tarihsel Gelişimi

Bergama'nın daha da önemli bir hale gelmesi Büyük İskender'den sonraki döneme denk düşer. Onun ölümünü izleyen süreçte kent doğu ordularının başkomutanı olan "tek gözlü" lakabıyla anılan Antigonos'un hâkimiyetine girmiştir. Antigonos rakiplerini yenerek Anadolu'nun hâkimi olmuş ve kral ünvanını kullanmıştır. İpsos Savaşı'nda İskender'in başka bir komutanı ve Antigonos'un Anadolu hâkimiyeti esnasında Trakya kralı olan Lysimakhos'la Suriye Kralı Seleukos'un yaptığı ittifakla Orta Anadolu'da yenilinceye kadar varlığını devam ettirmiştir.[34] Antigonos bu savaşta yenilip öldürüldükten sonra Lysimakhos, Orta ve Batı Anadolu'nun yönetimini ele geçirmiştir. Bergama da bu esnada Lysimakhos hâkimiyetine girmiştir. Pergamon zamanla antik

[32] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 70.
[33] Pirson, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* ss. 70-75.
[34] App. 8. 2, 12; XI. 55; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 2-3.

dönemin en önemli kentlerinden biri haline gelmiştir. Bu hale gelmesini sağlayan en başat unsur Philetairos ve onun ardından gelen kralların yeteneğidir.

1.4.Pergamon Kralları ve Anadolu Hâkimiyeti (MÖ 320-133)

1.4.1.Philetairos (MÖ 283- 263)

Philetairos'un babası olan Attalos Makedon, annesi Boa ise Paphlagonyalı yerli bir ailenin kızıydı. Attalos Anadolu'ya göç ettikten sonra, Karadeniz kıyısındaki Tieion'a (bugünkü Hisarönü-Zonguldak) yerleşmiş ve Boa ile evlenmiştir. Philetairos'un doğduğu kent Bithynia sınırına yakındı. Bu yüzden kendisini Paphlagonyalı olarak nitelendirmiştir. Hiç evlilik yapmamıştır ve çocuk sahibi de değildir. Bunun nedeni çocukluğundan beri hadım olmasından kaynaklanmaktadır. Strabon'un aktardığı bilgilere göre çok kalabalık bir cenaze töreninde dadısının kucağında bulunan bebek Philetairos, sıkıştırılmaktan ötürü hadım olmuştu. [35]

Philetairos, MÖ 301 yılındaki İpsos Savaşı'yla ele geçirilen ve Lysimakhos tarafından kendisine emanet edilen 9000 talanton[36] değerindeki ganimeti (ki bu yaklaşık 225 ton gümüşe[37] ya da yaklaşık 2.700.000 Cumhuriyet Altını'na[38] denk gelmekteydi) Pergamon kalesinin komutanı olarak himaye etmiştir.[39] Bu ganimet hiç kuşkusuz belli bir karşılık beklenerek saklanmaktaydı.

Bu esnada Lysimakhos'un eşi Arsione, krallığın varisi olan Agathokles yerine kendi çocuklarından birini geçirmek istediğinden Agathokles'i öldürmüştü. Anadolu'da durum Lysimakhos aleyhine işlemekteydi. Hellen kentleri arasında bu durum hoş karşılanmamış, kentler I. Seleukos'u MÖ 281'de yardıma çağırmışlardır. Philetairos I. Seleukos Nikator ile anlaşmış ancak çok geçmeden I.Seleukos da öldürülmüştür (MÖ

[35] Strab. XIII. 4. 1.
[36] *Talanton(Talentum): Hellenlerde çeşitli zamanlarda ve çeşitli yerlerde değişiklik gösteren ağırlık ve para birimidir. Genelde 26,196 kg. dır. Roma İmparatorluk Çağı'nda geçerli olan Attik talentumu ise 20,40 kg. idi.*
[37] Gehrke, "Pergamon'un Tarihçesi", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent* …, s. 85.
[38] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 5.
[39] John Freely, *Troya Savaşı'ndan İstiklal Harbi'ne Anadolu'da Yunanlılar,* Çev: G. Ç. Güven, İstanbul: Doğan Kitap, 2011, s. 90; Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, Ankara: Tübitak Yayınları, 2007, s. 176.

280).[40] I.Seleukos'un naaşı (külleri) Philetairos tarafından oğlu I. Antiokhos'a gönderilmiştir. Bu durum bağlılığı bildiren ve ona sadık olacağını belirtmek için yapılmış bir hamledir.[41] Philetairos böylece Seleukoslar Krallığı'na tabi olmuştur. Ayrıca Seleukoslar'a geçen krallık hazinesinin korumasını da üstlenmiştir. Pergamon Krallığı'nın yasal hanedanı Attaloslar'ın da kurucusu olmuştur.[42] Philetairos Lysimakhos ve Seleukos adına sikkeler bastırmıştır. Büyük krallıklarla arasını iyi tutarak egemenliğini daha da güçlü hale getirmeye çalışmıştır.

Philetairos'un Seleukos Krallığı'na bağımlı bir hükümdar olduğunu ve aralarındaki ilişkiyi akrabalık bağı kurarak geliştirmeye çalıştığını görmekteyiz. Yeğeni Attalos'u I.Antiokhos'un kardeşi Akhaios'un kızıyla evlendirmesi bu yüzdendir.[43] Philetairos, Trakya Kralı Lysimakhos'un Pergamon'daki ganimetlerinden hak iddia etmekteydi. Bağımsız bir devlet kurmasa da özerk bir yapı oluşturmuştu. Bu hazine I. Antiokhos'un eline hiçbir zaman geçmedi.[44] Buradaki ganimetler Pergamon için harcandı.

Antiokhos ile ilişkilerinin dışında, Philetairos'un ilgilendiği iki durum vardı: Komşuları olan Hellen kentleriyle dostluğunu sürdürmek ve Galatlar'a karşı topraklarını savunmak. Philetairos hazinesinin bir kısmını Hellen kentleriyle dostluk kurmak için harcadı. Marmara Denizi'nin güneyinde bulunan Kyzikos'un dostluğuna ayrı bir önem vermiştir. Kyzikos'a MÖ 280-275 yılları arasında her yıl yardım etti. Kyzikos Galatlar tarafından yağmalandıktan sonra Philetairos kente tahıl yardımında bulunmuştur.[45] Antiokhos, Galatlar ile mücadele edip başarı sağlamasına rağmen onları tamamen tehlike olmaktan çıkaramamıştır. Bu yüzden Orta Anadolu'da Galatia olarak isimlendirilecek olan bir bölgeye Galatları yerleştirerek onlarla ilişkilerini iyi tutmak istemiştir. Galatlar, buradaki yerli halkı kendi hâkimiyetlerine almış ve daha gelişmiş devletlerin topraklarına da zenginlik ve ganimet elde etmek için göz dikmişlerdir. Bu durum hem Pergamon'u hem de Hellen kentlerini saldırıya açık hale geldikleri için

[40]Strab. XIII. 4. 1; Paus. I. 10. 4.
[41]Strab. XIII. 4. 1; Paus I. 10. 4.
[42] Paus. I. 10. 4.
[43] Strab. XIII. 4. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 164; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s.6.
[44] Strab. XIII. 4. 1.
[45] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s.7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.165.

rahatsız etmiştir. Philetairos Galat yağmacıları ile karşılaşmış ve onları mağlup etmeyi başarmıştır. MÖ 263 yılında ölünce yerine yeğeni I.Eumenes geçti.[46]

1.4.2. Eumenes I (MÖ 263-241)

Babası Philetairos'un kardeşi, annesi ise Posidonius'un kızı Satyra'dır. Philetairos'tan devraldığı hazineyle güçlü ve ücretli askerlerden oluşan bir ordu oluşturmuştur. Ayrıca Galatlar'a vergi mahiyetinde bir miktar para ödeyerek onların kendi üzerine saldırmasının önüne geçmiştir. Galatları bu şekilde durdurduktan ve elinde bulunan kuvvetli ordusuna güvendiğinden Mısır'da bulunan Diadokh II. Ptolemaios'dan aldığı destekle Seleukos hâkimiyetinden kurtulmayı istemiş ve bu amaçla I. Antiokhos'a saldırmıştır. Antiokhos'u Sardeis yakınlarında yenmeyi başarmış böylece Pergamon'un sınırları kuzey, doğu ve güneybatı yönünde genişlemiştir. Bu topraklar kuzeyde İda Dağı'na (*Kaz Dağı*) kadar uzanmaktaydı. Doğuda ise Yukarı Kaikos Vadisi'ni de çevreliyor ve batıda deniz kıyısında Elaia (*Kazıkbağları*) Körfezi'ne kadar uzanıyordu. Hellen kentlerinin elindeki Batı Anadolu kıyılarının büyük bir kısmında ise hâkimiyet kurmayı başaramamıştır.[47] Bu savaştan sonra Pergamon, Seleukos hâkimiyetinden kurtulmuş ve bu durum bastırılan sikkelere yansımıştır. Sikkelerin üzerine hanedanın kurucusunu onurlandırmak için Philetairos'un portresi basılmıştır. Krallığın bütün dönemlerinde bu sikkeleri görmekteyiz. Tek istisnası II. Eumenes'in kendi resmini bastırdığı sikkelerdir.[48]

MÖ 241 yılında öldüğünde yerine Seleukos Prensesi ile evlenmiş olan kuzeninin oğlu Attalos geçti. Attalos sayesinde Pergamon Roma ile ittifak yaparak gücüne güç katmıştır.[49]

---

[46] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.167.

[47]Strab. XIII. 4. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, ss. 10-11; Wolfgang Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları,* 2002, ss. 27-28; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 167-168; Gehrke, "Pergamon'un Tarihçesi", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent* …, s. 86; Hasan Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, 1992, s. 20.

[48] Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve …,* s. 28; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 20.

[49] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 11.

1.4.3.Attalos I Soter (MÖ 241-197)

I.Attalos tahta çıktıktan hemen sonra I.Eumenes'in Galatlar'a ödediği *galatika* vergisini ödemeyi reddetti. Bunun üzerine Galatlar Pergamon topraklarını istila etmek üzere harekete geçtiler. Attalos onları Pergamon'da beklemek yerine bir meydan savaşı yapmaya karar verdi. Galatların Tolistobogi boyuyla Nakrasa[50] (ya da Nakrasos) yakınlarında karşılaşan I.Attalos bu savaştan zaferle ayrıldı. Bundan sonra kendisini kral (*basileus*) ilan etti, böylece resmi olarak bağımsız bir egemen konumuna yükseldi. Bu başarılarından sonra Küçük Asya'daki Hellen polisleri ise onu *soter* (kurtarıcı) olarak gördü. Hellen dünyasında I.Antiokhos'a verilen ünvanı şimdi I.Attalos kullanacaktı. I.Attalos Pergamon'da başarısını simgeleyen çeşitli anıtlar yaptırdı. Atinalılar'ın yaptığı gibi kendisi de bu faaliyetleri gerçekleştirerek onlara atıfta bulundu. Hellenler'in düşmanı imgesini bu defa Galatlar üstlenmişti.[51]

I.Attalos topraklarını genişletme niyetindeydi. Bunun için en uygun yer Seleukos Krallığı'nın topraklarıydı. MÖ 246 yılında Seleukos kralı II.Antiokhos Ephesos'ta yaşamını yitirdi. Seleukos'un eski eşiyle yeni eşi Berenike arasındaki taht kavgası Üçüncü Suriye Savaşı'nın çıkmasına neden oldu. Antiokhos Hieraks savaş sonunda tahtın varisi olan II.Seleukos tarafından ortak kral ilan edildi ve kendisine Anadolu'nun Toros Dağları'nın kuzeyindeki bölgeyi yönetmesi için verildi. Ancak Antiokhos Hieraks Anadolu'da bağımsızlığını ilan etti ve Kardeşler Savaşı adı verilen iç savaş başladı (MÖ 241). Bu savaşın MÖ 236 yılına kadar sürmesi Pergamon kralı I.Attalos'un işini kolaylaştırdı. Çünkü bu iç savaş esnasında I.Attalos Seleukos hanedanlığı tarafından kendisine karşı düzenlenebilecek bir saldırıya uğramadı. Antiokhos Hieraks, Galatlar ve Pontos Kralı II.Mithradates ile ittifak yaparak II.Seleukos'u yenmeyi başardı ve bu Ankyra zaferiyle Anadolu'da kendine belli bir yer edindi. Hieraks, MÖ 230 yılının ikinci yarısında Tektosaglar ve Tolistobogiler (Galat boyları) ile birlikte Pergamon'a saldırdı. Pergamon Kralı Attalos, Antiokhos Hieraks ve müttefikleri karşısında zafer kazanmayı başardı. Savaştan sonra Galatlar geri çekilirken iki

[50] Bugünkü yeri tam bilinmemekle birlikte Yukarı Kaikos Vadisi'nde (Kırkağaç Ovası) olduğu kesindir (Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 169).

[51] Strab. XIII. 4. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 13; Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve …,* s. 28; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 168-171; Gehrke, "Pergamon'un Tarihçesi", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent* …, s. 89; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s.26.

hükümdar Hellespontos Frigyası, Lidya'daki Koloe (Marmara) Gölü civarı ve Karia'da Harpasos/ Harpasa Nehri (Akçay) kıyıları olmak üzere üç defa karşılaştı. Bu üç savaşta da Antiokhos Hieraks başarısız oldu ve Anadolu'ya hâkim olmak yerine Mezopotamya'ya çekilerek kardeşinin elindeki toprakları almak amacıyla harekete geçti.[52] I. Attalos, Tanrıça Athena'yı onurlandırmak için Pergamon'da bulunan tapınağa çeşitli hediyeler bıraktı ve yazıtlarla teşekkürlerini sundu.[53] I.Attalos Galatlar'a karşı kazandığı zaferi anıtlaştırmak istedi. Bu amaçla Zeus Sunağı'nı inşa ettirmeye başladı.[54]

Hieraks'ın Attalos'a yenilmesi Attalos'un Anadolu'daki konumunu fazlasıyla güçlendirmiştir. Batıdaki Hellen kentleri, Galatlar'ın da bu süreçte mağlup edilmesi üzerine Attalos'u dostları ve koruyucuları olarak benimsedi.[55] Bithynia, Pontos, Kappadokya ve Pisidya ise bu dönemde Pergamon'un bağımsız komşuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Lidya, Phrygia, Hellespontia, Büyük Phrygia ve Lykaonia bölgeleri ise Pergamon sınırlarına dâhil oldu. Kentlerin özgürlüğünün güvencesi olarak Seleukosların yerini bu dönemden sonra I.Attalos'un aldığını görmekteyiz. Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes/Selçuk), Erythrai (Ildırı), Aizanoi (Çavdarhisar), Abydos (Nara), Lampsakos (Lapseki), İlion (Hisarlık), Aleksandria Troas (Eski İstanbul), Mytilene (Midilli) gibi pek çok kent Pergamon ile ittifak yaptı. Bunların yanında Philetairos'un hükümdarlığından beri zaten Pergamon'un her zaman yanında bulunan Kyzikos (Erdek) bulunmaktaydı.[56] Bütün bu destek sayesinde I.Attalos Anadolu'nun önemli

[52] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 170-171; Kaya*, Anadolu'daki Galatlar ve …,* s. 69; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 14; Stephan Mitchell, *Anatolia. Land, Man and Gods in Asia Minor,* Oxford: Clarendon Press, 1993, I, s. 20; Esther V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, Cornell University Press, Ithaca & London: 1971, s. 34.

[53]*OGIS* 273-279; Michel Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest,* Cambridge: 2006, s. 405, nr. 231; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 171.

[54] Eser bugün Berlin Müzesi'nde sergilenmektedir. Zeus Sunağı'nın frizindeki 118 kabartmada Olympos tanrılarıyla mitolojik devler olan Gigantlar arasındaki savaş (*Gigantomakhia*) anlatılmaktadır. Attalos Soter, Galatlara karşı zaferini ebedileştirmek için inşa ettirdiği Zeus Sunağı'nı Yunanlıların Perslere karşı kazandıkları zaferlerini anıtlaştırmak için Atina Akropolisi'nin güney duvarını süsleyecek şekilde yaptıkları kabartmalardan esinlenmiştir. Yunanlılar söz konusu kabartmalarda Olympos tanrılarının Gigantlara karşı savaşı tasvir edilmiştir. Her iki tasvirde düşmanların ortak olan özellikleri "barbar" olmalarıdır. Yunanlılar barbar Persleri, Attalos barbar Galatları yenmiştir. Zeus Sunağı, Attalos'un halefi II. Eumenes döneminde tamamlanabilmiştir. Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve …,* s. 167; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 18; Murat Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s. 81; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 319; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 171.

[55] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 17.

[56] Polyb. IV. 48. 7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 172; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 17; *OGIS* 308 (Apollonis); XXII. 20. 1 (Apollonis); Austin, *The Hellenistic World…,* s. 418; John Ma,

krallıklarının yerini almıştır. Bu durum II. Seleukos'un MÖ 226'da ölümüyle daha da perçinlenmiş, Attalos bu üstünlüğünü belli bir süre elinde tutmuştur. II.Seleukos'tan sonra varis olarak tahta geçen III.Seleukos Anadolu'ya yeniden hâkim olmak amacıyla birtakım girişimlerde bulunsa da yapılan iki savaşta komutanları, Attalos'a yenilmiştir. III. Seleukos dayısı ve önemli komutanlarından biri olan Akhaios ile birlikte harekete geçmiş ancak savaş alanına varmadan iki subay tarafından suikaste uğrayarak yaşamını yitirmiştir. Anadolu'da konumu güçlenen Attalos'un bu olaydan sonra üstünlüğü kısa sürmüştür. Seleukos ordusunun başına Akhaios geçmiş ve Anadolu'yu III.Seleukos'un tahta çıkan kardeşi III.Antiokhos adına yeniden fethetmeye başlamıştır. Attalos bu komutan karşısında Pergamon'a çekilmek zorunda kalmış, Akhaios ise daha önce Hieraks'ın kaybettiği Anadolu topraklarını geri almayı başarmıştır.[57] MÖ 220 yılına gelindiğinde Attalos'un elinde sadece Eumenes'ten kendisine miras bırakılan topraklar kalmıştır. Ancak Attalos Pergamon'a yeni bir görünüm vermeyi başarmış ve mimari eserler yaptırarak kazandığı zaferleri bu eserlerle ebedileştirmiştir.[58]

Anadolu'da büyük başarı sağlayan komutan Akhaios yeğenine karşı bağımsızlığını ilan etti (MÖ 220). Pisidya ve Pamphylia bölgelerini ele geçirmek için Anadolu'nun güneyine yönelse de ordusu Suriye'ye kadar onunla birlikte hareket etmeyi kabul etmedi. Yine de Akhaios Seleukoslar'ın batı kesiminde söz sahibi olmayı başardı. Bütün bunlar gerçekleşirken Attalos bu boşluktan yararlanarak belli bir süre çıkamadığı Pergamon Kalesi'nin dışına çıkmayı başardı ve Galat boylarından biri olan Aigosaglar ile anlaşarak onlardan paralı asker olarak yararlandı.[59] Topraklarını geri almak için oluşturduğu bu orduyla harekete geçti. İlk olarak komşu Aiolis kentlerine savaş açtı ve Myrina, Kyme, Aigai ve Temnos'u (Kayacık Tepe) hâkimiyetine aldı. Ephesos'a kadar ilerleyerek bu bölgelerde kaybettiği eski gücüne tekrar kavuştu. Kuzeye yönelip Hermos

---

Antiochus III and the Cities of Western Asia Minor, Oxford, 1999, s. 43; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 38; R. E. Allen, *The Attalid Kingdom. A Constitutional History*, Oxford, 1983, s. 149.

[57] Polyb. IV. 48. 1, 10; Elizabeth Kosmetatou, "İlion, The Troad, and the Attalids", *Ancient Society*, 31, 2001, s. 108; Andrew Erskine,*Troy between Greece and Rome: Local Tradition and Imperial Power*, Oxford, 2001, s. 173; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 32; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 39; R. B. MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum*, University of Illinois Press, Urbana: 1964, s. 62; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 18; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…*, s. 172.

[58] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 19.

[59] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 172; Kaya*, Anadolu'daki Galatlar ve…,* s. 76; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 19; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s.40; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 64.

(Gediz) vadisini de topraklarına kattı fakat bundan sonra sınırlarında pek fazla değişiklik olamadı. Çünkü ücretli asker olarak faaliyet gösteren Aigosaglar MÖ 218 yılının 1 Eylül gecesinde gerçekleşen ay tutulmasının uğursuzluk getireceğine inandıkları için Attalos'a karşı isyan ederek ordudan ayrıldılar.[60] Galat boylarına güvenilmeyeceğini anlayan Attalos onları Troas çevresine yönlendirdi ve burada onları kontrol altında tuttu.[61]

III.Antiokhos ise Anadolu'da bunlar yaşanırken olayları uzaktan izlemeyi tercih etmiş, Akhaios'a karşı savaş açmak için ortamın biraz daha durulmasını beklemiştir. MÖ 216 yılında ise Attalos ile müttefik olarak Akhaios'a karşı sefere çıkmıştır.[62] Akhaios, Attalos tarafından Sardeis'te işkenceye maruz kaldı ve öldürüldü.[63] Attalos'a ise işbirliğinin ödülü olarak III.Antiokhos tarafından Mysia'nın Pergamon'a yakın toprakları verildi ve bu topraklar Attaloslar tarafında Phrygia Epiktetos (Kazanılmış Phrygia) olarak adlandırıldı.[64]

Attalos'un Akhaiosla yaptığı savaşlar ve III. Antiokhos'un Anadolu'da eski gücünü elde etmeye çalıştığı faaliyetler sırasında batıda bulunan Makedonya Kralı V.Philippos güçlenerek denizlerde hâkim güç olmaya çalışmaktaydı. Attalos ise V.Philippos'u ülkesi için bir tehlike unsuru kabul ediyordu. Attalos Makedon tehlikesine karşı Aitolia Birliği ile ittifak yaparak denge kurmaya çalışmıştır. V.Pihilippos'un genişlemeci politikaları Pergamon Krallığı'nı Roma Cumhuriyeti'ne yakınlaştıran ve onların müttefiki olmasına sebep olan bir hamle olmuştur.[65]

Kartacalı Hannibal İtalya'da Romalılar'a karşı Cannae Savaşı'nda (MÖ 216) büyük bir zafer kazanmış ve ardından V.Philippos ile anlaşarak onun müttefiki olarak hareket etmeye başlamıştı.[66] Bu durumu hoş karşılamayan Roma, I. Makedonya Savaşı

[60] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…*, s. 173; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, ss. 19-21; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 32; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum …*, s. 62; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 41.
[61] Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve…* s. 78; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 173.
[62] Polyb. V. 107. 4; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 21.
[63] Polyb. V. 72; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 174; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 22.
[64] Strab. XII. 4. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 174.
[65] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 175; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum …,* s. 102.
[66] Polyb. VII. 9; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 175.

başladığında, Makedonya Krallığı'na karşı kendine müttefik arayışına girdi. Sonuç olarak İskender'in ölümünden sonra bile Makedonya Krallığı'nın düşmanı olan Aitolia Birliği'ni yanına çekmeyi başardı ve onlarla bir ittifak antlaşması imzaladı (MÖ 212). Anlaşmaya göre ihtiyaç olması halinde Pergamon da bu ittifaka dahil olabilecekti.[67] Bir yıl sonra I. Attalos birliğin başkomutanı (*strategos*) seçildi ve müttefiklerine askeri yardımda bulundu.[68]

I.Attalos, kendine ait bir donanma oluşturmanın gerekli olduğunu düşünerek bunun için faaliyetlerde bulundu. Bu donanma ile MÖ 208 yılında Roma ile daha önce işbirliği yaptığından Makedonya Kralı V. Philippos'a karşı müttefikleriyle birlikte Hellas'ın doğu sahillerinde savaş gerçekleştirdi. Bu deniz savaşında çok fazla faaliyet gösteremedi çünkü Makedonya Kralı'nın müttefiki ve Pergamon Krallığı'nın komşusu olan Bithynia Kralı Prusias'ın Pergamon'a saldırmak için hazırlık yaptığını öğrenerek hemen ülkesine geri döndü.[69] Bu arada Romalılarla V. Philippos arasında MÖ 205 yılında imzalanan Phoinike Antlaşması ile Birinci Makedonya Savaşı sona erdi. Anlaşmaya imza atanlardan biri de Pergamon Kralı'ydı. Bu durum onu Roma'nın müttefiki ve dostlarından biri haline getirdi.[70]

V.Philippos, Phoinike Antlaşması'ndan sonra yönünü Anadolu'nun batı kıyılarına çevirdi. I.Attalos ise hem Hellen kentlerinin koruyucusu sıfatıyla hem de kendi devletini korumak için V.Philippos ile Khios Kuşatması esnasında savaştı. Rodos, Byzantion ve Kyzikos (Erdek) kentleri I.Attalos'u destekledi. Bu savaşta başarılı olamayan V. Philippos bu defa Anadolu'nun kuzeybatısını ele geçirmek için harekete geçti.[71] Khalkedon'u (Kadıköy) işgal etmeyi başardı. Kios (Gemlik) ve Myrleia (Mudanya) kentlerini ele geçirdi ve bunları kayınbiraderi olan Bithynia Kralı I.Prusias'a hediye

[67] Polyb. V. 105. 8; VIII. 1. 6; Liv. XXVI. 1. 12; XXVI. 24; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 176; T. R. S. Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic, vol*. I, New York: 1951, s. 269.
[68] Liv. XXVII.29.10; 30.1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.176; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 46, n. 94; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 107, n. 50; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 26.
[69] Polyb. XI. 7. 1; Liv. XXVIII. 7. 5; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 26; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 176.
[70] Liv. XXIX. 12; App. *Mac.* III. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 26; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 177.
[71] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 27; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 177; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 53.

etti.[72] Hellen kentlerinin bu şekilde saldırıya uğraması Ege'deki hâkimiyete bir tehdit olarak algılandı ve bu durum Rhodoslular'ın V. Philippos'a savaş açmasına yol açtı.[73] I.Attalos hem Anadolu'daki hâkimiyetini korumak hem de Hellen kentlerine yardım etmek amacıyla Rhodoslular'ın yanında yer aldı. İki müttefik başlangıçta Philippos'a karşı başarı sağlasa da bir süre sonra V.Philippos Pergamon'u işgal etti. I. Attalos, bütün gücüyle krallığını savunmak durumunda kaldığı için Rodos'a yardım gönderemedi. Rhodoslular ile V.Philippos arasında Lade Adası (Miletos) civarında gerçekleşen savaşı bu defa Makedonyalılar kazandı. V.Philippos ordusuyla Anadolu'nun güneybatı kıyılarından karaya çıkarak içlere doğru ilerlemeye başladı.[74] Pergamon ve Rhodos donanmaları yeniden bir araya gelerek V.Philippos'u baskı altında tutmayı başarmış ve onun Bargylia'da (Varvil) yiyecek içecek sıkıntısı yaşamasına sebep olmuşlardır. V. Philippos bu durumdan ilk fırsatta kurtularak ülkesine geri çekildi.[75]

Suriye Savaşı'nı bitirip ülkesine dönen III.Antiokhos'un artık kendilerine doğru ilerleyeceğinden kuşkulanan I.Attalos ve Rhodoslular iki düşmandan da aynı anda kurtulmak için ve kendilerine yardım etmesini umdukları Roma'yla ittifak yapabilmek amacıyla Roma'ya elçi gönderdiler.[76] Bu elçiler Suriye Kralı III.Antiokhos ile Makedonya Kralı V.Philippos'un aralarında anlaştığını ve Ptolemaios Krallığı'nın topraklarının bir kısmını paylaşmak niyetiyle böyle bir anlaşmanın sağlandığını iddia ediyorlardı. Bu iddiayı Rhodoslular öne sürdü, Pergamon da doğruladı. Gerçeklik payı çok düşük olsa da Roma Senatosu bu durumu görmezden gelemedi ve doğruluğunu sorgulamak için Makedonya, Suriye ve Ptolemaios Krallığı'na elçilik heyetleri gönderdi. V.Philippos'a giden elçi aynı zamanda, Hellen kentlerinden herhangi biriyle savaş yapmaktan kaçınması gerektiği şeklinde Roma'nın belitmiş olduğu isteği de iletti.[77] Ancak Makedonya Kralı bu istekleri dikkate almadığı gibi Trakya'nın güneyini

[72] Polyb. XV. 22f; Liv. XXXII. 33. 16; Strab. XII. 4. 3; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 28.
[73] Polyb. XV. 23. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 28.
[74] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 29.
[75] Polyb. XVI. 1; 7. 6; 10. 1; XVIII. 6. 4; Liv. XXXII. 34. 8; Diod. XXVIII. 5; App. *Mac*. IV. 1; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 29; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 179.
[76] Polyb. III. 2. 8; XV. 20; Liv. XXXI. 2. 1;14. 5; App. *Mac*. IV. 2; Justin. XXX. 2. 8; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 56; David Magie, "The 'Agreement' Between Philip V and Antiochus III for the Partition of the Egyptian Empire", *JRS 29* (1939), s. 32; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 30; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 180.
[77] Polyb. XVI. 27. 2-3; 34. 7; Liv. XXXI. 18. 4; Diod. XVIII. 6; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum …, s.* 123, n. 114; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 32; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 181.

ele geçirdikten sonra Anadolu'daki Abydos'u (Nara Burnu) kuşattı ve burayı topraklarına kattı. Bölgedeki çıkarlarının tehdit altında olduğunu gören Roma'nın V. Philippos'a savaş ilan etmesiyle II. Makedonya Savaşı başladı.[78]

Pergamon Kralı I. Attalos 24 gemilik bir donanmayla desteğe koştu ve savaşın üç yılı boyunca hem karada hem de denizde Roma'nın yanında yer aldı.[79] Bu savaş esnasında Hellas'taki kentlerle kurduğu iyi ilişkileri de devam ettirdi. Romalı *proconsul* Makedon Krallığı'na karşı Boiotialılar ile ittifak yapılmasını savunmaktaydı. Bunu gerçekleştirmek için I. Attalos'u Boiotia kenti olan Thebai'ye çağırsa da I. Attalos bu ikna faaliyetleri esnasında felç geçirdi. MÖ 197 yılında Pergamon'a bir sedye ile götürüldü. Bu olaydan birkaç ay sonra ise vefat etti.[80]

II. Makedonya Savaşı Roma'nın zaferiyle sona erdi. Yapılan Kynoskephalai Antlaşması'nda Pergamon Krallığı büyük bir fayda görmezken Philippos'un müttefiki olan Bithynia Kralı I. Prusias da çok büyük yaptırımla karşılaşmadı. Bu antlaşma ile Makedonya Kralı'nın Anadolu ile olan bütün bağlantısı koparılmış oldu.[81]

[78] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 32; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 181; M. Errington, "Rome against Philip and Antiochus". Şurada: *CAH* VIII (ed. A.E. Astin, F.W. Walbank) , 2006, s.255; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 59; David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ, I-II*. Princeton: 1950, s. 15; 751, n. 43; F. W. Walbank, *Philip V of Makedon*, Cambridge: 1940, s. 127, 310.
[79] Liv. XXXI. 28. 3; XXXII. 16. 6; K. Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları,* ed. K. Doğancı, F. Sevinç Erbaşı, Çanakkale: 2023, s. 384.
[80] Polyb. XXI. 20. 3; Liv. XXXIII. 1; 21; Plut. *Flam.* 6; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 67; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 32; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 184.
[81] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 184.

1.4.4.Eumenes II Soter (MÖ 197-159)

Attalos öldükten sonra yerine geçen büyük oğlu II. Eumenes muhtemelen bu esnada 24 yaşından biraz büyüktü.[82] Babasının izinden giderek Romalılar ile müttefiklik ilişkisini her zaman sürdürmeye dikkat etti. Romalılar Sparta Tiranı'na karşı savaş halindeyken müttefikine yardım etmek taht yıllarının başlangıcında yaptığı ilk faaliyetlerden biri oldu. Kral Nabis başarılı olamadı ve antlaşma imzalamak durumunda bırakıldı.[83] Bu antlaşmadan memnun kalmayan Sparta Kralı MÖ 192 yılında kendisine Aitolia Birliği'ni müttefik yaparak yeniden savaş başlattı. Kardeşi Attalos ile birlikte Nabis'e karşı savaşan II. Eumenes'e Roma müdahale etti. Çünkü doğudan III.Antiokhos tehlikesi belirmeye başlamıştı. Bu yüzden savaş, yapılan antlaşmayla sonlandırıldı.[84]

III.Antiokhos, Attalos'un ölümüne yakın bir zamanda Mısırlılar'ı kendi ülkesinden çıkardı ve hemen bu olaydan sonra atalarının almış olduğu ve elinden çıkmış olan Anadolu topraklarını tekrar ele geçirmek için harekete geçti. Bu esnada Romalı ve Rhodoslular'ın asla kendinden çekinmemesi gerektiğinin garantisini de elçilerle ilgili devletlere bildirdi. III.Antiokhos Ephesos'a (Efes) kadar belli başlı yerleri aldı ve Ephesos'u bir kış dönemi boyunca kendisine konaklama alanı yaptı. MÖ 196'da ise amacını gerçekleştirmek için faaliyetlerine devam etti. Seleukos İmparatorluğu'na yeniden batıda işlevsellik kazandırmak isteğindeydi. Anadolu'daki bütün Hellen kentlerini eskisi gibi kendisine dost ve müttefik yapmayı amaçlamaktaydı. Bunu yapmak için bağımsızlık vaadini kullanmayı ya da savaşmayı tercih edeceğini açıkça belirtti.[85] Hellespontos'ta söz sahibi olabilmek için Abydos'u hâkimiyeti altına aldı ve Boğazları aşıp Gelibolu Yarımadası'na ulaştı.[86] Smyrna (İzmir) ve Lampsakos'a (Lapseki) bağımsızlık teklifinde bulundu. Ancak bu kentler Pergamon ile müttefik oldukları için III.Antiokhos'un bu isteğini geri çevirince Antiokhos onların üzerine asker gönderdi. Kentler ise çareyi Roma'dan yardım istemekte buldu.

---

[82] Lucian. *Marc*. 12; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 35.
[83] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 187; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 35.
[84] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 188; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 50; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 73.
[85] Liv. XXXIII. 38. 1 (Bkz.. Böl. IV, dn. 52); Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 188; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 36-37.
[86] Liv. XXXIII. 38. 4; App. *Syr*. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 189; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 37.

Romalılar, III.Antiokhos'un ileride kendileri için bir tehdit oluşturacağını düşünmekteydiler. Böyle bir durum yaşanırsa III. Antiokhos'a karşı Batı Anadolu kentlerinin desteğini almak niyetinde olduklarından bu kentlerin bağımsızlıklarının devam etmesi gerektiği görüşünü savundular. Antiokhos'u Hellas kentlerine saldırmadan Anadolu'da kalması, sınır ihlali yapmaması ve Roma'nın hakimiyet bölgelesine geçmemesi konusunda uyardılar.[87] III. Antiokhos ise bu uyarıya kulak asmadan Anadolu'daki varlığını da Roma ile ilişkilerini de devam ettirdi.[88]

III.Antiokhos batıdaki Hellen kentleriyle böyle bir durum yaşarken Pergamon ile de ittifak kurmaya niyetlenmiştir. Kızını Eumenes'e vererek akrabalık bağı kurmaya çalışmakta ve ona Hellen kentlerinin başına geçmesini teklif etmektedir.[89] Ancak Eumenes atalarının politikasını terk etmemiş, onların daha önce Seleukoslar ile mücadelelerini de düşünerek Roma'dan yana bir tavır sergilemiştir.

III. Antiokhos Yunanistan'a gitmek üzere Çanakkale Boğazı'ndan Avrupa'ya geçti. Bu sırada Yunanistan'da Sparta Kralı Nabis ile Pergamon kralı arasında savaş yaşanmaktaydı. Romalılar, Antiokhos'un Yunanistan'daki savaşlarda taraf olmak için Avrupa'ya geçmiş olduğunu Pergamon kralı II.Eumenes'in Roma'ya haber vermek için gönderdiği kardeşi Attalos'tan öğrendiler. III. Antiokhos'un Yunanistan'a çıkması burada çıkarları olan Roma'nın tepkisini çekti. Romalılar savaş ilan ederek Antiokhos Savaşı'nı başlatmış oldular.[90]

Romalılar hem orada bulunmayan Eumenes'e hem de orada bulunan Attalos'a teşekkür ettiler. Haberi kendilerine ulaştıran Attalos'u devlet misafiri gibi ağırladılar. Ona hediyeler sundular. Bu hediyeler, iki at, iki koşum takımı, 100 adet gümüş vazo ve 20 adet altın vazodan oluşmaktaydı.[91] Antiokhos Savaşı başladığında II.Eumenes

[87] Polyb. XVIII.47; Liv. XIII. 34. 2-3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 189; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 38.
[88] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 189; Mehmet Ali Kaya,"III.Makedonya Savaşı'na Kadar Roma'nın Anadolu Politikası", *TİD*, XI, 1996, s. 218.
[89] Polyb. XXI. 20. 8; Livy. XXXVII. 53. 13; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 38; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 71; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 52.
[90] Polyb. XX. 1; 3. 1; Liv. XXXVI. 1. 4-6; 2. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 126-127; Errington, "Rome against Philip and …", s. 283; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum …,* s. 143.
[91] Liv. XXXV. 23. 10.

Roma'nın yardımına koşan bir müttefik durumundaydı.[92] III. Antiokhos Thermopylai'da mağlup oldu ve Anadolu'ya dönmek durumunda kaldı. Ephesos'a gelerek Hellespontos'taki kent tahkimatlarını güçlendirmeye başladı. Bu esnada Roma donanması Delos Adası açıklarına kadar geldi. Oğlu Seleukos'a Hellespontos bölgesini emanet edip Ephesos'a (Efes) döndü. Romalılar'ın Pergamon donamasıyla birleşmesini önlemek istediğinden Romalılar'a hemen saldırması gerekmekteydi. Bunun için Rodoslu genarali Poliksenidas'ı görevlendirdi. Kendisi de askerlerini toparlamak için Magnesia ad Sipylum'a (Manisa) çekildi. Poliksenidas Pergamon'un desteğini alan Roma donanmasına yenildi. Seleukos kralının deniz egemenliği sona erince paralı asker olan Galatlarla takviye ettiği ordusuyla Pergamon'a saldırdı. Bu saldırı bertaraf edildi ve III. Antiokhos'un kara ordusu Sardeis'e çekildi. Böyle bir durumda dahi Pergamon kralı Roma'yı desteklemekten asla vazgeçmedi.[93]

Seleukos kralı III.Antiokhos'un Magnesia'ya (Manisa) çekilmesi Pergamon Kralı II.Eumenes'in işini kolaylaştırdı. Eumenes Seleukos hâkimiyetindeki kentleri – Kyme (Nemrut Koyu), Notion (Ahmetbeyli), Kolophon (Değirmendere)- kısa sürede kendi hâkimiyetine aldı.[94] Bu esnada Roma ordusu Çanakkale Boğazı'na ulaşmış bulunmaktaydı. Bunu öğrenen III.Antiokhos barış talep etti ancak Romalı consul Scipio, Kral III.Antiokhos'un Toroslar'ın kuzeyindeki topraklarını Roma'ya bırakması koşulunu öne sürdü. III.Antiokhos bunu kabul etmedi ve savaş devam etti. Roma ile III.Antiokhos arasındaki son savaş Sipylos (Sipil) Dağı yakınındaki Magnesia (Manisa) Ovası'nda yapıldı.(MÖ 190)[95] Savaşta galip tarafın Roma olmasında Eumenes ve askerleri büyük rol oynadı. Antiokhos savaş meydanını terk etti ve ordusu bozguna uğradı.[96] Anadolu'daki Seleukos egemenliği Magnesia Savaşı ile tamamen son buldu. Apameia'da (Dinar) imzalanan antlaşma sonunda Antiokhos Anadolu'daki çoğu toprak parçasından vazgeçmek zorunda kaldı.[97] Savaşı kazanan tarafta yer alan Pergamon Krallığı topraklarını büyük ölçüde genişleterek Anadolu'da hâkim güç konumuna

[92] Liv. XXXV. 23. 10; Liv. XXXV. 39. 1; 50. 6; XXXVI. 42; Polyb. XXI. 20. Liv. XXXVII. 53. 15; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 39; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 74.
[93] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 39; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 190.
[94] Liv. XXXVII. 8; App. *Syr.* VIII. 23-25.
[95] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 129.
[96] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 191; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 40.
[97] Polyb. XXI. 43 (45); Liv. XXXVIII. 38; Diod. XXIX. 10; App. *Syr.* 38-39; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu" …, s. 385.

geldi.[98] Roma Anadolu'daki bu paylaşımdan nasibini almamıştır. Aksine Seleukos Kralı'ndan kalan toprakları paylaştırması için Scipio'ların halefi Gnaeus Manlius Vulso önderliğinde bir heyetle olaya müdahale etmiş ve en çok toprak Pergamon ve Rhodos Cumhuriyeti'ne verilmiştir. Eumenes'in toprakları Bithynia ve Büyük Menderes ırmağına kadar uzanan bir araziye yayılmıştır.[99]

Pergamon topraklarının bu kadar genişletilmesinin nedeni sadece Roma'nın müttefiki olmasından kaynaklanmamaktaydı. Coğrafi konumu dolayısıyla Seleukos Krallığı ile Roma toprakları arasında kalması ve tartışmasız bir şekilde Roma'ya bağlı olması temel etkendir. Çünkü Roma böylelikle hem bölgeye müdahale edecek hem de hiçbir yükümlülük altına girmeyecekti. Bu tam olarak o esnada Roma'nın temel hedefini oluşturuyordu. Pergamon'a karşı güç dengesini sağlamak amacıyla takriben aynı büyüklükte toprak parçası ganimet olarak Rhodos'a da verildi.[100]

Apameia Antlaşması'yla oluşan barış ortamı uzun süreli olmadı. Antlaşmanın yapılmasından iki sene sonra Bithynia ve Pergamon Krallıkları karşı karşıya geldi. Bithynia Kralı I.Prusias'ın MÖ 186 yılında Pergamonlular'ın Phrygia Epiktetos adını verdikleri toprakları işgal etmesi savaşı başlattı. Pergamon, Kyzikos (Erdek) ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) tarafından desteklenirken Bithynia'nın destekçileri ise Galatlar, Hannibal ve Makedonya Kralı V. Philippos'tu. Kyzikos'un Pergamon'a bağlılığı Philetairos döneminden beri devam etmekteydi. Herakleia'ya bağlı iki kentin de Bithynia tarafından ele geçirilmiş olması Pergamon'un buradan destek almasını sağladı.[101]

II.Eumenes MÖ 184 yılındaki Lypedron Savaşı'nda hem Prusias'ı hem de ona yardım eden Ortiagon komutasındaki Galatları yenmeyi başardı.[102] Savaş sırasında Eumenes'i hem karada hem de denizde en çok uğraştıran kuvvet Kartacalı Hannibal olmuştur.

---

[98] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 192; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 40.
[99] Polyb. XXI. 46 (48). 2f; Liv. XXXVIII. 39. 7f; Liv. XXXVII. 56. 2f; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s.40.
[100] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 41.
[101] Diod. XXXIX. 23; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 194-195; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 98.
[102] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 195; *OGIS* 298; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I. 24, n. 138; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 99; Magie*, Roman Rule…,* s. 764, dn. 1194, 1196.

Pergamon, Hannibal karşısında üstünlük sağlayamamıştır.[103] Hannibal'i Anadolu topraklarında görmemizin sebebi ülkesinde aldığı yenilgidir. Romalı P. Scipio'nun Kartacalı komutan Hannibal'i Zama Savaşı'nda (MÖ 202) mağlup etmesi üzerine Hannibal çareyi ülkesini terk etmekte bulmuş ve önce Suriye'de Tyros ardından Antiokheia (Antakya) ve son olarak da Ephesos'a gelerek Suriye Kralı III.Antiokhos ile görüşme sağlamayı başarmıştır. Bu görüşme neticesinde bir müddet Seleukos Krallığı'nın korumasında kalan Hannibal bu durumu Magnesia Savaşı'na kadar sürdürebilmiştir; çünkü savaşın ardından yapılan Apameia Antlaşması dengelerin değişmesine neden olmuştur. Roma'nın hem görüşmelerde hem de antlaşma maddesinde Hannibal'in kendisine teslimini istemesi üzerine önce Girit'e ardından da Bithynia Krallığı'na sığınmıştır.[104] Bundan sonra Hannibal, Bithynia Kralı I. Prusias'ın askeri danışmanı olarak görev yapmıştır.[105] Lypedron Savaşı'nda Pergamon başarılı olan taraf olsa da denizlerde Hannibal tarafından desteklenen Bithynia donanması karşısında hezimete uğramıştır. Bu durumun Pergamon ve Rhodos'un ticaret bağlantılarında soruna yol açması Roma'nın yardımının ve olaya müdahalesinin istenmesine neden olmuştur. T. Quinctius Flamininus başkanlığında bir heyet Senatus'un görevlendirmesiyle Bithynia'ya gönderilmiş ve bu heyet hemen Apameia Antlaşması şartlarının uygulanmasını istemiştir. Bithynia Roma'nın bu isteğini yerine getirmek durumunda kaldı ve Roma tarafından belirtilmiş sınıra çekilerek II.Eumenes'ten daha önce aldığı yerleri de iade etti. Küçük Phrygia olarak adlandırılan Mysia'nın bir bölgesi de Pergamon topraklarına katıldı. Flamininus ayrıca kendisine Hannibal'in teslim edilmesini de istedi. Bu isteği Bithynia Kralı tarafından kabul edilmesine[106] rağmen Hannibal zehir içerek intihar ettiği için uygulanması mümkün olmadı.[107]

[103] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 195.
[104] Polyb. XXI. 17. 7 ve 45. II; Liv. XXXVII. 45; Diod. XXIX. 10; Iust. XXII. 4. I.
[105] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 195; P. N. Hunt, *Hannibal*, çev: Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul: 2019, s. 334; C. Bosch, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları, I. Kısım,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, ss. 108-109; A. M. Mansel, "Hannibal'in Mezarı", *Belleten*, 32. 128 (1968), s.528.
[106] Liv. XXXIX. 51. 2 ;Hunt, *Hannibal …,* s. 336.
[107] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 195; Hunt, *Hannibal …,* s. 336; M. Orhun, Kartaca'lı Hannibal, *Dr. Kemal Daşcıoğlu'na Vefa Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara: 2020, ss. 730-731; Mansel "Hannibal'in Mezarı"…, s. 529.

Lypedron zaferiyle Galatlar'a karşı da başarı sağlayan Pergamon Krallığı Hellen kentlerinin bir kez daha güvenini kazandı. Zeus Sunağı'nın frizlerine Galatlar'a karşı gösterilen başarının hikâyelerinin anlatıldığı kabartmalar eklendi.[108] Bu sırada Anadolu'da yeni bir rakip ortaya çıktı. Pontos Kralı Pharnakes'in genişleme politikaları Pergamon'un tepkisini çekiyordu. II.Eumenes Roma'nın desteğini diplomatik yollardan talep ederek, etrafındaki kentleri ele geçirmeye başlayan Pontos Kralı Pharnakes'e karşı MÖ 183 yılında savaş açtı. Pharnakes'i MÖ 179'da yapılan bir savaşta mağlup etmeyi başardı. Ardından yapılan antlaşmaya göre de Pharnakes'in Galat beyleri ile yaptığı tüm dostluk antlaşmalarının yok sayılmasına ve Galatya sınırlarına bir daha ayak basmamasına karar verildi. Bu bölge yeniden Eumenes'in hâkimiyeti altına girdi. Ayrıca Pontos Kralı savaş tazminatı ödemeyi de kabul etti.[109] Pergamon kralının Pontos kralına karşı savaş açmak için Roma'nın onayını alma ihtiyacı hissetmesi oldukça önemlidir. Bundan sonraki süreçte Roma Anadolu'daki siyasi gelişmelere ya taraf ya da hakem olarak müdahale etmek zorunda kalmıştır.

MÖ 183 yılının başka bir olayı ise Giritle gerçekleşmiştir. Buradaki beylerle anlaşan Eumenes onların desteğini almış ve müttefiklik antlaşmaları imzalamıştır. Herhangi bir savaş durumu gerçekleşirse taraflar birbirine yardım edeceğinin garantisini vermiştir.[110]

MÖ 170'li yıllara gelindiğinde Makedonya kralı V.Philippos'un oğlu Perseus babasının yerine tahta geçti ve Yunanistan kentleri, Bithynia Kralı II.Prusias ve Seleukos Kralı IV. Seleukos ile müttefiklik ilişkileri kurdu. Bu durumdan Pergamon Kralı II.Eumenes pek memnun olmadı. Bu olaya tepkisini IV.Seleukos ölünce (MÖ 175) yerine geçmek isteyen Demetrios'a karşı Antiokhos Epiphanes'e destek vererek gösterdi. Roma'da rehin tutulan küçük oğul olan Antiokhos başa geçmek için Atina üzerinden yola çıktığında onu, kardeşi Attalos ile birlikte Elaia'da (Zeytindağ) karşıladı. Ordusu ile ona

---

[108] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 197; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 45; C. Habitch, "The Seleucids and Their Rivals", şurada: *CAH* VIII (ed. A. E. Astin vd.) 2006, s. 328; G. E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi* (çev. İ. Delemen), Arion Yayınevi, İstanbul: 1995, s. 55; R. R. R. Smith, *Hellenistics Sulpture.* A Handbook, London: 1995, s. 157; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 67; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 105.

[109] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 197-198; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 42; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 328; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 101.

[110] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 197; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 42; Syll. (*SIG),* 627; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 101, dn. 100.

eşlik ederek Seleukos sınırına kadar güvenle gitmesini sağladı. Böylece yaşam boyu kralın da dostluğunu kazanmış oldu.[111]

Makedonya Kralı Perseus'un Roma'ya saldırma fikrinde olduğunu düşünen II.Eumenes bu konuda Roma'yı uyarmak amacıyla harekete geçti. Eumenes'in bu önerisini dikkate alan Roma ayrıca onu onurlandırdı. Pergamon Roma müttefiki olarak Roma'nın Makedonya Krallığı'na karşı yaptığı savaşlarda etkin rol oynadı.[112] Galatlar bu savaşı kendileri için bir fırsat olarak gördü ve Pergamon krallığına karşı isyan başlattı.[113] MÖ 168 yılında başlayan savaş MÖ 166 yılına kadar devam etti. Pergamon Krallığı'nın doğu kesimi Galatlar'ın eline geçti ve büyük ölçüde yağmalandı. Eumenes yardım istemek amacıyla kardeşi Attalos'u Roma'ya gönderdi. Bu istek karşılığında Galatlar ile Phrygia bölgesindeki Synnada'da (Şuhut) görüşmek amacıyla Roma'dan bir heyet geldi. Fakat görüşmelere Attalos'un katılmasına izin verilmedi. Pergamon ile Galatlar arasındaki savaşta Roma'nın Pergamon'u desteklemesi beklenirken onun Galatlar'dan yana tavır sergilemesi Pergamon açısından bir hoşnutsuzluğa sebep oldu. Fakat Eumenes, Galatları tek başına mağlup etmeyi başardı ve onları kendi topraklarına geri çekilmek zorunda bıraktı.[114] Roma ile diplomatik ilişkilerin devam etmesi için hamleler yapılsa da Roma sürekli bunları reddetti. Hatta Roma, Attalos'a Pergamon topraklarının bir bölümünü sunarak Anadolu'daki Eumenes'in gücünü hafifletmeye çalıştı.[115] Eumenes'in Roma'nın bu tavrından hemen haberi olmuş ve Roma ile görüşmek üzere bizzat harekete geçmiştir. Ancak İtalya'dan geri çevrilmiş, senatörler tarafından kendisine iletilen mesajda ise artık hiçbir kralın Roma'ya kabulünün gerçekleşmeyeceğine ve eğer iletmesi gereken bir konu olursa bunu Romalıların görevlendirdiği memura iletmesi gerektiğine dair bilgi verilmiştir. Eumenes bu yüzden Pergamon'a geri dönmüştür.[116]

---

[111] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 198-199; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 42.
[112] Liv. XLII. 6. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 199; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 45; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 306; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 177; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 112.
[113] Polyb. XXIX. 22. 4; XXX. 1. 3 ve 3. 2; Liv. XLV. 19. 3; 20. 1f.; Diod. XXXI. 13f.; Pomp. Trog. *prolog.* XXXIV; 59. F; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 45.
[114] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 199; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 46; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* s. 105; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 120.
[115] Polyb. XXX. 1-2; Liv. XLV. 10; 19.2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 199; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 47.
[116] Polyb. XXIX. 6. 4; XXX. 10; Liv. *Per.* XLVI; Iust. XXXVI- II. 6. 3; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 48.

Roma'nın Pergamon Kralı'na karşı böyle küçümseyici bir tavır sergilemesi Eumenes'in düşmanlarını harekete geçirdi. Galatlar Eumenes'e yenildikten bir yıl sonra Pergamon kralını şikâyet etmek için Roma'ya bir elçilik heyeti göndermiş ve Senatus tarafından kabul görmüşlerdir.[117] Ardından Pergamon'un en büyük düşmanı Bithynia kralı II. Prusias şikâyette bulunmak amacıyla elçilik heyetleri göndermiştir. Bu heyet Eumenes'i Bithynia topraklarının bir bölümüne hâkim olmak ve Roma tarafından uygun görülen Galatia topraklarını boşaltmamakla suçlamıştır.[118] Anadolu'daki bazı kentler de Prusias'ın desteğiyle şikâyetlerini iletmek için harekete geçmiş, onlar da Eumenes'in Seleukos Kralı IV.Antiokhos ile yakın bir dostluk ilişkisi kurduğu yönündeki görüşlerini Roma'ya iletmişlerdir.[119]

Anadolu'da Pergamon hakkındaki şikâyetlerin artması üzerine harekete geçen Roma, bu suçlamaların doğruluğunu yerinde görmek amacıyla bir heyet oluşturmuş ve Anadolu'ya göndermiştir. Eumenes'in kardeşleri Roma'ya giderek itham edilen her suçun cevabını açıklamaya kalksalar da Senatus yapılan savunmayı kabul etmemiştir. Senatus olayların bir kez daha araştırılmasına karar vermiş bu defa komisyonun başına Eumenes'in düşmanı olan Gaius Sulpicius Galus'u getirerek bu işin peşini bırakmamıştır. S. Galus Sardis'teki gymnasionda on gün boyunca krala karşı yapılan suçlamaları dinleme fırsatı bulmuştur. Bu suçlamalara herhangi bir çözüm bulunamayacağı da yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Romalılar'ın Eumenes'e karşı sergilediği bu düşmanca tavır beklenen etkinin tersini oluşturmuş; Eumenes'e Hellen devletlerinin dostluğu daha da perçinlenmiştir. Eumenes de gördüğü saygı karşılığında bu kentler ile ilişkilerini hep sağlam tutmuş, yardımlar yaparak kentlerin gelişmesi ve bayındır hale gelmesinde aktif bir rol oynamıştır. Polybios onun bu kentler için dönemin herhangi bir kralından daha fazla fayda sağladığını belirtmektedir. Hellen kentleri ise Eumenes'e teşekkürlerini onun adına diktikleri ve krala övgü sözleri içeren yazıtlar, anıtlar ve yaptıkları tapınaklarla göstermiştir.[120]

[117] Polyb. XXX. 10, 12 ; 28; 30. 6; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 48.
[118] Polyb. XXX. 27-30 ; XXX. 1. 3f.; Liv. *perioch.* XLVI; Diod. XXXI. 7. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 49.
[119] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 49.
[120] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, ss. 49-51.

Eumenes, eski Anadolu tanrıçası Büyük Ana'nın (Kybele/ Magna Mater) rahibiyle de dostluk bağı kurmuştur. Bu tanrıça adına Phrygia'da Pessinus'ta (Ballıhisar) bulunan tapınak Galatlar ile Pergamon arasında bir tampon bölge konumundaydı. Geniş arazilere sahip olan bu tapınağın rahibi aslında bağımsız küçük bir prensliğe hükmetmekteydi.[121] Galat saldırılarına karşı onlar Pergamon'u dost olarak görüp desteklerken Eumenes'ten de bu desteğe olumlu yanıt gelmiş ve bu ortam Eumenes'ten sonra gelen II.Attalos döneminde de devam etmiştir.[122]

Eumenes'in en büyük destekçilerinden biri de Kappadokia Kralı Ariarathes olmuştur. Eumenes, Ariarathes'in kızı Stratonike ile MÖ 188'de nişanlanmıştır.[123] Romalılar'a karşı Magnesia Savaşı'nda Seleukos Kralı'nı desteklemesinden dolayı Romalılar tarafından düşman olarak görülen Ariarathes'in Romalılarca bağışlanmasını II. Eumenes gerçekleştirmiştir. Pergamon ve Kappadokia krallıkları, Pontos Krallığı'na karşı koymak amacıyla ittifak yapmış, Galatlar'a karşı gerçekleşen bir savaşta da ortak mücadele vermiştir. Pontos Kralı Pharnakes'ten sonra tahta geçen IV.Mithridates Romalılar ile zaten müttefik durumundadır. II.Eumenes'in ölümünden sonra Pergamon tahtına geçen II.Attalos'u destekleyerek II.Prusias'a karşı Pergamon taraftarı bir politika izlemiştir. Pergamon'un bu kadar destekçisi varken Anadolu'da şikâyetçi konumunda iki kuvvet bulunmaktadır. Bunlardan biri Bithynia kralı II.Prusias diğeri ise Galatlar'dır. II.Eumenes'in ölümüne kadar giden şikâyetlere cevap vermek amacıyla Pergamon eskiden uyguladığı bir politikayı uygulamış ve Attalos'u kendisine yöneltilen ithamları açıklamak amacıyla Roma'ya göndermiştir.[124]

II. Eumenes sosyal ve kültürel açıdan da krallığını geliştirmek için çalışmıştır. Pergamon'da büyük bir kütüphane oluşturmuş, bilim ve edebiyatın gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.[125] Ayrıca Galatlar'a karşı zaferinin bir simgesi olarak büyük Zeus Sunağı'nı yaptırmıştır. Bu sunağın iç kısmında kentin efsanevi kurucusu olarak bilinen Heraklesoğlu Telephos'un hikâyesi canlandırılmıştır. Dış kabartmalarda ise konu Tanrılar ile Gigantlar'ın savaşıdır. Buradaki amaç Pergamon'un Galatlar'a karşı

[121]Strab. XII. 5. 3; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 52.
[122] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 52-53.
[123] Liv. XXXVIII. 39. 6; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 53.
[124] Polyb. XXXI. 32. 1; XXXII. 1. 5; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 53.
[125]Strab. XIII. 4. 2; Vitr. VII. 4; Plin. *nat.* XIII. 70; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 53.

Hellen kentlerinin koruyuculuğunu üstlendiğinin anlatılmasıdır. Tanrılar Pergamon'u Gigantlar ise barbar olarak nitelendirilen Galatlar'ı temsil etmiştir.[126]

II.Eumenes MÖ 159 yılında vefat etmiştir. Karısı Kappadokia prensesi olan Stratonike'den hiç çocuğu olmadığı bilinmektedir. Eumenes öldüğünde olasılıkla gayrimeşru olan 11 yaşındaki küçük Attalos varis olarak yer almaktadır. Eumenes'in hayattayken amacı tahtı her ne kadar küçük Attalos'a bırakmaksa da onun büyümesine kadar yardımcı olacak kişinin kardeşi Attalos olmasıdır. Eumenes'in kardeşi Attalos böylelikle altmış bir yaşındayken tahta çıkmıştır. Küçük Attalos büyüdüğünde de krallık vazifesini sürdürmeye devam etmiştir.[127]

1.4.5.Attalos II (MÖ 159- 139)

II. Attalos, kardeşi II.Eumenes döneminde aktif rol oynayan bir devlet görevlisi konumundadır. Sadakati ise Roma tarafından sorgulanmasına rağmen kardeşi hayattayken ona tam bağlı bir şekilde hareket etmiş, hiçbir ihaneti söz konusu olmamıştır. Bu durum Roma tarafından da kendisine saygı duyulmasına sebep olmuştur.[128]

II. Eumenes döneminde başlayan Pessinuslu Rahip Attis ile ilişkiler bu dönemde de devam etti. Apameia'da gerçekleşen konferansta bir araya gelen iki lider bundan sonra yapacakları faaliyetler için planlar yapıp kendilerine yol tayin ettiler.[129] Galatlar'dan şikâyet eden Attis bu durumunu sık sık Pergamon'a bildirirken Attalos da bu duruma sessiz kalmadı. Ancak II.Attalos Roma'nın desteğini kaybetmek istemediği için herhangi bir kararın başında harekete geçmeden evvel bunun Roma tarafından bilinmesi gerektiğini düşündü ve her önemli olayda Roma'ya elçilik heyetleri göndermeye başladı. Roma tarafından tepki alacağını düşündüğü için Attis ile olan planlarını uygulamaktan geri durdu ve bu konuda pasif bir politika izledi. Bu durum her ne kadar

[126] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 53.; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 292.
[127] Polyb. XXXIII. 18. 1; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 55.
[128] Polyb. XXX. 2. 4; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 56; Oğuz Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 152.
[129] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 57.

Roma ile olan ilişkileri geliştirmiş olsa da Pergamon'un Roma karşısında güçsüz hale geldiğinin de bir göstergesidir.[130]

Seleukos Kralı Antiokhos'un Anadolu'daki toprakları paylaşılırken Eumenes Pamphylia'yı ele geçirmek istemiş ancak bu durum Romalılar'ın Pamphylia'yı özgür bırakması nedeniyle gerçekleşememiştir. Attalos yarım kalan bu düşünceyi tamamlamak amacıyla bu bölgeye bir sefer düzenleme kararı aldı. Pisidia'dan geçerek Selge'ye (Zerk) ilerledi ve böylece Pamphylia bölgesinin bir bölümünü ele geçirdi. Burada Attaleia (Antalya) kentinin kurulmasıyla Pergamon bir liman kentinin de söz sahibi konumuna geldi.[131]

Bithynia Kralı II. Prusias Pergamon topraklarını ele geçirmek için MÖ 157 yılında harekete geçti. II.Attalos hemen Roma'ya başvursa[132] da beklediği desteği alamadı.[133] Pergamon topraklarına kadar ilerleyen Prusias kent surları dışında bulunan kutsal bölgelere saldırmaktan geri durmadı ve buraları yağmaladı.[134] Bithynia Kralı'nın tüm bu saldırıları karşısında Roma hiçbir caydırıcı faaliyette bulunmadı, pasif kalmayı tercih etti. Pergamon burada yalnız bırakıldığını anladığı için farklı müttefiklik ilişkilerine başvurmaya ve kendi başının çaresine bakmak durumunda olduğuna karar verdi. Giritlilerle MÖ 183 yılından beri kurulan dostluk bu esnada bir kez daha gündeme geldi ve bir antlaşma imzalanarak Girit'ten ücretli asker temininde bulunuldu.[135] Aynı zamanda Kappadokia Kralı IV.Ariarathes, Pontos Kralı IV.Mithridates, Rhodos ve Kyzikos'tan askeri yardım isteği sonucunda Pergamon Krallığı güç kazandı.[136]

---

[130] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 57; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 202; Austin, *The Hellenistic World…,* s. 424; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve*…, ss. 111-114; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 77.

[131] Strab. XIV. 4. 1; Pomp. Trog. 34; Allen, *The Attalid Kingdom. A Constitutional…,* s. 83, 143; R. Evans, *A History of Pergamum. Beyond Hellenistic Kingship,* New York: 2012, s. 172, n. 23; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, ss. 57-58; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 201.

[132] MÖ 156 yılında Attalos kardeşi Athenaeus'u protesto için Roma'ya gönderdi. Zira önceki elçisi Andronikos Senatus'u Attalos'un saldırgan olmadığına ikna edememişti (Polyb. XXXI. 16). Andronikos, II. Prusias'ın oğlu Nikomedes'i babasına karşı isyanını desteklediğinde, MÖ 150 yılı civarında tekrar Roma'daydı (App, *Mith*. 4).

[133] Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 58; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 202.

[134] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 202; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 133, 280, 301.

[135] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 203; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, 135, n. 57; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 134.

[136] Polyb. XXXIII. 12-13; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 360; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 189, 191, n. 41; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 203.

Bir süre sonra Bithynia kralı II. Prusias'ın bu dönemdeki gücü Roma'yı tedirgin etmeye başladı. Senatus, Pergamon ile Bithynia arasındaki savaşa müdahale etmek ve sonlandırmak için MÖ 156 yılında Anadolu'ya bir elçilik heyeti gönderdi. Heyet Anadolu'ya gelir gelmez konunun çözüme kavuşması için faaliyetlerde bulunmaya başladı. Elçilik heyetinin ilk işi Pergamon ve Bithynia taraflarını Kadoi (Gediz) kentinde biraraya getirmek amacıyla bir konferans tertip etmek oldu. Bithynia Kralı'nın konferanstaki uzlaşmaz tavrı savaş suçlusu olarak görülmesine neden oldu.[137] Roma heyeti toplantı sonucunda üçe ayrılarak faaliyetlerini sürdürme kararı aldı. İlk grup İonya bölgesine, ikinci grup da Hellespontos (Çanakkale Boğazı) çevresine giderek buradaki halkı Bithynia kralına karşı kışkırtma çalışmaları yaptı. Üçüncü grup ise hemen Roma'ya dönerek Prusias'ın saldırgan politikalar uyguladığını bir raporla Senatus'a sundu. Roma, müttefiki kentlerden Prusias'a karşı tepki göstermelerini istedi. Attalos'u ise güçleri yettiğince desteklemeleri gerektiğini ivedi bir şekilde daha önce anlaşma yaptığı kentlere ulaştırdı. Ancak iki yıl daha sürecek olan savaşı hiçbiri durdurmayı başaramadı. MÖ 154 yılında Prusias'ın silah bırakmasına ve Pergamon'a savaş tazminatı ödemesine karar verildi. Fakat tüm bunlara rağmen II. Prusias Roma'yı hiçe sayarak Pergamon topraklarından asla vazgeçmedi. Roma bölgeye müdahalesini gönderdiği elçilik heyetleri ile devam ettirdi.[138] MÖ 149 yılında Bithynia Krallığı'nda Nikomedes'in babası II.Prusias'a karşı isyan etmesiyle taht kavgaları başladı. Bu isyanda Nikomedes'in en büyük destekçisi Pergamon kralı II.Attalos idi. Prusias kendi başkentinde öldürülürken tahta Pergamon desteği ile Nikomedes çıktı.[139] İki ülke arasındaki savaş dönemi de böylelikle sona erdi.

IV. Makedonya Savaşı'nda Pergamon her zamanki gibi Roma'nın yanında yer alarak ona destek verdi. Roma zafer kazansa da savaşı bitirmedi ve Akhaialılara karşı MÖ 146 yılına kadar savaşmayı sürdürdü. Pergamon Kralı II.Attalos MÖ 148 yılında yapılan Makedonya Savaşı'nda donanmasıyla birlikte bulunsa da Akhaia Savaşı'nda

[137] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 203; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 58; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 133; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic* …, I, 449 (Legates, Ambassadors).

[138] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 204; Broughton , *The Magistrates of The Roman Republic* …, I. 460 (Elçiler: M. Lucinius, A. Hostilius Mancinus, L. Manlius Vulso).

[139] App. *Mith.*7; Strab. XIII. 4. 2;Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 375; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 136; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 190; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 204; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, ss. 58-59.

bulunamadı. Fakat güvendiği bir generalle gönderdiği birlik bu savaşta Korinthos'u yerle bir etti.[140] General Philopoimen ile Roma ordu komutanı Mummius Korinthos'taki sanat eserlerini ele geçirdi ve ülkelerine götürdü.[141] Ayrıca Attalos, Trakya'daki Kaine (Lat. Caeni) kabilesinin topraklarını da ele geçirdi. Bu olay sonucunda bazı kentler Attalos'a onurlar bahşetti.[142]

Pergamon'da II.Attalos döneminde basılan gümüş sikkeler (Cistophori) yaklaşık 12 kent tarafından basılan sikkeler haline geldi. Bu sikkeler mistik bir sandık ya da cistaya sarılı bir yılanı tasvir ettiğinden Cistophori adıyla anılmıştır.[143]

Yirmi yıllık iktidarı süresince kendisinden önce gelen krallar gibi II. Attalos da Roma'ya bağlı ve onun en sadık müttefiklerinden biri olarak yaşadı. Hellen kentlerine gönderdiği hediyeler ve onlarla ilişkilerini hep çok sağlam tutması kardeşinin politikasını bu konuda da devam ettirdiğinin göstergesidir. Kardeşinin eşi Stratonike'yle evlenmiş ve böylece Kappadokia Kralı V. Ariarathes ile dostluğunu pekiştirmiş, kralın tahta oturmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde kendisi hem Pontos Kralı'nın müttefiki hem de Bithynia Krallığı'nın başındaki Nikomedes ile dostluk ilişkisi kurmayı başarmış Pergamon Kralı'dır. MÖ 139/8 yılında 82 yaşında öldüğünde yerine kardeşinin çocuğu olan Attalos(III) geçmiştir.[144]

---

[140] Polyb. XXXVIII. 9-18; Paus. VIII. 16. 1; Plin. *nat.* VII. 126; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 323, 375; H. H. Scullard, *A History of the Roman World* 753 to 146 BC, London & New York: 2000, s. 291; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…*, s. 205.

[141] Paus. VIII. 16. 1- 8; Plut. *Mor*. 792 A; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…*, s. 205.

[142] Strab. XIII. 4. 2; Diod. XXXIII. 14-15; XXXIV. 12; App. *Mith*. 6; *OGIS* 330, 303-304; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 206.

[143] Rhodos standardı (Attika'nın dörtte üçü) üzerine basılmışlar ve esas olarak tetradrahmi olarak, ancak didrahmi ve drahmi parçaları şeklinde de basılmıştır. Imhoof- Blumer tarafından Attalos I döneminde başlandığı varsayılmış, ancak Von Fritze'nin de gözlemlediği gibi, bilinen en eski cistophori Eumenes II dönemine aittir. Tarihte ilk kez MÖ 191 yılında Romalılar tarafından Yunanistan'da III. Antiokhos'tan alınan ganimetlerde büyük miktarda bulunduğunda ortaya çıkarlar (Liv. XXXVII. 46. 3). Ayrıca Asya'da Antiokhos'tan (Liv. XXXVII. 58. 4 ve 59. 4) ve Manlius tarafından Galatlardan (Liv. XXXIX. 7. 1) alınmıştır (Magie*, Roman Rule…,* ss. 775-776, n. 81).

[144] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 206; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 61.

1.4.6.Attalos III (MÖ 139-133)

III.Attalos (Attalos Philometor Euergetes) II. Eumenes'in oğludur.[145] III. Attalos'un kendinden önce gelen amcasını zehirlediği bilgisi aktarılmaktadır.[146] Böyle bir durum kendisinden önce gelen Pergamon kralları arasında hiçbir zaman yaşanmamıştır. Bu yüzden III. Attalos'un bu tavrı krallık için bir ilk yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca kendisine karşı bir suikast hazırlığında olduğu ve aynı zamanda annesi Stratonike ile nişanlısı Berenike'nin ölümüne neden olduğunu düşündüğü akrabalarını ve onların ailelerini sarayında gizlediği paralı barbar askerlere öldürtmüştür. Kendisini sarayına kapatmış ve pasif bir politika benimsemiştir.[147] Ancak bu görüşün doğruluğu da tartışmalıdır. Bir saray ayaklanmasına karıştığı düşünülse de bunun katliam derecesinde olduğunu ifade etmenin yanlışlığı üzerinde durulur. Bu saray ayaklanmasının II.Attalos döneminde etkili ve başarılı bir komutan olan Philopoimen'e ve onu destekleyen kişilere yönelik olmasının dışında geniş çapta olduğunu düşünmek yanlış olur.[148]

III.Attalos, kendisini saraya kapatarak çeşitli bilimlerle ilgilenme olanağı buldu. Kimya, botanik, tıp ve toksikoloji (zehirbilim) alanında dönemini aşan çalışmalar gerçekleştirdi. Doğayla, özellikle de bahçesindeki bitkilerle ilgilenmesi ona, zehirli ve şifalı bitkileri keşfetmenin yolunu göstermiştir. Tarımla ilgili yazdığı bilimsel nitelik taşıyan eseri bu konuda başvuru kitapları arasında yerini aldı.[149] Zooloji, botanik ve tıp konusunda bir dönem otorite olarak kabul edilmiş, farmakoloji ve toksikoloji alanında yaptığı çalışmalar 2.yy.a değin adından söz edilmesine ve bilim çevrelerince desteklenmesine neden olmuştur.[150]

Attalos'un kendisinden önce gelen kralların geleneğini devam ettirdiğini de görmekteyiz. Krallık sınırları içindeki bazı kültlerle ilgilenmiştir. Pergamon'da

---

[145] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 207; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 63; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 373; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 142, 471.
[146] Justin. XXXVI. 4. 15; Diod. XXXIV. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 207; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 63.
[147] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 207; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 63; Diod. XXXIV. 9; Justin. XXXVI. 4. 1; Stratonike için bkz. *OGIS* 331; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 377; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, ss. 142-144.
[148] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 208; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 64.
[149] Plin. *nat.* XVIII. 22; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 66.
[150]Plut. *Dem.* 20. 2; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 136, 145, 146; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals", s. 377; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 66.

tanrısallığı öldükten sonra verilmiş (apotheosis) annesinin oluşturduğu Zeus Sabazios kültüyle yakından alakadar olmuş bu kültün ikincisini Kyzikos'taki (Erdek) Athena Nikophoros Tapınağı'na oluşturmuştur.[151] Lidya'daki Hierakome (Hierokaisareia) kentinin Artemis Persike (Pers Artemisi) kültüne değer vermiş ve buradaki tapınağa dokunulmazlık bahşetmiştir.[152] Son olarak Karia'daki Hierakome kentinin Apollon Tapınağı'nı vergiden muaf tutmuştur.[153]

Attalos'un kendisinden sonra tahtı bırakabileceği bir varisi yoktur. Bu yüzden öldükten sonra yerine kimin geçeceği konusu Attalos için bir problem oluşturmaktadır. Çünkü bölgedeki otorite boşluğu hem çatışmaların çıkma olasılığını hem de yerel bir tiranın oluşturacağı bir otoriteye boyun eğilmesi ihtimalini arttırmaktadır. Attalos bu konuda sadece Pergamon'u değil kendisine bağlı olan Hellen kentlerinin akıbetini de düşünmektedir. Kendinden öncekiler Attalos'a durumu kontrol edebilecek ve bölgede tek başına hâkimiyet sağlayabilecek olan tek devletin o dönemde Roma olduğunu göstermiştir.[154]

Attalos kendisinden sonra krallığını emanet etmesi gereken yerin Roma olduğuna karar verdi. Bu kararında daha önce böyle bir vasiyet kararında bulunmuş ancak vasiyetin gerçekleşmesi mümkün olmasa da emsal teşkil eden Ptolemaios Krallığı vardı. III. Attalos MÖ 133 yılında ölümünden önce hazırladığı vasiyetname ile krallığının topraklarına Roma'yı varis yaptı.[155] Vasiyetinde kenti özgür bıraktığını, belirlediği kent arazilerini de yine kente bağladığını belirterek Roma'nın bu vasiyeti onaylama şartı ile uygulamaya koyabileceğini belitti.[156]

---

[151] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.209; C. B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period. A Study in Grek Epigraphy*, New Haven: 1974, ss. 66-69; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 190, 441.

[152] Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic…,* s.773, nr. 68; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 210.

[153] Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 143; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 210.

[154] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, s. 67; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 210. Rostovtzeff, Attalos'un vasiyetini açıklarken, bunu kralın hükümet ile çatışan sınıflar arasında bir çatışmayı önleme arzusundan kaynaklandığı önerisini sunmuştur (M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World, I*, Oxford, 1984, s. 807); Magie, *Roman Rule…,* s. 780, 91.

[155] Strab. XIII. 4. 2; Liv. *perioch.* LVIII; LIX; Val. Max. V. 2, 3; Flor. I. 35. 2f; Oros. V. 8, 4; Eutr. IV. 18; Justin. XXXVI. 4, 5; Vell. II. 4. 1; Plin. *nat.* XXXIII.148; App. *Mith.* 62; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 68-69; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 210.

[156] Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 68-69; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 210.

Pergamonlu Eudemos vasiyeti Roma'ya ulaştırdığında Senatus hemen bu vasiyeti kabul etti. Senatus Anadolu'da bir eyalet oluşturmak istemekteydi. Bunun ilk adımı böylelikle gerçekleştirilmiş oldu. Pergamon bir krallık konumundan Roma'nın Asia Eyaleti'nin bir parçası haline geldi. Vatandaşlar ise Roma'ya vergi vermeye başladı.[157]

[157]Strab. XIII. 4. 2; Magie, *Anadolu'da Romalılar I* …, ss. 68-69; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.210; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 378; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 149; Magie, *Roman Rule …,* s. 741, dn. 94.

2. BÖLÜM

BİTHYNİA KRALLIĞI

2.1.Bithynia Coğrafyası

Bithynia doğuda Paphlagonia, güneyde Phrygia ve Galatia, batıda ise Mysia bölgeleriyle komşudur. Bölgenin kuzey kısmını Pontos Euxenios (Karadeniz) kaplar, batıda –kuzeyden güneye doğru- Bosphoros Thrakios (İstanbul Boğazı), Propontis (Marmara Denizi) ve Rhyndakos (Adırnaz/ Orhaneli Çayı/ Kocaçay) ile Olympos (Uludağ), doğuda ise Billaios (Filyos) çayı sınırlamıştır.[158] Anadolu'nun kuzeybatı kısmında yer alan bir bölgedir.[159] Günümüzde kabaca Kocaeli, Sakarya, Bursa, Yalova, Bolu, Düzce, İstanbul'un Anadolu yakası, Zonguldak'ın batısı ve Bilecik ilinin bir kısmını içine almaktadır.[160]

Veli Sevin, bölgenin sınırları ile ilgili en ayrıntılı bilginin MÖ VI. yüzyılda yaşamış olan coğrafyacı ve denizci Karianda'lı Skylas'a atfedilen ama aslında MÖ IV. yüzyılda kaleme alındığı anlaşılan *Periblus*adlı eserde bulunduğunu söyler.[161] Bu eserde Bithynialılar hakkında:

"Mariandynia'lılardan sonra, Trakya Bitinyalıları halkı bulunmaktadır. Ardından Sangarios Irmağı ile diğer bir ırmak olan Artanes, (üzerinde Herakleia'lıların yaşadığı) Tynias Adası ve Rhebas Irmağı gelir. Ardından direkt olarak bu şekilde incelenince ve daha önce sözünü etmiş olduğumuz Karadeniz'in ağzındaki tapınak yer alır. Bu tapınaktan sonra, Trakya dışındaki Khalkedon kenti ve ondan sonra, Olbia Körfezi'ne gelinir. Mariandynia'lıların topraklarından Olbia Körfezi'nin sonuna kadarki sahil yolculuğu (çünkü Bitinyalıların Trakyası bu derece büyüktür) üç gün alır.

---

[158] Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013, s. 31; Strabon'un (XII. 8. 10) aktardığı bilgilere bakıldığında Olympos Dağı'nın kuzeyinde yerleşmiş olan halklar sadece Bithynlerden oluşmamaktaydı. Bölgede yaşayanlar arasında Mygdonlar ve Dolionlar da bulunmaktaydı. Dolionlar, Aisepos Çayı'ndan Rhyndakos Çayı'na ve Daskylitis Gölü'ne (Manyas) kadar olan bölgede yerleşim kurmuşlardır. Appianus (II. 12. 1) Bithynia Yarımadası'nın Bebrykler denen Trak (Thrake) kökenli bir halk tarafından yerleşime uğramış ve bölgenin isminin de daha önce Bebrikia olduğunu aktarmaktadır. (Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası…,* s.30) Bithynia'yı doğusundaki Paphlagonia'dan ayıran doğal sınırı ise Meğri Dağı ve Ala Dağ oluşturmaktadır (Magie, *Roman Rule…,* dn. 1081, n. 28).
[159] Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası…,* s. 31.
[160]O. S. Karakuş, *Roma Egemenliğinde Bithynia*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2024, s. 37.
[161] Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası…,* s.31.

Karadeniz'in ağzından Maiotis Gölü'nün ağzına kadarki, deniz seyahati ve de Avrupa'dan Asya'ya uzanan seyahat hemen hemen eşit mesafededir." ifadeleri geçmektedir.[162]

2.2. Bithynia'nın Kökenleri

Bithynialılar'ın köken olarak Trak kökenli olduğu düşünülmektedir. Anadolu'ya göç etmeden önce Bulgaristan, Trakya ve Rodop Dağları çevresinde yaşadıkları sanılmaktadır.[163] Krallığın kökenleri MÖ 7. yy civarında Sangarios (Sakarya) çevresine hâkim olan bir Trak hanedanlığına denk gelmektedir. Avrupa'da yaşayan Traklardan ayrı olsalar da onlarla akrabalık ilişkisi olan bir grup olarak gösterilirler.[164] Küçük Asia'ya Trakya ve Boğazlar üzerinden MÖ 1200 yıllarında Ege Göçleri sırasında girmeye başlamışlar ve yerleştikleri bölgeye isimlerini vermişlerdir. Asia Trakları[165] diye adlandırılan bu halkların Avrupa'dan Küçük Asia'ya geldikleri konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği vardır.[166]

2.3.Bithynia Krallığı'nın Tarihsel Gelişimi

MÖ 7-6. yüzyıllardan itibaren Yunanların Bithynia bölgesinde koloniler kurduğu bilinmektedir.[167] Büyük Kolonizasyon Dönemi'nde (MÖ 750-550) bölgede önce Miletoslular[168] ardından da Megaralılar ve Phokialılar'ın kolonicilik faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.[169]

Asia Trakları boylar şeklinde örgütlenmiştir. Bithynialılar, Phrygler ve devamında Kimmerler'in Anadolu'daki istila faaliyetlerinden sonra Phryg Devleti yıkılınca Lidya

---

[162] Skylaks. *Periplus.* 92.
[163]Karakuş, *Roma Egemenliğinde Bithynia*, s. 37.
[164] Amelia Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s. 78; Bilge Umar, *Bithynia*, Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi: 11, 1983, s.3.
[165] Hdt. I. 28; Ksen. *Anab*. VI. 2; M. Ali Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi II, Demir Devri ve Pers Hakimiyeti Dönemi*, İstanbul: Bilge- Kültür Sanat Yayınları, 2018, s. 315; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 211.
[166] Ksen. *Anab.* VI. 4. 1; Strab. XII. 3. 1; Plin, *Nat.* V. 145; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.211.
[167] Hdt. VII. 75, çev: M.Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
[168] Strab. XIV. 1. 6.
[169] K. Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Bithynia'nın Sosyo- Ekonomik Durumu (Augustus'tan Diokletianus'a Kadar)* (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, ss. 35-36; John Boardman, *The Greek Overseas (Their Early Colonies and Trade)*, Themes and Hudson, London, 1988, s. 243.

egemenliğine girmiştir.[170] Lidya Devleti'nin son kralı olan Kroisos (MÖ 585-546) zamanında da Lidya Kralı'nın hâkimiyeti altında yaşamaktadırlar.[171] Perslerin Lidya Devleti'ni ortadan kaldırmasından sonra Bithynialılar da Persler'e tabi bir halde varlıklarını devam ettirmiştir.[172] Bu dönemde Perslerin Daskyleon (Ergili) merkezli üçüncü satraplığına bağlı olan Bithynia bölgesi yerel beyler tarafından yönetiliyordu. Merkezi otoriteleri güçlü değildi bu yüzden Persler'in hâkim olduğu dönemde Atina Donanması'ndan mallarını korumak isteyen Khalkedon halkının Bithynia'ya emanet ettiği malları, Atinalı komutan Alkibiades Bithynia'ya saldırarak kolayca himayesine almayı başarmıştır. MÖ 408'de gerçekleşen bu olayda Bithynialılar saldırıya karşı duramamış ve gerekli tepkiyi gösterememiştir.[173] Bu güçsüzlük Bithynia'nın bazı bölgelerinin zaman zaman etrafındaki kentler tarafından istilaya uğramasına yağmalanmasına neden olmuştur.[174]

Kunaksa Yenilgisi sonrası Xenophon ordusu geri çekilirken bu orduyla Bithynialılar Asya Thrakiası'nda bir limanda karşı karşıya gelmişler ve yenilmişlerdir. Ancak bu ordunun da büyük kayıplar vermesine neden olmuşlardır.[175] Bütün bu süreçte Pers hâkimiyetinden çıkmak için de uğraşmışlar ve Persler'deki merkezi otorite zayıflığını kendileri için fırsata çevirmişlerdir. Bithynia beyi olan Doidalses MÖ 435 yılında Astakus'u ele geçirerek özgürlüğünü ilan etmiştir. Büyük İskender Asia Seferi için bölgeye geldiğinde (MÖ 334) Bithynia artık eskisi gibi güçsüz ve bağımlı bir durumda değildir. Bithynia'da hanedanlığın başı olarak göreceğimiz kişi Boteiras[176], ülkeyi Pers hâkimiyetinden kurtaran kişi ise oğlu Bas olacaktır.[177]

---

[170]Hdt. I. 28; I. 29; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 40; Ömer Çapar, "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", *DTCFD,* c. XXXI, sayı: 1-2, Ankara, 1987, s. 54.
[171] Hdt. I. 28; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212.
[172]Thuk. I. 16; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 40; Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark IV, I.Bölüm (Perslerden Romalılara Kadar),* Ankara, 1987, s. 182; Charles Texier, *Asia Minor (Bithynia),* Haz: Raif Kaplanoğlu, İstanbul:Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1997, s. 46.
[173]Ksen. *Hell.* I. III. 2-3; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 43.
[174] Diod. XII. 82. 2; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 43.
[175] Ksen. *Anab.* VI. 6. 38; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 44.
[176] Babası Bithynia beyi olan Doidalses. Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212.
[177] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 44; Günaltay, *Yakın Şark IV…,* s. 182.

2.4.Bithynia Kralları ve Anadolu Hâkimiyeti

2.4.1.Bas (MÖ 377- 327 Sıralarında)

Büyük İskender'in Asia Seferi sırasında ve sonrasında etkili olmaya başlayan Yunan kültürü Bithynia'yı da etkilemiştir. Anadolu'daki yerel tanrıların yerini Herakles, Asklepios ve Nemflerin kabartmaları bulunan adak heykellerinin alması Yunan kültürünün yavaş yavaş sirayet etmeye başladığının örneğidir.[178]

Bas, Boteiras'ın oğludur. Büyük İskender bu krala karşı saldırı düzenlese de başarılı olamamıştır. İskender tarafından görevlendirilen aynı zamanda Hellespontos satrabı da olan General Kalas, Bas karşısında başarılı olamamıştır. Bu durum İskender'i bir daha bölgeye saldırmaktan alıkoymuş ve Bas'ın ölümüne kadar Anadolu'daki diğer kentlerin aksine Bithynia bağımsız bir şekilde varlığını devam ettirmiştir.[179] Ancak burada İskender'in asıl amacının Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmek olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle Anadolu'daki kentlerle ve küçük beyliklerle uğraşarak zaman kaybetmek istememiştir.

2.4.2.Zipoites (MÖ ca. 315-ca. 280)

Bas'tan sonra başa geçen Zipoites, Büyük İskender öldükten sonra ortaya çıkan taht kavgalarını (Diadokhlar Savaşı) fırsat bilerek devletin güçlenmesini sağladı. İpsos Savaşı'na kadar (MÖ 301) Antigonos'a bağlı olan Zipoites, bu savaştan hemen sonra Khalkedon'a (Kadıköy) saldırdı ve Astakos'u (İzmit- Körfez) hâkimiyeti altına aldı. I. Antigonos Monophthalmos'un generali Ptolemaios'un etkisiyle bu kuşatmaya son verildi. Krallıklar arasında bir ittifak oluşturmak amaçlansa da neticeye ulaşılmadı. Ancak bu durum Bithynia'nın Küçük Asia'nın kuzeybatısında topraklarını genişletmesi için bir fırsat oluşturdu.[180]

---

[178] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 46; M. Tunay, "Yalova Tarih ve Arkeolojisi", *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 21-25 Eylül 1981)*, Ankara: TTK Yayınları, 1986, s. 507-508.

[179] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 46; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212; Mehmet Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi II,* Ankara: Görsel Yayınları, 1982, s. 295; Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi…*, s. 11.

[180] Diod. XIX. 60. 2-3; Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 79.

Büyük İskender'in MÖ 323'te Babil'de ölmesinden sonra Trakya Kralı olan Lysimakhos, Anadolu'nun batı kıyılarına ve Bithynia topraklarına hâkim olmak istiyordu. Bu hedefini gerçekleştirmek için devletinin merkezi olan Lysimakheia'dan ayrılınca Zipoites kendisini kral (basileus) ilan etti.[181] Bithynia Krallığı böylece Zipoites önderliğine kurulmuş oldu. Zipoites kralığının başkenti olarak Zipoition kentini kurdu.[182]

Zipoites, İskender imparatorluğunu paylaşma yolunda Diadokhlar arasında MÖ 281'de gerçekleşen Korupedion Muharebesi'nde Seleukos Kralı I. Seleukos'un müttefiki olarak yer aldı.[183] Bu savaştan sonra ortaya çıkan güç boşluğu ve siyasal karışıklıkları kendi lehine çevirdi. Lysimakhos tarafından görevlendirilen iki generale karşı başarıyla mücadele ettikten sonra Lysimakhos'u da mağlup ederek gücüne güç kattı.[184]

Doğuda güçlü bir konumda bulunan Suriye merkezli Seleukos Krallığı'nın etkinlik alanı Anadolu'nun batısına kadar uzanıyordu. Seleukos Krallığı etkisindeki Anadolu'daki küçük Hellenistik krallıklar bu baskıdan kurtulmak için fırsat kolluyordu. Bithynia kralı Zipoites'in de amacı I. Antiokhos'a karşı bir birlik oluşturmaktı. Bölgedeki belli başlı kentlerle anlaşma yapmak için faaliyet gösterse de birliğin oluşumunu tamamlamadan Zipoites ölmüştür (MÖ 279). Onun ölümünden sonra oğulları Nikomedes ve Zipoites arasında taht kavgası başlamıştır.[185] I. Nikomedes iki erkek kardeşini öldürttükten sonra en küçük kardeşi II.Zipoites'e karşı savaş başlatmıştır. Bithynia'nın Karadeniz sınırında hâkim olan Zipoites'e karşılık Nikomedes hâkimiyetinin ilk yıllarında tüm Bithynia Krallığı'nı yönetimi altına almıştır.[186]

Nikomedes ve Zipoites bu taht kavgasını sadece kendi aralarında yapmamıştır. Birbirlerine üstünlük kurabilmek amacıyla yanlarına çeşitli müttefikler bulmuşlar ve onlardan destek alarak birbirlerine üstünlük mücadelesi vermişlerdir. Zipoites kendisine

[181] Diod. XIX. 60. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 46; Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi…,* s. 472.
[182] Diod. XIX. 60; Memnon. 10; 20. 3; Astakos kenti için bkz. Hülya Boyana, "Nikomedia Kenti ve Kültü", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (ed. H. Selvi- M.B. Çelik), Kocaeli, 2014, 72; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 212.
[183] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213.
[184] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 47.
[185] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 47; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213.
[186] Liv. 38. 16; Memnon 12. 5-6; Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s.79.

yardımcı olması için Seleukos Kralı I. Antiokhos'u seçmiştir. Buna karşılık I. Nikomedes'in yandaşı olarak Mısır Kralı Ptolemaios ve Makedonya Kralı Antigonas Gonatas'ı görmekteyiz. Ancak Nikomedes'in işi bu güçlü müttefiklerle kolay olmamıştır. Mekânsal uzaklık ve müttefiklerin diğer başka devletlerle olan siyasi çekişmeleri Mısır ve Makedon krallarını zor durumda bırakmış, Nikomedes gereken yardımdan mahrum kalmıştır. Khalkedon, Tios, Kieros, Pontos Herakleia'sı (Karadeniz Ereğlisi) gibi kentler Nikomedes'i desteklese de bu iki tarafın destekçilerinin adil bir dağılıma sahip olmasını sağlayamamıştır.[187]

Nikomedes güç dengesini sağlamak için o dönemde kontrolsüz bir şekilde bulunan ve potansiyel güç unsuru olarak gördüğü Galatlar'dan yararlanmak için Galat liderlerinden biri olan Leonnorios ile görüşmüştür.[188] Leonnorios liderliğindeki 20.000 Galat Nikomedes ile ittifak yapmış ve onun sağladığı kolaylıkla önce Byzantion, ardından da gemilerle Bosporos üzerinden Bithynia topraklarına ayak basmıştır. Başka bir Galat boyu da Çanakkale Boğazı'nı kullanarak Anadolu'ya gelmiş ve iki kol birleşerek MÖ 278/277 yıllarında I. Nikomedes'in hizmetine girmiştir. Bithynia Kralı'nın yaptığı bu ittifak kardeşi Zipoites'e tahtın yolunu kapatırken kendisinin zaferle başa geçmesini sağlamıştır.[189]

---

[187] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 47; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213; Fernand Lequenne, *Galat'lar,* çev: Suzan Albek, Ankara: TTK yayınları, 1991, s. 53.

[188] Liv. XXXVIII; XVI. 9; Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*…, s. 48-49; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 48; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213.

[189] Liv. XXXVIII. 16. 7; Strab. XII. 5. 1-3; Paus. I. 4. 5; X. 23. 14; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 48; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213; İlknur Gürgen, "Galatların Anadolu'ya Geçiş Süreci ve Bithynia ile İlişkileri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 2019, 234-245; M. Ali Kaya, Keltlerin Anadolu'ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 10 (13), s. 7; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* ss. 54-55; H. T. Uçankuş, *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phyrgia*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 277; A. Erzen, *İlkçağda Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, ss. 40-41; Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve…,* s. 43; Y. Ulugün, M. Bakan, T. Aksoy, İ. Tepeköy, *Kocaeli ve Çevresi (Bithynia) Tarihi*, İzmit, 2004, ss. 73-74; H. K. Yanmaz, "Galatlar ve Galatia Bölgesi Pessinus Darplı Sikkelerinde Galatların İzleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (44), s. 717; Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu* …, s. 295.

2.4.3. Nikomedes I (MÖ ca.280-ca.242)

I.Nikomedes, Zipoites'in büyük oğludur. Kardeşine karşı gerçekleştirdiği taht kavgasında o dönemde zaptedilmesi pek mümkün olmayan Galat güçlerini hem taht mücadelesinde hem de Seleukos Kralı I. Antiokhos'a karşı kendi lehine kullanmayı başarabilmiştir. Antiokhos'a karşı babasının hedeflediği ama gerçekleştiremediği Kuzey Birliği'ni Byzantion (İstanbul), Kalkhedon (Kadıköy), Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi), Tieion (Hisarönü), Kios (Gemlik) ve Pontos Kralı Mithridates'in katılımıyla kurmayı başarmıştır. Bu birlik ile Galatlar arasında bir antlaşma sağlayarak müttefiklik ilişkilerini doğru ve emin adımlarla güçlendirmiştir.[190]

I.Antiokhos taht karışıklığı bittikten sonra hem Bithynia'ya hem de Bithynia ile dost olan Hellen kent devletlerine karadan ve denizden saldırıda bulundu. Galatlar tarafından bertaraf edilen Antiokhos uzun bir süre yeniden saldırma cesaretinde bulunamadı.[191] Galatlar Antiokhos ile daha sonrasında da çarpıştı. Bu mücadeleler sona erince Galat boylarını bir yere yerleştirmek, onlara yurt bulmak da I. Nikomedes'e düştü. Nikomedes ise Galatları mevkilendirmek için Bithynia toprakları ile Seleukos toprakları arasında kalan Yukarı Phrygia'nın dağlık bölgelerini seçti. Böylece bir anlamda Galatlar Antiokhos'a karşı Bithynia'nın gölgesi görevini üstlendi.[192]

I. Nikomedes MÖ 264 yılı civarında Nikomedeia (İzmit) şehrini kurarak burayı krallığının başkenti yaptı.[193] Nikomedeia hem Hellenistik hem de Roma dönemlerinde önemli bir liman kenti olarak faaliyet gösterdi. Kent nüfusu Trak-Bithynler ve Hellenler'in yanında Lysimakhos tarafından Zipoites hâkimiyetine geçmemesi için yıkılan Astakos kentinin yerel halkından oluşmaktaydı. Nikomedes, bayındırlık faaliyetleriyle hem bölgenin şenlenmesini hem de sınırlarının bu esnada gelişmesini sağladı. Başkentte Hellen tarzında bir agora(çarşı) ve Baş Tanrı Zeus ile diğer tanrılara atfedilmiş tapınaklar inşa edildi.[194] Bithynion (Bolu) kenti de Nikomedes zamanında kuruldu. Ayrıca daha önce Antigonos Monophtalmos tarafından kurulmuş olan ve daha

[190] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 49; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 213.; Magie, *Roman Rule…,* s. 730.
[191] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 49; Lequenne, *Galat'lar …,* s. 34.
[192] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 50; Lequenne, *Galat'lar* …, ss. 35-36.
[193]Strab. XII. 4. 2; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s.50; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 214; Boyana, " Nikomedia Kenti ve Kültü", *Uluslararası…,* s. 73.
[194] Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 80.

sonra adı Nikaia (İznik) olarak değiştirilen kenti ele geçirerek Bithynia topraklarına kattı. Bu olaydan sonra da vefat etti.[195]

2.4.4. Ziaelas (MÖ ca. 250-ca. 227)

I.Nikomedes'in ikinci eşi tahta varis olarak kendi çocuklarının geçmesi hususunda Nikomedes'i ikna etti ve kralın büyük oğlunun değil, kendinden doğan oğlun başa geçmesini sağladı. I.Nikomedes bazı kentleri de varis oğlunun koruyucusu olarak belirledi ve bunu meşru hale getirdi.[196] I.Nikomedes öldüğünde varis kralın yaş durumu tahta geçmesine müsait olmadığından yönetim büyük oğluna geçse de asıl yetki annesi Etazeta'nın elindeydi. O esnada sürgünde olan I.Nikomedes'in büyük oğlu yönetimi ele geçirmek için harekete geçti ve Galatlar'ın Tolistobogi boyu ile ücretli askerlik için antlaşma yaparak Bithynia'ya doğru hareket etti. Anneleri farklı olan kardeşine karşı savaş ilan etse de Herakleia Pontika kenti iç karışıklığın yaşanmasına engel oldu. Büyük oğul Ziaelas MÖ 250 yılında Bithynia tahtına oturdu.[197] Zelia kentini Kappadokya civarında kurdu. Kendinden öncekilerin yaptığı gibi o da Hellen kentleriyle dostane ilişkiler kurdu. Ptolemaios Krallığı ile ilişkilerinin gelişmesine önem verdi. Kızını Seleukos Krallığı'nın başkaldıran kişiliği olan Antiokhos Hieraks ile evlendirdi.[198]

Bithynia kralları onun dönemine kadar gümüş sikke bastırmış olsalar da o sadece bronz sikke bastırmıştır. Kendi döneminde denizaşırı tüccarları Bithynia'ya çekmek için uğraşmıştır. Kos'ta 242 yılında dikilen bir yazıtta Bithynia sahillerinin deniz yolunu kullanacak tüccarlara güvenlik sağladığı hakkında bilgi verilmiştir.[199] Bu yazıt iki konuya açıklama getirmektedir. İlk olarak yazıtın oluşturulması, Nikomedes'e meşruluk sağlamıştır. İkinci olarak da tüccarların burada memnuniyetle ayrılacaklarına vurgu yapılarak ticaretin canlandırılması için çaba sarf edilmiştir. Çünkü bu dönemin yazarlarına göre Bithynia konuk sevmeyen ve gelen tüccarlara iyi davranmayan bir

[195] Strab. XII. 4. 7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 214; Hülya Boyana, Nikaia Kenti ve Dionysos Kültü, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli: 2016, s. 43. (Nikaia'nın kuruluşu); Magie, *Roman Rule…,* s. 305, dn. 1183, n. 10, 11, 14.
[196]Memnon. 22; Plin. *Nat.* VIII. 40; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 214; Magie, *Roman Rule…,* s. 312, dn. 1195, n. 35.
[197]Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 215; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* s. 53; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I. 19.
[198] Euseb. *chron.* I. 251; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 215; Magie, *Roman Rule…,* s. 312.
[199] Syll.[3] 456.

devlet olarak tasvir edilmiştir.[200] Bu fikir kırılmaya başladığında Bithynia ve Nikomedeia artık ticaret kenti olarak önem kazanmaya başlamıştır.[201] Ziaelas'ın MÖ 228/7 yılında Galatlar tarafından öldürülmesinden sonra yerine I. Prusias geçti.[202]

2.4.5.Prusias I (MÖ ca. 230-182)

I. Prusias (Prusias Kholos), tahta geçer geçmez Makedonya Krallığı'nın başındaki Antigonos hanedanlığı ile akrabalık bağı kurmak istedi. Bunun için II. Demetrios'un kızı ve aynı zamanda V. Philippos'un kız kardeşi olan Apame ile evlendi.[203] Bithynia Krallığı'nın topraklarını o zamana kadar krallığın en geniş alanı haline getirdi. Bu topraklar içinde Khalkedon (Kadıköy), Nikomedia (İzmit), Nikaia (İznik), Prusa (Bursa), Kios (Gemlik), Myrleia (Mudanya), Prusias ad Hyppium/ Kierus ve Bithynion (Bolu) kentleri bulunmaktaydı. [204]

I. Prusias, MÖ 227 yılında yaşanan depremde büyük hasar görmüş olan Rhodos'a yardım etmiştir.[205] Prusias'ın bu hamlesi ileride yaşanacak olan Rhodos-Byzantion mücadelesinde Rhodos'un Bithynia'dan yardım istemesinde ve dostane ilişkilerin savaş esnasında müttefiklik ilişkisine dönmesinde en büyük faktör olacaktır.

Byzantionlular ödemekle yükümlü oldukları vergiler yüzünden kendilerini ekonomik rahatlığa kavuşturmak için İstanbul Boğazı'ndaki deniz trafiğinden yararlanmak istemişler ve buradan geçen gemilerden vergi almaya başlamışlardır. Bu durum Rhodoslular'ın Karadeniz bağlantısına zarar verdiği için Rhodoslular Byzantionlular'a karşı müttefik arayışına girmiş ve bunun için de I. Prusias'a teklif götürmüşlerdir. I. Prusias ise daha öncesinde Byzantion'un kendisine verdiği sözleri tutmaması ve Bithynia'yı çoğu konuda görmezden gelmesini öne sürerek hem de topraklarına yeni

[200] Ksen. *Anab.* VI. 4. 2.
[201] Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 81.
[202] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 215; Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the…,* s. 662; Magie, *Roman Rule…,* s. 312.
[203] Strab. XII. 4. 3; Polyb. XV. XXII. 5; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 215; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 51; J. D. Grainger, *Great Power Diplomacy in the Hellenistic World*, London & New York, 2016, s. 215; Magie, *Roman Rule…,* s. 307, dn. 1189, n. 20.
[204] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 215; Magie, *Roman Rule…,* ss. 302-310.
[205] Polyb. V. 90. 1; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 51; Mesut Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı Politikası, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 39, Aralık 2016, s. 29.

topraklar katmak amacıyla bu teklife olumlu yanıt vermiştir.[206] Byzantion I. Prusias'ın bu hamlesi karşılığında I.Nikomedes'in ikinci eşi Etazeta'dan olan oğlu Tiboites'i[207] yardıma çağırsada Prusias'ı vazgeçirmeyi başaramamıştır.[208] I. Prusias'ın üvey amcası olan Tiboites'in yardıma yetişemeden yolda öldürülmesive aynı zamanda Prusias'ın batıdaki Trak boylarını Byzantion'un üzerine salması üzerine Bithynia savaş esnasında rahatlamış ve Byzantion'un Anadolu topraklarını ele geçirmek için kendine fırsat bulmuştur.[209] Byzantion ile Bithynia arasında yaşanacak bir başka savaşa noktayı koyan kişi Doğu Trakya Galatları'nın başı olan Kavaros'tur. I. Prusias Byzantion'dan aldığı bütün yerleri ve malları geri vermiştir.[210] I.Prusias MÖ 216 yılında arazilerini işgal etmiş olduğu Galatları büyük bir bozguna uğratmış ve bölgede tam bir katliam yapmıştır. Onun sayesinde Hellen kentleri Galat saldırılarından kendilerini koruma imkânı bulmuştur.[211]

MÖ 221 yılında Makedon Krallığı'nın başına V.Philippos'un geçmesiyle bölgedeki dengeler değişti. Küçük yaşta başa geçmesine rağmen yayılmacı bir politika benimseyen Philippos yavaş yavaş Hellas ve çevresini ele geçirmeye başladı. Bu durum aynı bölgede hayati çıkarları olan Roma tarafından hoş karşılanmadı. Philippos'un Roma'nın en büyük düşmanı olan Hannibal ile ittifak kurması Roma-Makedon ilişkilerinin bozulmasına neden oldu.[212] Bu gelişmeler üzerinde Makedonya'ya karşı bölgede kendisine müttefik arayan Roma MÖ 212 yılında Aitolialılar ve Pergamon ile ittifak yaptı.[213]

---

[206] Polyb. IV. 49. 1-4; F.W.Walbank, *A Historical Commentary on Polybius, I*, Oxford, 1957, ss. 502-503; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 29.

[207] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 29;Tiboites'in, I. Nikomedes'in ikinci eşi Etazeta'dan olan oğlu olduğu düşünülmektedir. I. Nikomedes'in ilk eşinden olan oğlu -I. Prusias'ın babası- Ziaelas'ın Bithynia tahtını ele geçirmesinden sonra Makedonya'ya kaçtığı/sürgün edildiği varsayılmaktadır. Modern araştırmacılar Tiboites adının Polybios tarafından yanlış yazıldığını ve muhtemelen Zipoites olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Magie, *Roman Rule…,* dn. 1196, dn. 36; Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*…, s. 504).

[208] Polyb. IV. 50. 1; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s. 29.

[209] Polyb. IV. 51. 7-8; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 30.

[210] Anlaşma metni için bkz. Polyb. IV. 52. 6-9; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 30.

[211] Polyb. V. 111. 1-7; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s. 30.

[212] Polyb. VII. 9. 1-17; Corn. Nep. *Han.* XXIII. 2. 1; Liv. XXIII. 33. 1-34. 9; Sil. *Pun.* XV. 289-290; Flor. *epit*. I. 23. 4; App. *Mac.* 1; Iust. XXIX. 4. 2-3; ayrıca bkz. A.M. Eckstein "Greek Mediation in the First Macedonian War, 209- 205 B.C.", *Historia*, 51/3, 2002, s. 271; F. W. Walbank, "Macedonia and Greek Leagues", *CAH*, VII, 2006[9], 474-475; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 30.

[213] Polyb. XXI. 20. 3; XXII. 8. 10; Liv. XXVI. 24. 1-16; XXXVII. 53. 7-8; Sil. *Pun*. XV. 286-290; Pomp. Trog. *prolog*. 29=Iust. XXIX. 4. 5; R. S. Bagnall-P. Derow, *The Hellenistic Period Historical Sources in Translation*, Wiley Blackwell Publishing, Oxford, 2004, 68; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s.31.

I. ve II. Makedonya savaşlarında I. Prusias Makedonya Kralı V.Philippos'u destekledi. Pergamon kralının I. Makedonya Savaşı'nda Yunanistan'da olması Bithynia'nın işini kolaylaştırdı. Pergamon kralı I. Attalos'un yaptığı faaliyetler MÖ 209 yılında Aitolialılar'ın başına strategos (başkomutan) seçilmesinde etkili oldu. Böylece Pergamon Batı Anadolu kıyılarında stratejik bir deniz üssüne de sahip oldu.[214]

Attalos'un Anadolu'da yarattığı boşluğu değerlendirmek isteyen I. Prusias, V. Philippos'tan da aldığı destekle Pergamon topraklarına saldırdı.[215] Makedonya kralı tarafından ele geçirilen iki kentin yönetimini devralan I. Prusias, Kios (Gemlik) kentine Prusias ismini verirken diğer kent olan Myrleia'ya (Mudanya) eşinin ismini vererek Apameia olarak değiştirdi.[216] Kios kentini elinde tutmak pek mümkün olmadı çünkü kent II. Makedonya Savaşı sonrası elinden çıktı. Pergamon kralının ülkesine dönmesi ve V. Philippos'un Roma'nın müttefiki olan Aitolialılar ile anlaşma yaptığının duyulması üzerine I. Makedonya Savaşı Roma ile V. Philippos arasında yapılan Phoinike Antlaşması ile sona erdi.[217]

Mısır'da çocuk yaşta bir kralın tahta geçmesi Ptolemaios Krallığı'nda bir otorite boşluğuna neden oldu. Bundan yararlanmak isteyen V. Philippos ve III. Antiokhos kendi aralarında V.Ptolemaios'un denizaşırı topraklarını ele geçirmek için anlaşmışlardır.[218] Seleukos Kralı Koile Syria bölgesini ele geçirmek isterken, Makedonya Kralı ise Trakya ve Batı Anadolu sahil kentlerinin egemenliğini istemektedir.[219]

---

[214] *OGIS* 281; Polyb. XXII. 8. 10; E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, Cornell University Press, Ithaca & London: 1947, ss. 46-47; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s. 31.

[215] Liv. XXIX. 12. (Birinci Makedonya Savaşı); XXXII. 34 (İkinci Makedonya Savaşı); Magie, *Roman Rule…,* s. 313; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 216.

[216] Strab. XII. 4. 3. Kios için ayrıca bkz. Polyb. XV. 21-23; XVIII. 44; Liv. XXXII. 33; XXXIII. 30; G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, The Island and Asia Minor*, Berkeley-Londra ,1995, s. 392; Magie, *Roman Rule…,* s. 306; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 216.

[217] Polyb. XVIII. 1. 14; Sall. *Hist.* IV. 67. 6; Liv. XXIX. 12. 8-16; XXXI. 1. 8; 31. 19; App. *Mac.* 3-4; Pomp. Trog. *prolog.* 29=Iust. XXIX. 4. 11; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s.31;M. Holleaux, "Rome and Macedon: Philip Against the Romans", *CAH*, VIII, 1930a, 135-136.

[218] Polyb. III. 2. 8; XV. 20. 1-8; Diod. XXVIII. 2. 1-4.1; Liv. XXXI. 14. 5; App. *Mac*. 4. 1; Pomp. Trog. *prolog.* 30; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 31-32; Magie, The 'Agreement'…, ss. 32-44; Ma, *Antiochus III and the Cities of Western Asia* …, s. 74 vd.; A. M. Eckstein, "The Pact Between the Kings, Polybios 15. 20. 6 and Polybius' View of the Outbreak of the Second Macedonian War; M. Taylor, *Antiochus the Great, Pen and Sword Publishing*, Barnsley, 2013, s. 88.

[219] Polyb. XV. 21. 1-24. 6; XVI. 18. 2; 22a. 1-7; XVIII. 3. 12; 4. 5-7; 54. 8-10; Liv. XXXI. 31. 4; XXXII. 21. 22; 33. 16; Strab. XII. 4. 3; App. *Mac*. 4. 1; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 32; Magie, The 'Agreement'…, ss. 32-44.

V.Philippos'un yayılmacı siyasetinin bir parçası olarak Khios'u (Sakız Adası) kuşattığını görmekteyiz. Buna karşılık Pergamon, Rhodos ve Byzantionlular'ın donanması birleşerek iki defa savaşmıştır. İlk savaşın galibi V.Philippos iken ikincinin galibi birleşik güçler olmuştur.[220] Bu savaşın yakın bir tarihinde ise Philippos Anadolu'da Pergamon kentine saldırmış ve kentin kutsal alanlarına büyük bir zarar vermeyi başarmıştır.[221]

Bu gelişmeler üzerine Rhodos ve Attalos, Makedonya Kralı'nı Roma Senatus'una şikâyet etmişlerdir.[222] Roma V.Philippos'un diğer saldırgan faaliyetlerini de göz önünde bulundurarak bu şikâyeti ciddiye almıştır. Makedon kralının faaliyetlerinin bölgedeki müttefiklerinin güvenliğini ve Roma'nın çıkarlarını tehdit ettiğini görerek Makedonya'ya savaş ilan etmiştir (MÖ 200). Pergamon ve Rhodos'un yardım istemesiyle başlayan İkinci Makedonya Savaşı'nda (MÖ 200-197) Roma'yı Pergamon, Rhodos ve Byzantionlular desteklemiştir. I.Prusias'ın desteği ise her zaman olduğu gibi yine V.Philippos'tan yanadır. MÖ 198 yılında taraflar arasında barış görüşmeleri sağlanmaya çalışılsa da bu görüşmeler savaşı bitirmemiştir.[223] Ancak MÖ 197 yılında V.Philippos'un Teselya'daki Kynoskephalai mevkiinde aldığı yenilgi savaşın sonunu getirmiştir.[224] Yapılan anlaşmayla V.Philippos işgal ettiği yerlerden çekilecek, Yunanistan ve Anadolu'daki Yunan kentlerinin bağımsızlığını tanıyacak ve Roma'ya savaş tazminatı ödeyecekti.[225]

---

[220] Polyb. III. 3. 2; XVI. 2. 1-10. 4; 14. 5-15. 8; XVIII. 2. 2; Liv. XXXI. 14. 4; XXXII. 33. 5; XXXIII. 3. 3; Tac. *Ann.* XII. 62; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 32; Magie, *Roman Rule*…, 14, dn. 39; Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi: Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul: Odin Yayınları, 2010, s. 279.

[221] Polyb. XVI. 1. 1-9; XVIII. 6. 2; Diod. XXVIII. 5. 1; Liv. 31. 46. 4; App. *Mak.* 4. 1; Pomp. Trog. *prolog.* 29-30; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 32; Söz konusu saldırıyla ilintili kronolojik tartışmalar için ayrıca bkz. Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, ss. 54-55; R.M. Errington, "Rome and Greece to 205 B.C.", *CAH*, VIII, 2006[7]b, 253.

[222] Polyb. XVI. 24. 3; Liv. XXXI. 1. 6-3. 6; XLV. 22. 1; App. *Mac.* 4. 2; Iust. XXX. 3.5; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 32.

[223] Diod. XXVIII. 11. 1; Liv. XXXII. 10. 1-12; App. *Mac.* 5; *Syr.* 30; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 33.

[224] Polyb. XVIII. 20. 2-27. 7; Liv. XXXIII. 6. 8-10. 10; XXXV. 48. 12-13; Strab. IX. 5. 20; Plut. *Flam.* VII. 4-IX. 4; XXIII. 6; Paus. VII. 8. 7; Iust. XXX. 4. 5-16; Oros. *hist.* IV. 20. 5-9; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 33; ayrıca bkz. J.A.O.Larsen, "The Treaty of Peace at the Conclusion of the Second Macedonian War", *Chicago P*ress, 1936, ss. 342-348; Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 204.

[225] Tekin, *Eski Yunan ve Roma*…, s. 204.

Bu sırada Doğu'da Roma için başka bir tehdit ortaya çıkmıştı. Suriye merkezli Seleukos Krallığı güçlenmiş, Ptolemaiosların Anadolu, Trakya ve Ege Denizi'ndeki denizaşırı topraklarını ele geçirmek için harekete geçmişti. Aitolia Birliği'nin Seleukos Kralı III. Antiokhos'u yardıma çağırması ona beklediği fırsatı verdi. Roma'nın tüm uyarılarına rağmen MÖ 192 yılında ordusuyla Yunanistan'a çıkarma yapması üzerine ilişkiler kopma noktasına geldi. Müttefikleri olan Rhodos ve Pergamon'un da kışkırtmasıyla Romalılar III.Antiokhos'a savaş ilan etti.[226] MÖ 191 yılında Thermopylai'de Romalılara yenilen III. Antiokhos Anadolu'ya geri çekilmek zorunda kaldı.[227] Ancak savaş, sonucu belirleyici olmadı. Bu savaşta Rhodos ve Pergamon Roma'nın yanında yer alırken Bithynia kralı I.Prusias tarafsız kalmayı tercih etti.

Kesin bir netice almak için III.Antiokhos'u takip eden Roma ordusu Hellespontos üzerinden Anadolu'ya geçti. Doğunun ve batının en güçlü devletleri olan Roma ve Seleukos Krallığı MÖ 190 yılında Magnesia ad Sipylum'da (Manisa) tekrar karşı karşıya geldiğinde savaşı kazanan taraf yine değişmedi, Roma bu savaştan da galip olarak ayrıldı.[228] Bu savaşta da Rhodos ve Pergamon krallıkları Roma'yı desteklerken Kappadokia Krallığı ve Galatlar[229] Seleukos Krallığı'nın yanında yer aldı. Bithynia kralı I.Prusias ise Seleukos Kralı'nı desteklemese de savaşın Roma tarafından kazanılması için hiçbir faaliyette bulunmadı.[230] Savaş sonunda Anadolu'daki dengeleri değiştirecek ve yeni bir oluşumun temellerini atacak olan Apameia Antlaşması taraflar arasında imzalandı (MÖ 188).[231] Anlaşmaya göre Torosların güneyine çekilmeyi kabul eden III. Antiokhos Anadolu'yu tamamen boşaltacak ve buradaki hak iddialarından vazgeçecekti.

---

[226] Polyb. XXI. 31. 7;13; Liv. XXXV. 32. 2-33. 11; XXXVI. 24. 12; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 33; ayrıca bkz. Ma, *Antiochus III and the Cities of Western Asia*…, s. 94 vd.; Taylor, *Antiochus the Great, Pen and Sword…, s.* 110; Tekin, *Eski Yunan ve Roma*…, 204-5.

[227] Polyb. XXI. 20. 9; Liv. XXXV. 23. 10; 39;50; XXXVI. 17. 1-19. 12; Val. Max. II. 5. 1; Front. *Str*. II. 4. 4; Plut. *Cato*. XIII. 1-XIV.2; Florus. *epit.* I. 24. 11-12; App. *Syr*. 12 vd.; 18-21; Iust. XXXI. 6. 5; Auct. *Liber de Vir ill.* Ill. 47. 3; Eutr. IV. 3. 2; Oros. *hist.* IV. 20. 20-21; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 33; ayrıca bkz. Taylor , *Antiochus the Great, Pen and Sword…,* s. 123.

[228] Liv. XXXVII. 38. 1-44; XXXVIII. 48. 7-8; 58. 9-10; App. *Syr*. 30-37; Iust. XXXI. 8. 8; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 34; ayrıca bkz. Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi…,* s. 290. Savaşın detaylı tasviri için bkz. Taylor , *Antiochus the Great, Pen and Sword…,* s. 135.

[229] Liv. XXXVIII. 40. 5; App. *Syr*. 32; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 34; Ayrıca Galatların Anadolu'ya geçişi için bkz. Memnon XIX. 3; ayrıca bkz. Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 25. MÖ 278 yılında Küçük Asya'ya ayak basan Galatlar, bu tarihten sonra bulundukları coğrafyanın kaderinde önemli rol oynamışlardır.

[230] Polyb. XXI. 11. 1-13; Liv XXXVII. 25. 1-14; App. *Syr*. 23; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 34; Magie, *Roman Rule*…,s. 314.

[231] Polyb. XXI. 16. 1-17. 12; Diod. XXIX. 10.1; Liv. XXXVII. 45. 3-21; XXXVIII. 55. 5-7; 59. 1-7; Iust. XXXI. 8. 8; App. *Syr*. 38-39; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s. 34.

Ayrıca donanmasının büyük kısmını, ordusundaki fillerin tamamını ve yüklü bir tazminatı Roma'ya vermeyi kabul ediyordu. Roma'nın ebedi düşmanı olan ve kendisine sığınan Hannibal'i teslim etmeyi de vadediyordu.[232]

Apameia Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi için Senatus onayı gerekiyordu. Bu onayı almak amacıyla harekete geçen kişilerden birinin de Pergamon Kralı II. Eumenes olması şaşırtıcı değildir. Zira bu antlaşma maddelerinden en iyi şekilde yararlananların başında Pergamon kralı gelir.[233] Senatus antlaşmayı onaylamış ve III.Antiokhos'un Anadolu'daki topraklarının tamamı elinden çıkmıştır. Roma bu topraklardan herhangi bir pay almamakla birlikte III.Antiokhos'un topraklarını müttefikleri arasında paylaştırmış, buradan en büyük payı alan krallıklar daha önce de belirtildiği gibi Pergamon ve Rhodos olmuştur.[234]

Roma, Magnesia Savaşı'nda kendisine herhangi bir yardımda bulunmayan Bithynia kralı I.Prusias'ı savaş tazminatı ödemekle cezalandırdı. Ayrıca daha önce fethettiği Phrygia Epiktetos[235] toprakları elinden alınarak Batı Anadolu'nun en önemli krallığı haline gelen Pergamon'a verildi.[236] I.Prusias, bölgeyi Pergamon'a bırakmak istemediğinden, ülkesinde askeri danışman olarak bulundurduğu ve kendisine sığınan Hannibal'ın gücüne de güvenerek bu maddeyi uygulamadı. Pergamon kralı II.Eumenes maddeyi uygulamayan Bithynia kralına karşı bir yaptırım beklerken bölgedeki güç dengesinin daha fazla bozulmasını istemeyen Roma herhangi bir müdahalede bulunmadı.[237]

Roma'dan beklediği desteği alamayan II. Eumenes'in Phrygia Epiktetos topraklarını ele geçirmek için harekete geçmesiyle Pergamon Krallığı ile Bithynia Krallığı arasında MÖ

[232] Polyb. XXI. 43; Liv. XXXVIII. 38; Diod. XXXIX. 10; Memnon XXI. 3; App. *Syr*. 38-39; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 34; ayrıca bkz. Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi…,* s. 290.
[233] Polyb. XXI. 18. 1-24; Diod. XXIX. 11. 1; Liv. XXXVII. 51-58; XLV. 22. 1-2; Strab. XIII. 4. 2; App. *Syr*. 39; 44; Iust. XXXI. 8-9; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 35.
[234] Polyb. XXI. 45. 8-9; XXII. 5. 1-10; Liv. XXXVIII. 39; XXXII. 56. 4-5; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 35; A. H. McDonald, "The Treaty of Apamea (188 B.C.)" *JRS*, 57 /1-2, 1967, 1 vd.; D. W. Baronowski, "The Status of the Greek Cities of Asia Minor after 190 B.C.", *Hermes*, 119/4, 1991, 452 vd.
[235] Bu bölge Strabon'a (XII. 8. 12) göre Arizanoi (Çavdarhisar), Kadoi (Gediz civarı), Kotiaeion (Kütahya), Nakoleia (Seyitgazi), Dorylaeion (Eskişehir) ve Midaeion (Karahöyük) şehirlerinden oluşmaktadır; ayrıca bkz. Magie, *Roman Rule…,* ss. 758-764, dn. 56; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 3.
[236] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 35.
[237] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında*…, s. 53.

186 yılında bir savaş başladı. İki devletin de bu savaşta yanlarında destekçileri vardı. I.Prusias'ın en güvendiği destekçisi III.Antiokhos'un yanından Armenia'ya ardından Girit'e ve son olarak da I.Prusias'a sığınan Roma'nın büyük düşmanı Hannibal bulunmaktadır.[238] Bir diğer destekçisi ise Galatlar'ın başında bulunan Ortiagon'dur.[239] Savaş esnasında V.Philippos[240] ile Mithradates Hanedanlığı'ndan I.Pharnekes[241] de Bithynia'ya destek oldu. Pergamon ise bu savaş esnasında müttefiki olan Roma'ya güveniyordu. Ayrıca Kyzikos (Balkız) ile arasında ittifak antlaşması vardı. II. Eumenes'in kardeşi Attalos Galat lideri Ortiagon'u yenmeyi başardı. Prusias ile Eumenes arasındaki savaş hem karada hem de denizde gerçekleşmiştir.[242] Deniz savaşında Bithynia donanmasına Hannibal komuta ediyordu. Hannibal Pergamon donanmasının kendi donanmasından daha üstün olduğunu fark edince bir savaş hilesine başvurdu. Askerlerine sepetlerin içine engerek yılanı toplamalarını emrederek savaş esnasında bu sepetleri Pergamon donanması gemilerine atmalarını emretti. İlk başta ne olduğunu anlamayan Pergamon askerleri gemileri yılanlar tarafından istila edilince durumun farkına vardılar. Çok az asker canını kurtarmayı başarabildi. Hannibal, burada büyük bir zafer kazandı[243] ve bu onun ölmeden önceki son zaferi oldu.[244]

Karada yapılan Lypedron Dağı Savaşı'nda ise Pergamon zafer kazanmayı başardı.[245] Hannibal ile yapılan deniz savaşı kaybedilmiş olsa da üstünlük II. Eumenes'ten yana idi.[246] Başlangıçta olayları uzaktan seyreden Roma bölgedeki *status quo*'nun

---

[238] Corn. Nep. *Han.* XXIII. 10. 2; Liv. XXXIX. 51. 1; Iust. XXII. 4. 5; Strab. XII. 4. 3; Plut. *Flam.* XX. 4; Cic. *Div.in Caec.* II. 52; Eutr. IV. 5. 2; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 35.

[239] Liv. XXXIII. 24. 11; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 36; ayrıca bkz. Magie *Roman Rule…,* s. 21.

[240] Polyb. XXII. 6. 1; 11. 1-4; XXIII. 1. 4; 3. 1; Liv. XXXIX. 24. 6-7; 27. 1-5; 33. 1-4; 46. 9; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 36; E. S. Gruen, *The Hellenistic World…,* s. 551.

[241] Iust. XXXII. 4. 7; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 36; Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*…, s. 300; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, s. 64; Murat Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI Eupator*, İstanbul: Odin Yayıncılık, 2007, s. 63.

[242] Corn. Nep. *Han.* XXIII. 10. 3; 11. 7; Frontin. *Strat.* IV. 7. 10-11; Iust. XXXII. 4. 6-7; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 36; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s. 94; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 160 dn. 38; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, ss. 64- 65.

[243] Corn. Nep. *Han.* XXIII. 10; 11; Iust. XXXII. 4; Frontin. *Strat.* IV. 7. 10-11; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s. 94; MacShane, *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 160 dn. 38; A.Dawson, "Hannibal and Chemical Warfare", *The Classical JournalT,* 63/3, 1967, 124; Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos*…, ss. 64-65; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,s.37.

[244] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s.53; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI* …, s.116.

[245] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s.36; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*,1947, s. 94; Magie, *Roman Rule…,* s. 764, dn. 59; Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*…, s. 300.

[246] Polyb. XXII. 20. 8; Strab. XII. 4. 3; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 37.

değişmesini istemiyordu. Bu aşamada savaşa müdahale etme kararı alan Roma'nın arabuluculuğunda MÖ 184 yılında yapılan antlaşmayla iki devlet arasındaki savaş sona erdi. Savaştaki başarıları nedeniyle Pergamon Kralı II. Eumenes'e Soter (Kurtarıcı) ünvanı verildi.[247] Roma'dan gelen heyet I.Prusias'a Apameia Antlaşması'nın maddelerine uyması gerektiği konusunda bir uyarıda bulundu. Anlaşmaya uymaması durumunda daha ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalacağı krala bildirildi. I. Prusias durumu değerlendirdikten sonra daha ağır Roma yaptırımlarından çekindiği için antlaşma maddelerini kabul etti. Ayrıca Roma'nın Hannibal'i kendisine teslim etmesi isteğini de kabul etmek zorunda kaldı.[248] I. Prusias savaş sonunda istemeyerek de olsa Roma'nın belirlediği sınırlara geri dönmek durumunda kaldı. Pergamon Krallığı'nın sınırları ise Pontos bölgesine kadar uzanırken[249] Galatya bölgesindeki hâkimiyetini[250] sürdürmeyi de başardı. Phrygia Epiktetos topraklarının yönetimi de tekrar Pergamon'a verildi.[251]

Batıda ve güneyde Roma müttefikleriyle çevrili olan I.Prusias, krallığının kuzey doğusunda bulunan toprakları ele geçirmek istiyordu. Daha rahat hareket edebileceğini düşündüğü için bu dönemden sonra fetihlerini bu yönde yapmaya başladı.[252] Ancak MÖ 183/182 yılındaki ölümüyle bu faaliyetleri yarım kaldı. 48 yıllık hükümdarlığı süresince Bithynia topraklarını en geniş sınırlara ulaştıran kral olmayı başadı. Hem yayılmacı politikaları hem de savaşlarda uyguladığı stratejiler sayesinde bunu başarmıştı. Trakları üzerlerine göndererek Byzantionluların doğudaki topraklarını ele geçirmesi bunun bir örneğidir. Ayrıca fetih siyaseti ile beraber kurduğu şehirler ve bayındır hale getirdiği kentler onun krallığa sağladığı faydalara örnek olarak gösterilebilir.[253] Onun döneminde

---

[247] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 37; Magie*, Roman Rule…*, s. 764 dn. 59.

[248] Corn. Nep. *Han.* XXIII. 12. 3; 13. 1; Liv. XXXIX. 50. 10; 51. 12; 56. 7; Plut. *Flam*. XX. 1; XXI. 1-9; App. *Syr*. 11; Paus. VIII. 11. 10-11; Iust. XXXII. 4. 8-12; Eutr. IV. 5. 2; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s.37; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s. 95. Plutarkhos'un (Cato IX. 1) anlatılarına göre Romalılar, Bithynia'ya biri damla (gut) hastası, diğeri kafası delinmiş, üçüncüsü de aptal olduğu düşünülen üç elçi yollamıştır. Bunun üzerine Marcus Porcius Cato sözü edilen durumla alay ederek "*Romalılar ayağı, başı ve yüreği olmayan elçiler gönderdiler*" demiştir.

[249] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s.38; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s. 95.

[250] Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s.328; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s.38.

[251] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…,. s.37; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s.95; MacShane*, The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum…,* s. 160; Habitch, "The Seleucids and their Rivals"…, s. 176.

[252] Memnon XXVII. 1-2; Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 38.

[253] Kınacı, Kral I. Prusias'ın Yayılmacı…, s. 38; V. Philippos tarafından harabeye çevrilmiş olan Kios kentini yeniden inşa etmiş ve kendi adına izafeten Prusias olarak adlandırmıştır. Benzer şekilde MÖ 182 yılında Kieros kentini ele geçirdiğinde de kenti Prusias (ad Hypium [Üsküdül]) olarak adlandırmıştır

Bithynia Krallığı sadece askeri açıdan değil sosyal ve kültürel açıdan da parlak bir dönem yaşadı.

2.4.6. Prusias II (MÖ ca. 182-MÖ 149)

I.Prusias öldüğünde yerine avcı[254] lakabıyla anılan oğlu geçti.[255] Tahta geçtiği esnada Pergamon Kralı II.Eumenes ile Pontos Kralı Pharnakes arasında savaş yaşanmaktaydı. Pharnakes'in Bithynia arazisini işgal etmeye başlaması üzerine aralarındaki düşmanlığı görmezden gelen II.Prusias, Pergamon Kralı II.Eumenes ile müttefiklik antlaşması yaptı.[256] MÖ 179 yılında Pharnakes'in faaliyetlerinden rahatsız olup ona karşı Eumenes ile müttefiklik ilişkisi içinde olan kentlerin baskısına dayanamayan Pontos Kralı çareyi antlaşma yapmakta buldu ve ele geçirdiği tüm yerleri sahiplerine geri vererek savaşı sonlandıran taraf oldu.[257] Düşmanının içinde bulunduğu zor durumu değerlendiren II.Prusias bu esnada Tios'u ele geçirdi.[258]

Pharnakes'in saldırıları sona erince Bithynia Krallığı ile Pergamon Krallığı arasındaki düşmanlık kaldığı yerden devam etmiştir. II.Prusias'ın Pergamon topraklarına saldırmasıyla başlayan çatışmalar Galatlar'ın da Bithynia kralının yanında yer almasıyla genişledi. Doğuda bu gelişmeler yaşanırken batıda Roma ile Makedonya arasında III. Makedonya Savaşı başladı (MÖ171-168). II.Prusias, Roma'nın Magnesia Muharebesi'nden sonra Anadolu'da etkin güç olduğunu bildiği için bu savaş süresince onun tepkisini çekmek istemediğinden akrabalık bağı kurduğu Makedon Krallığı'nı desteklemedi ve tarafsız kalmaya karar verdi. MÖ 169 yılında ise iki devlet arasında

---

(Memnon. XXVII. 1; XLI. 2; XLVII. 1; Magie, *Roman Rule…, s.* 307). Myrleia kentinin tekrardan inşa edilip Apameia olarak adlandırılması da I. Prusias'a atfedilmektedir (Strab. XII. 4. 3; ayrıca bkz. Magie, *Roman Rule…,* s. 307; 313; 331).

[254]App. *Mithr.* 3; Mesut Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Phaselis V (Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi)*, 2019, s.302.

[255] Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s.302; Delphoi'da bulunan ve MÖ yak. 182 yılına tarihlendirilen bir onurlandırma yazıtından sözü edilen tarihte II. Prusias'ın tahtta olduğu anlaşılmaktadır (*SIG*[3] 632).

[256] Polyb. XXV. 2. 9; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 56; Kınacı,"II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 303; Magie, *Roman Rule…,* s. 192; B. Niese, *Geschichte der Griechischen und Makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea*, I-III. Darmstadt, 1963, s. 75; Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, c. 1, Ankara: TTK Yayınları, 1993, s. 360.

[257] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 56; A. H. M. Jones, *The Cities of the Roman Eastern Provinces*, London: Oxford University Press, 1971, s. 151.

[258] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 56; E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, II. Kısım, İstanbul, 1943, s. 98.

savaşı bitirecek adımlar atmaya çalışsa da bunda etkin bir rol üstlenemedi.[259] Roma'nın bu savaşı kazanacağını öngördüğünde ise kurulacak yeni düzende Roma'nın takdirini kazanmak amacıyla beş gemiden oluşan Bithynia donaması Roma donanmasıyla birlikte Makedon Krallığı'na karşı savaştı.[260] II.Prusias'ın Roma'nın müttefiki olarak istediği konumu kazanması böylece gerçekleşmiş oldu. Pydna Muharebesi sonrası ise Roma'nın üstünlüğü ile MÖ 168'de savaş sona erdi.[261] Roma bu savaştan sonra Anadolu'daki devletler üzerinde konum belirleyici bir yapıya sahip oldu. [262]

III. Makedonya Harbi'nden sonra bazı Galat beyleri Pergamon Krallığı'na karşı ayaklandı. Bu ayaklanmanın altında yatan neden II.Prusias tarafından destek görmeleridir. II.Eumenes bu isyanı bastırmada kendisine yardımcı olması için Roma'dan destek istemek amacıyla kardeşi Attalos'u İtalya'ya gönderdi. Roma tarafından en iyi şekilde karşılananan Attalos isteğini belirttiğinde beklemediği bir tepkiyle karşılaştı. Senatus, Attalos'a Pergamon Krallığı'nı ikiye bölmeyi ve bunlardan birinin yönetimine de onu geçirmeyi teklif etti. Attalos bu teklifi reddederek kardeşine tam bağlı olduğunu kanıtladı. Senatus'tan istediği desteği alamayan Attalos, iddiaları araştırması ve olayları yerinde görmesi için Anadolu'ya bir heyet gönderilmesini isteyerek Pergamon'a geri döndü. Roma bu isteği uygulamaya koyacağını belirtse de hiçbir adım atmayarak Anadolu'daki gelişmelere çok da fazla müdahale etmek istemediğinin işaretini verdi.[263] Pergamon'un güçlenmesinden ve Anadolu'daki *status quo*'yu değiştirmeye yönelik faaliyetlerinden rahatsız olan bazı senatörlerin şikâyetiyle Roma yavaş yavaş Pergamon'a olan desteğini çekmeye başlıyordu. Pergamon'un zayıf düşürülmesi gerektiğini savunan Roma ilk hamlelerinden birini böylece gerçekleştirmeye çalışıyordu.[264]

---

[259] Liv. XLIV. 14. 5-7; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 303.
[260] Liv. XLIV. 10. 12; Kınacı,"II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 303.
[261] Polyb. XXIX. 17. 1-4; Diod. XXX. 22. 1; Liv. XLIV. 37. 10-44. 3; XLV. 37. 9-10; 41. 4-5; Vell. I. 9. 4; Frontin. *strat.* II. 3. 20; IV. 5. 17; Plut. *Cat. Min.* XX. 10-11; Flor. *epit.* I. 28. 8-9; 14-15; App. *Mac.* XIX. 2; lust. XXXIII. 2. 1-4; Euseb. *chron.* 239b; Isid. *Etym.* VI. 5. 1; Auct. *Liber de Vir ill.* Ill. 58. 1; Eutr. IV. 7. 1; Oros. *hist.* IV. 20. 39; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 304.
[262] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 56.; Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul, 1992, s. 59.
[263] Polyb. XXIX. 22. 4; XXX. 1-3; Liv. XLV. 19. 3; 20. 1; Polyain. *Strat.* IV. 8. 1; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 304; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, 1947, s. 114; J. Briscoe, "Eastern Policy and Senatorial Politics 168-146 B.C.", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 18/1, 1969, s. 54; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 121.
[264] Polyb. XXIX. 22. 4; XXX. 19. 10; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 57.

Apameia Antlaşması'nda Pergamon nasıl ödüllendirildiyse bu defa da II.Prusias Roma'dan aynı hamleyi bekliyordu. Bunun için oğlu Nikomedes'i de yanına alarak MÖ 167 yılında Roma'yı ziyaret eden II.Prusias, giyim kuşam ve davranış bakımından tamamen Romalıları örnek almış ve tam anlamıyla onlardan biriymiş gibi gözükmek istemiştir. Böylece Roma'ya isteklerini kabul ettirebileceğini düşünüyordu. Magnesia Muharebesi'nden sonra Roma'nın elinde bulunan Galat topraklarına talip olduğunu bildirerek Senatus'tan oğlunun koruyucusu olmalarını da rica etti. Bu dönemde Galatlar'ın isyanına destek olmak için de II. Eumenes hakkındaki suçlayıcı fikirlerini Roma'ya bildirdi. Senatus, Bithynia kralının istek ve şikâyetlerini duymazdan gelerek herhangi bir adım atmayacağını işaretini verdi.[265]

III. Makendonya Savaşı sırasında Galat saldırıları nedeniyle Pergamon kralının Roma'dan izin almadan ülkesine geri dönmesi Senatus tarafından tepkiyle karşılandı. Sürekli yanlarında olduğunu düşündükleri bir krallığın savaş esnasında böyle bir hamlede bulunması Pergamon Krallığı'nın gözden düşmesine neden oldu. Onun alternatifi olarak Bithynia kralı görülse de Roma bu konuda da temkinli davranarak Pergamon ile ilişkileri tamamen bitirmedi. Senatus, II.Eumenes'in sadakatini sorgulamak ve II.Prusias'ın Pergamon kralı hakkında öne sürdüğü iddiaların doğruluğunu öğrenmek amacıyla Eumenes'i Roma'ya çağırdı. Ancak kısa süre sonra Senatus'un "bundan sonra hiçbir kralla İtalya'da görüşmeme kararı" alması üzerine II. Eumenes görüşme yapmadan ülkesine dönmek zorunda kaldı.[266]

Pergamon-Roma ilişkilerinin bozulduğu bu ortamda MÖ 167 yılında Galatlar Pergamon Krallığı'na saldırdı. Roma artık Pergamon Krallığı'nı zayıflatma stratejisi güttüğü için ilk başta duruma müdahale etmese de MÖ 166 yılında Galatlar'a bir elçilik heyeti göndererek savaşın sonlanması için girişimde bulundu. Roma'nın sözlü uyarılarını ciddiye almayan Galatlar savaşmaya devam etti.[267] Bithynia kralının desteğini de alan

[265] Polyb. XXX. 18. 1-7; Diod. XXXI. 15. 1; Liv. XLV. 44. 4-21; Liv. *perioch.* 45; Val. Max. V. 1. 1; App. *Mith*. 2; Dio Cass. fr. 69. 1; Eutr. IV. 8. 2; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 304- 305; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 57; Demircioğlu, *Roma Tarihi* …, s. 388.

[266] Polyb. XXX. 19. 5-17; Diod. XXXI. 7. 1; Liv. *perioch.* 45; Iust. XXXVIII. 6. 4; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 305; Briscoe , "Eastern Policy and Senatorial Politics…", s. 54.

[267] Liv. XLV. 34. 10-12; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 305.

Galatlar Pergamon karşısında başarılı olamayarak MÖ 165 yılında geri çekilmek zorunda kaldılar.[268]

Küçük Asya'daki güç dengelerinin kendinden tarafta olmasını isteyen II.Prusias bunu gerçekleştirmek amacıyla belli aralıklarla Roma'ya elçiler göndererek Pergamon kralları hakkında şikâyetlerde bulunuyordu. Ayrıca Galatları ve bölgedeki bazı toplulukları da Pergamon'a karşı faaliyet göstermeleri için kışkırtıyordu. Roma bütün bunlar neticesinde Galatlar'a Anadolu'da sağladığı özgürlüğün devam ettiğini her defasında belirterek II.Prusias'ın ve Galatlar'ın şikâyetlerinin doğruluğunun test edilmesi amacıyla bölgeye elçilik heyetleri gönderiyordu.[269] Pergamon Krallığı'nda ise bu ithamların yalan olduğunu Roma'ya anlatmak görevi II.Eumenes'in kardeşi Attalos tarafından üstlenilmişti.[270]

II.Eumenes'in ölümünden sonra yerine kardeşi II. Attalos (MÖ 159-MÖ 139) Pergamon Krallığı'nın başına geçti. Bithynia kralı II.Prusias taht değişikliğinin getirdiği bu kaos ortamından faydalanmak için hiç vakit kaybetmeden MÖ 156 yılında Pergamon'a saldırdı ve başarılı da oldu.[271] Başlangıçta olaylara seyirci kalan Roma bir süre sonra iki krallığın birbiri hakkında yaptığı şikâyetlerin doğruluğunun araştırılması için bölgeye yeni bir heyet gönderdi.[272] Heyetin raporları doğrultusunda II. Prusias'ın faaliyetlerinin önlenmesi gerektiğine karar veren Senatus MÖ 155 yılında Anadolu'ya bir elçilik heyeti daha gönderdi.[273] Senatus savaşın bitirilmesi gerektiği yönündeki isteğini iki krala da bildirdi. Barış şartlarının görüşülmesi için iki kraldan belirli sayıda bir kuvvetle görüşmelerin yapılacağı yere gelmesi istendi. II. Prusias, barışçıl tavırlar sergilese de Roma'nın bu istediğine uymak istemiyordu. Bu nedenle görüşmeler için belirlenen yerde Pergamon ve Roma kuvvetlerine saldırdı. Attalos ve Roma heyeti Pergamon'a

[268] Diod. XXXI. 14. 1; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 305; *OGIS* 751; A. Chaniotis, *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History*, Oxford, 2005, s. 69; *SEG* 57. 1150 A-B; ayrıca bkz. P. Thonemann, "Eumenes II and Apolloniocharax", *Gephyra, 8*, 2011, s. 19 vd.; ayrıca bkz. Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 122.
[269] Polyb. XXXI. 1. 2-8; Kınacı,"II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 306.
[270] Polyb. XXXI. 32. 1-3; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 306.
[271] Polyb. XXXII. 16. 1; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 307; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 13.
[272] Polyb. XXXII. 16. 2-5; App. *Mith*. 3; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 307.
[273] Polyb. XXXIII. 1. 1-2; App. Mith. 3; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 307.

sığınmak zorunda kaldı. II.Prusias Pergamon'daki bazı kutsal mekânlardaki eşyaları kendi zimmetine geçirdiği gibi bu alanlarda tanrılara sunu törenleri de yaptı.[274]

II.Prusias'ın Anadolu'da Roma aleyhine yürüttüğü bu faaliyetler İtalya'da büyük bir yankı uyandırdı. Senatus Küçük Asya'ya yeni bir heyet gönderdi ve II.Prusias'a, saldırgan faaliyetlerine derhal son vermesi gerektiği bildirildi. Bithynia kralı II. Attalos'un ülkesine verdiği zararın karşılanmasından da yükümlü tutuldu.[275] II.Prusias elçilik heyetinin önerdiği çoğu şeyi reddetti. Bu esnada Roma'nın diplomatik çabalarının sonuç vermeyeceğini düşünen II.Attalos ise Kappadokia Krallığı ve Mithradates Hanedanlığı ile ittifak antlaşmaları yaparak Bithynia Krallığı'na karşı bir savaşa hazırlanıyordu. Bölgede yeni bir savaş istemeyen Roma, elçilik heyeti aracılığıyla Pergamon kralına sınırlarını korumasını ve yeni bir savaşa kalkışmaması gerektiğini bildirdi. Roma elçilerinin bir kısmı bölgeden ayrılarak II. Prusias'ı destekleyenlerin bundan sonra II. Attalos'u desteklemesi gerektiğini öne sürerek bölgedeki bazı yerel güçleri ikna etme çabasına girdiler.[276]

Roma ile ilişkileri düzelen ve eskisi gibi olmaya başlayan Pergamon Krallığı bu yeni *status quo*'nun avantajlarını kullanmak için harekete geçti. Roma'nın kendisini destekleyeceğini düşününen II. Attalos karadan ve denizden Bithynia'ya saldırdı. Ancak Anadolu'da hiçbir devletin aşırı güçlenmesini istemeyen Roma Pergamon kralına destek vermedi. Hatta Roma'dan gönderilen yeni bir elçilik heyetinin devreye girmesiyle savaş sona erdi.[277] Roma'nın Pergamon-Bithynia savaşı esnasında toplamda beş kez elçilik heyeti gönderdiği bilinmektedir. Yapılan görüşmeler neticesinde II.Prusias elde ettiği bütün yerleri geri vermeyi kabul etmiş ve Pergamon Krallığı'na savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılmıştır.[278] Bütün Bunlar II.Prusias için çok ağır maddeler değildir. İki

[274] Polyb. XXXII. 15. 1-14; XXXIII. 1-7; Diod. XXXI. 35. 1; App. *Mith.* 3; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 307; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 17; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 58; Magie, *Roman Rule…,* s. 316; s. 1197, n.42; Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu…,* s. 279-324.
[275] Polyb. XXXIII. 7. 1-4; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 58; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", 2019, s. 308.
[276] Polyb. XXXIII. 12. 1-9; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 308; Kappadokia kralı V. Ariarathes aynı zamanda II. Attalos'un kayınbiraderidir.
[277] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 58; Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*…, s. 279-324.
[278] Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 58; Jones, *The Cities of the Roman Eastern…,* s. 151.

devletin birbirini yıpratmasından ve güçlenmelerinin engellenmesinden en karlı çıkan taraf ise şüphesiz Roma olmuştur.

Bir müddet sonra II.Prusias oğlunun isyanı ile tahttan indirildi ve öldürüldü. Bithynia tahtına bu dönemden sonra oğlu II. Nikomedes hükmetmeye başladı (MÖ 149).[279] Bu iç savaşın başlangıcını oluşturan olayın Nikomedes'in MÖ 154'ten itibaren bastırdığı gümüş tetradrahmi ile olduğuna işaret edilmektedir.[280]

2.4.7. Nikomedes II (Epiphanes) (MÖ 149-ca. 127)

II.Nikomedes, babası II.Prusias tarafından tahta en yakın varis olduğu için ve diğer çocukların da tahta geçme şanslarının artması amacıyla Roma'ya gönderildi. II.Prusias, oğlunun Roma'da nüfuzlu bir kişi olmasından ve kendisine karşı isyan etmesinden de ayrıca çekiniyordu. Kendisini güvene almak isteyen II. Prusias Menas ismindeki görevliyi İtalya'ya göndererek Roma'nın kendisine daha önceden vermiş olduğu parasal yükümlülüğü ortadan kaldırmalarını isteyerek Nikomedes'in de kendi topraklarına gelmesini talep etti. Eğer Nikomedes gelmezse Menas'a onu öldürme emri de verilmişti. Ancak Menas'ın ilettiği taleplerin hiçbiri kabul görmedi. Menas, tahtın varisine komplo kurmaya kalksa da bu durum Nikomedes tarafından fark edilince komplo başarısız oldu. Menas'ı kendi yanına çekmeyi başaran II. Nikomedes o esnada Pergamon'u temsil eden ve Roma'da bulunan Andronikos ile irtibat kurdu. II. Attalos ile anlaşarak babasına karşı isyan etti. II. Attalos'un babası tarafından II. Nikomedes'in kral olarak tanınması için Bithynia kralına gönderdiği elçiler II. Prusias tarafından reddedildi ve bu faaliyetlerin hepsi Bithynia Kralı tarafından Roma'ya bildirildi. Pergamon Kralı, Bithynia'nın sınırlarını işgal etmeye başladığında ise bölgedeki yerel halk Pergamon'dan yana tavır sergiledi.[281]

II. Prusias'ın Roma'dan istediği yardım talebinin Roma'ya ulaşma süreci sancılı oldu. Çünkü elçilerin Senatus ile görüşmesi gecikmeye uğradı. Bu esnada II. Prusias'ın

[279] Diod. XXXII. 19. 1; 21. 1; Liv. *perioch.* 50; App. *Mith.* 4-7; Iust. XXXIV. 4. 1-5; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 310; Magie, *Roman Rule…,* s. 317; A. N. Sherwin-White, "Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C.", *The Journal of Roman Studies 67,* 1977, s. 63.
[280] Dowler, "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde…,* s. 84.
[281] App. *Mith.* 4-6; Iust. XXXIV. 4. 1-3; Polyb. XXXVI. 14-15; Diod. XXXII. 20-21; Kınacı, "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 309; Demircioğlu, *Roma Tarihi*…, s. 411.

yardımına Thrakialı damadı Diegylis yetişti ve kayınbabasına 500 kişilik bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvetleri II.Prusias, Nikaia'da sığındığı bir kalede[282] koruma olarak kullansa da asıl yardımı Roma'dan bekliyordu. Roma üç kişilik bir elçilik heyetini[283] tarafların savaşı sonlandırmaları gerektiği haberiyle birlikte Anadolu'ya gönderse de isyancı oğul Nikomedes ve müttefiki II.Attalos bu haberi kabul etmiş gibi görünerek elçileri oyaladılar. Tüm yardım isteklerinin karşılıksız kaldığını anlayan II.Prusias ise Nikomedia'ya çekildi. Kent sakinlerinin şehrin kapılarını isyancılara açmayacağını düşünüyordu. Ancak burada da umduğunu bulamayan II.Prusias oğlunun adamları tarafından hançerlenerek öldürüldü. Nikomedes'in babasının yerine geçmesiyle Roma'nın da Anadolu'da istediği ortamın temelleri de atılmış oluyordu.[284]

II. Nikomedes döneminde Pergamon ile ilişkilerde eski düşmanlık durumu tamamen sona erdi. MÖ 149 yılında Andriskos Savaşı'nda da MÖ 133 yılında çıkan Aristonikos İsyanı'nda da II. Nikomedes'in desteği hep Roma'nın yanında oldu. Roma ise bu desteğe karşılık Bithynia Krallığı'na Phrygia Epiktetos'un kuzeyini bağışladı.[285] II. Nikomedes'in MÖ 127 yılında ölmesinden sonra yerine oğlu III.Nikomedes geçti.[286]

2.4.8. Nikomedes III (Euergetes) (MÖ ca. 127-94)

Romalıların bu dönemde başka bölgelerde yapttığı savaşları fırsat olarak gören III. Nikomedes MÖ 109-107 yılları arasında dönemin Pontos Kralı VI.Mithridates (Mithridates Eupator) ile ittifak antlaşması yaparak aralarındaki Paphlagonia arazisini işgal edip paylaştı. En büyük payı Pontos Kralı elde etti. III.Nikomedes ise Paphlagonia'nın kendisine verilen dağlık batı bölgesinin başına oğlu Sokrates'i Pylaimenes adıyla yönetici olarak atadı.[287]

---

[282] App. *Mith.* 18.

[283] Bunun üzerine M. Porcius Cato sözü edilen durumla alay ederek *"Romalılar ayağı, başı ve anlayışı olmayan elçiler gönderdiler*" demiştir. Bkz. Diod. XXXII. 20. 1; App. *Mith.* 6; Plut. *Cat. Min.* IX. 1.

[284] Kınacı,"II. Prusias'ın Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine…", s. 309; *OGIS*, 327; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 59.

[285] Strab. XIV. 1. 38; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 221; Magie, *Roman Rule…,* ss. 150, 317.

[286] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 221; Magie, *Roman Rule…, s.* 1199, n. 46.

[287] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 221; Paylaşımda Mithridates'in payına Amnias (Gökırmak) Vadisi (Devrek Vadisi) düşerken, Paphlagonia'nın Timonitis bölgesini de içine alan dağlık batı kesimi Nikomedes'in oldu. Justin. XXXVII. 4. 3; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI* …, s. 92, n. 411; Magie, *Roman Rule…,* s. 197, 1098, dn. 14; 1099, n. 19 (Pylaimenes). Sokrates, III. Nikomedes'in

Pontos Kralı VI. Mithridates, Kappadokia Kralı VII. Ariarathes'i ortadan kaldırmak için faaliyette bulunana kadar Bithynia ve Pontos ilişkileri iyi bir şekilde ilerledi. III. Nikomedes hemen harekete geçti ve MÖ 102 yılında Kappadokia'yı işgal ederek bu bölgeyi ele geçirdi. Hemen sonrasında ise Kappadokia'da dul kraliçe Laodike (Pontoslu / VI. Mithridates'in kardeşi) ile evlendi ve ülkesine geri döndü.[288] VI.Mithridates'in ne Kappadokia'nın elden çıkmasına ne de kız kardeşi Laodike'nin Bithynia kralı ile evlenmesine tahammülü yoktu. Bu yüzden verdiği ilk tepki Kappadokia topraklarını Bithynia'dan geri almak oldu.[289] Ele geçirdiği toprakların başına da kardeşi Laodike'nin oğlu VII.Ariarathes'i geçirerek bölgeden ayrıldı. Nikomedes olan biteni Roma'ya ileterek onlardan yardım beklemeye başlasa da bu beklentisi boşa çıktı. Çünkü Roma bu dönemde Kuzey İtalya'dan gelen bazı Germen kavimler ile mücadele etmekteydi. Bu yüzden de herhangi bir faaliyette bulunmadan olayı duymamış gibi davranmaya devam etti.[290]

Pontos Kralı her ne kadar Kappadokia tahtına yeğenini geçirmiş olsa da onu tahtta uzun süre tutmak gibi bir niyeti yoktu. Nitekim sekiz yaşındaki oğlunu Ariarathes adıyla Kappadokia tahtına geçirmek için yeğenini ortadan kaldırdı, çocuğunun yanına da yardımcı olması için en güvendiği komutanı Gordios'u bıraktı. Kappadokia halkı ise bu kralın meşruiyetini tanımayıp öldürülen kralın kardeşini yani VIII. Ariarathes'i devletin başına getirerek onu meşrulaştırdı. Ancak Pontos Kralı ile savaşan ve başarılı olamayan VIII.Ariarathes kısa bir süre sonra hastalıktan öldü. Yerine geçecek bir varis de bırakmadığı için Pontos Kralı VI.Mithridates oğlunu IX.Ariarathes adıyla Kappadokia'nın başına getirmeyi başardı.[291]

---

gayrimeşru oğluydu. Üvey kardeşi IV. Nikomedes tahta çıkınca isyan etti. Pontos Kralı IV. Mithridates'in desteğiyle tahtı ele geçirdi.

[288]Justin. XXXVIII. 1. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* ss. 221-222; Magie, *Roman Rule…,* s. 194, 203; G. Daux, "Notes de Chronologie delphique", *BCH,* 57, 1933, s.81; Kappadokya Kraliçesi Leodike ile Bithynia Kralı Nikomedes çocuklarının evliliği dolayısıyla dünür oluyordu. Laodike'nin kızı Nysa ile Nikomedes'in Philopator ünvanlı oğlu Nikomedes evliydi. Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI*…, s. 97, n. 432; B. Simonetta, *The Coins of the Cappadocian Kings, Fribourg*, 1977, s.30.

[289] Justin. XXXVIII. 1. 5; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 222; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI* …, s. 97; Magie, *Roman Rule…,* s. 204.

[290] Justin. XXXVIII. 1. 5; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 222; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI* …, s. 97; Roma'nın Kimbriler ve Teutonlarla savaşıyla ilgili geniş bilgi için bkz. H. Last, "The Wars of the Age of Marius", Şurada: *CAH* IX (ed. S. A. Cook vd.) 1932, 139-151.

[291] Justin. XXXVIII. 1. 6-10; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 222; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI*…, s. 97; D. G. Glew, "Mithridates Eupator and Rome: A Study of the Background of the First Mithridatic War", *Athenaeum,* 55, 1977, 388; Magie, *Roman Rule…,* s. 203; VI. Mithridates'in Kappadokya'yı ele geçirme planlarıyla başlayıp oğlunu IX. Ariarathes adıyla kral

Bithynia ve Pontos Krallıkları'nın Kappadokia Krallığı'na yeniden müdahale etmeye çalışması Roma tarafından tepki gördü. MÖ 96'da çıkan bir Senatus kararıyla iki krallıktan da işgal ettiği yerlerden geri çekilmeleri istendi. III. Nikomedes Paphlagonia bölgesini bırakmak durumunda kaldı.[292] Bir müddet sonra hayatını kaybeden III. Nikomedes'in yerine Bithynia'nın son kralı olan oğlu IV. Nikomedes geçti.[293]

2.4.9. Nikomedes IV(Philopator) (MÖ ca. 94-MÖ ca. 74)

III.Nikomedes'in ölümünden sonra onun gayrimeşru olan oğlu Sokrates Khrestos ile tahta geçen IV.Nikomedes arasında taht kavgası yaşandı. Sokrates, tahtta hakkının olduğunu Roma'ya giderek yasal hale getirmeye çalıştı. Fakat buradan umduğunu bulamayınca konuyu Pontos Kralı'na taşıyarak ondan kendi yanında olmasını istedi. Pontos Kralı VI.Mithridates bu isteği hemen kabul etti ve IV.Nikomedes'in öldürülmesi için emir verdi. Suikast girişimi başarısız olunca da Bithynia Krallığı'nı istila etti ve Sokrates'i Bithynia tahtına geçirdi.[294] IV.Nikomedes Roma'ya sığınarak yardım talebinde bulundu. Senatus, tahtın IV.Nikomedes'e geri vermesi için bir elçilik heyeti görevlendirerek bu heyeti Anadolu'ya gönderdi. Görev başarıya ulaştı ve elçilik heyeti IV. Nikomedes'in tahtını geri almasını sağladı.[295] VI.Mithridates henüz güçsüz olduğu bu aşamada Roma'nın tepkisini çekmemek için Senatus'un bu isteğini kabul etti.

Romalı elçilerin Nikomedes'ten ayrı bir isteği de bulunmaktaydı. Bu isteği gerçekleştirmek için IV.Nikomedes Pontos topraklarına saldırdı.[296] Bu durum Birinci Mithridates Savaşı'nın başlamasına neden oldu. Bithynia Kralı yenildi ve ülkesi Pontos Kralı tarafından istila edildi. Bithynia bölgesi Romalı komutanların savaşları ve VI.

---

yapmasıyla sonuçlanan sürecin olayların değerlendirilmesiyle ilgili geniş bilgi için bkz. D. G. Glew, "The Cappadocian Expedition of Nikomedes III Euergetes, King Of Bithynia", *ANSMN,* 23, 1987, 23-54.

[292] Justin. XXXVIII. 2. 1. 7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 223; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI*…, s. 98; R. M. Kalet-Marx, *Hegemony of Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, Oxford, 1995, s. 247; Magie, *Roman Rule…,* s. 204.

[293] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 223; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 60.

[294] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 223; Magie, *Roman Rule…,* s. 207; Glew, "Mithridates Eupator and Rome: A Study…, s. 392, n. 46.

[295] App. *Mith.* 11/33-4; Justin. XXXVIII. 3. 4; Liv. *Perioch*. 74; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 224; Glew, "Mithridates Eupator and Rome: A Study …, s. 393.

[296] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 224; Glew, "Mithridates Eupator and Rome: A Study…, s. 395.

Mithridates'in bölgedeki faaliyetleri yüzünden büyük bir tahribata uğradı. IV. Nikomedes ise çareyi kaçmakta buldu ve Roma'ya sığındı. Savaşın sonuna kadar da Roma'da kaldı. MÖ 85 yılında Romalıların desteğiyle tahta yeniden geçmeyi başardı ve bu minnettarlık ölümüne kadar devam etti. MÖ 74'teki ölümünden kısa bir süre önce aynı III. Attalos gibi ülkesini Roma'ya miras olarak bıraktı.[297]

[297] App. *Mith.* 71; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 224; Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında…,* s. 65; E. R. Arthur Boak, *A History of Rome to 565 A.D.,* New York, 1930, s. 167; Nikomedes'in Roma'ya bıraktığı Bithynia Krallığı Apamea ve Prusa'yı da içine alarak Asia Eyaleti şehirlerinden Apollonia ile sınır oluşturuyordu. Doğu sınırı belirsizdir (Jones, *The Cities of the Roman Eastern…,* s. 152)

3. BÖLÜM

3. ROMA'NIN PERGAMON-BİTHYNİA İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ

3.1. Roma ve Anadolu: İlk İlişkiler

Roma, MÖ 330 yılından itibaren Anadolu ile ilişkilere sahip olsa da uzun süre Adriyatik Denizi'nin doğusuyla ilgilenmeyi çok tercih etmemiştir. MÖ 2.yy.da yaşamış ünlü tarihçi Polybios'a göre, Roma'nın bölgede faaliyet göstermeye başladığını MÖ 4.yy sonlarında yapılan bir dostluk antlaşmasından hareketle söyleyebiliriz. Bu antlaşma Rodos ile imzalanmıştır; ancak bilginin güvenirliği tartışmalıdır.[298] Daha sonra Romalı öğrencilerin eğitim alması için Odysseia Destanı'nın Grekçe'den Latince'ye çevrilmesi, dikkatlerin Roma'nın efsanevi kurucusu Aeneas'a çevrilmesine ve onun vatanı olan İlion'un (Hisarlıktepe) ön plana çıkmasına neden olmuştur.[299] Bu bağlamda Roma'nın MÖ 3.yy.ın ortalarından itibaren Anadolu ile yakın bağlar kurmaya başladığını kesin olarak söyleyebiliriz.

3.2.Phoinike Antlaşması'ndan (MÖ 205) Kynoskephalai Antlaşması'na (MÖ 197) Kadar Roma'nın Pergamon ve Bithynia ile İlişkileri

MÖ 205 yılında Roma ve Makedonya Kralı V.Philippos arasında imzalanan Phoinike Barış Antlaşması'nda İlion'un(Troia)[300] da yer alması yasal olarak Roma'nın Troia ile arasındaki bu bağı belgeler niteliktedir. Bu antlaşmada yer alan devletlerin içinde Pergamon ve Bithynia da vardı. Pergamon Kralı I.Attalos Roma destekçisi bir kral konumundayken Bithynia Kralı I.Prusias ise V.Philippos'tan yana bir tavır sergiliyordu.

---

[298] Polyb. XXX. 5. 6 (Liv. XLV. 25. 9). Fakat Roma ile Rodos arasında MÖ 4. yy başları gibi erken bir tarihte bir dostluk antlaşmasının yapıldığına inanmak güçtür (Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 258, dn. 3).

[299] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 258; Magie, "Roma and the City-States of Western Asia Minor from 200 to 133 B.C.", Şurada: *Anatolian Studies presented to William Hepburn Buckler* (Ed. W.M. Calder- J. Keil), 1939, s. 161; Magie, *Roman Rule…,* s. 744, n. 35. Tarentumlu bir Yunan olduğu düşünülen Livius Andronicus 'un çevirisi takriben iki yüzyıl okullarda okutuldu. Livius Andronicus için bkz. M. C. Howatson, *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (çev: F. Ersöz), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013, s. 549.

[300] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 258; Antlaşmaya imza atan tüm taraflar şunlardı: Bithynia Kralı Prusias, Akhaialılar, Teselyalılar, Akarnanialılar, Epeiroslular (V. Philippos'un müttefikleri). İlionlular, Kral Attalos, İllyrialı Pleuratus, Elalılar, Lakedaimonia tiranı Nabis, Messenialılar, Atinalılar (Roma müttefikleri). Bkz. Liv. XXIX. 12. 14-15; M. A. Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar Roma'nın Anadolu Politikası", *TİD,* XI, 1996, s. 211, 209, 196.

Bu antlaşmanın içeriğine baktığımızda Küçük Asya'da Roma ile dostluk kurmayı başaran ilk krallığın Pergamon olduğunu görüyoruz.[301]

Roma'nın Küçük Asya ile ilk teması MÖ 205 yılında II. Kartaca Savaşları sırasında oldu. Ordusuyla İtalya'ya gelen Kartacalı General Hannibal Roma'yı oldukça zor durumda bırakmıştı. Bu zor durumdan nasıl kurtulabilecekleri konusunda Cumae'daki ünlü Sibyll'e başvuran Romalılar onun kehaneti doğrultusunda Anadolu'daki Kybele kültünü Roma'ya getirmek için harekete geçtiler. Bu amaçla Roma dostu Pergamon kralı I.Attalos'a (MÖ 241-197) bir elçilik heyeti gönderdiler. Elçilik Heyeti'ni Pergamon'da iyi bir şekilde karşılayan I.Attalos onları Pessinus'a (Ballıhisar) götürdü ve tanrıçayı temsil eden siyah taşı onlara teslim etti.[302] Elçilik Heyeti Pessinus'tan aldıkları kutsal taşı Pergamon Kralı'nın yardımıyla Roma'ya götürdü. Anadolu kökenli Kybele kültü Roma'da büyük saygı gördü ve Magna Mater adıyla Bona Dea ile özdeşleştirildi.[303] Böylece Romalılar Hannibal'a karşı başarılı olmak için dini anlamda görevlerini yaptıklarına da kendilerini inandırdılar.[304]

Roma'nın İtalya'da Kartacalı Hannibal ile mücadelesini fırsat olarak gören Makedon kralı V.Philippos MÖ 205-200 yılları arasında Anadolu'daki bazı Yunan kentlerine saldırdı. V.Philippos MÖ 202 yılında ele geçirdiği Anadolu kentleri Khios ve Myrleia'yı kayınbiraderi Bithynia kralı olan I.Prusias'a verdi. MÖ 201 yılında ise daha da ileri giderek Pergamon'a saldırdı ve çevresindeki kentleri ele geçirdi.[305] Bu sırada V. Philippos ile Seleukos Kralı arasında bir ittifak antlaşması söylentisi Roma'ya kadar ulaştı. Bu söylentiyi yayanlar Roma'nın dikkatini bölgeye çekmek isteyen Pergamon

---

[301] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 259; Pergamon Kralı II. Eumenes, Roma Senatosu'nda yapmış olduğu bir konuşmasında (Liv. XXXVII. 53. 7) tüm Yunanistan ve Asya'da Roma ile dostluk kuran ilk kral olarak I. Attalos'u göstermiştir. Fakat Eumenes'in bu ifadesi abartılıdır, zira I. Attalos'un Roma ile tanışması, Yunanistan'daki kimi kentlerden daha önce olmadı. Attalos Makedonya Kralı V. Philippos'a karşı zaten Roma müttefiki olan Aitolia Birliği ittifakına MÖ 210/ 209 yılında (strategos) olarak dahil oldu. Liv. XXVII. 29. 19; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 106, n. 34; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", s. 384.

[302] App. Hann. VII. 9. 56; Magie, 1950, s. 25; K. Doğancı, "Roma Dininde Anadolu Kökenli Bir Tanrıça: Magna Mater", *Prehistoryadan Günümüze Kadın*, ed. Meral Hakman, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2020, s.291; K. Doğancı, "Eski Roma Dininde Mezopotamya Kökenli Unsurlar", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, eds. L. Gürkan Gökçek, E. Yıldırım, O. Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 631.

[303] Polyb. XI. 1. 36; App. IX. 56; Liv. XXVII. 51. 10; XXVIII. 11 .8-11; Doğancı, "Eski Roma Dininde Mezopotamya …", s. 631; Doğancı, "Roma Dininde Anadolu…", s. 290.

[304] Liv. XXIX. 10-11; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 259.

[305] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 260; Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 212, n. 8; Magie, *Roman Rule…,* ss. 746-750, n. 36.

Krallığı ile Rhodos'un görevlendirdiği elçilik heyetleriydi. II. Kartaca Savaşı'nı zaferle sonuçlandıran Roma bu durumu öğrendikten sonra Küçük Asya'daki gelişmelere müdahale etme kararı aldı. Makedon Krallığı'nın çok fazla güçlenmesini istemediği için Anadolu'daki müttefiklerini desteklemeye başladı.[306]

Roma'nın Anadolu'ya müdahale etme süreci savaş ile değil diplomatik kanallarla gerçekleşmeye başladı. İlk olarak Mısır, Suriye ve Makedonya Krallıkları'na elçilik heyetleri göndererek onları durdurmaya çalıştı. Roma hepsinden önce Makedon Krallığı'nın faaliyetlerini kontrol altına almak zorunda olduğunun farkındaydı. Bunun için V.Philippos'a daha önce imzalamış olduğu Phoenike Antlaşması şartlarına uyması, Pergamon'a vermekle yükümlü tutulduğu meblağı ödemesi ve Hellen kentlerine herhangi bir saldırıda bulunmaması gerektiği hatırlatıldı.[307] Ancak Makedon kralı bütün bunları görmezden geldiği için taraflar arasında II. Makedonya Savaşı (MÖ 201-197) başladı. Kynoskephalai'da Romalı General Q. Flaminius'un zaferiyle sonuçlanan bu savaş sonucunda V. Philippos Anadolu'dan çekilmek zorunda kaldı.[308] Savaşın ardından imzalanan antlaşma ile Roma Yunan kentlerinin özgürlüğünü sağlayan garantör devlet haline geldi. Bu yeni rolüyle Roma Anadolu'daki dostlarının yanına yeni müttefikler de eklemeyi başardı.[309]

3.3. Lysiamakheia Konferansı'ndan (MÖ 196) Magnesia Savaşı'na (MÖ 190) Kadar Roma'nın Pergamon-Bithynia ile İlişkilerindeki Rolü

Roma Anadolu'da Yunan kentlerine karşı böyle bir siyaset uygulasa da Seleukos Kralı III.Antiokhos, Büyük İskender'in batıdaki topraklarını kendi ülkesine dahil etmek istiyordu. Pergamon Krallığı'nın dostluğunu kazanmış bazı kentler ise bu plana karşı çıkarak III.Antiokhos'la mücadele etmeye başladılar. Lampsakos (Lapseki) ve Smyrna

---

[306] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 260; Romalılar MÖ 205 yılında savaşın İspanya cephesini zaferle nihayetlendirdiler. İspanya'daki savaşların muzaffer Romalı komutanı Scipio Roma'ya döndü ve burada *consul* seçildikten sonra savaşı Afrika'ya taşıyacak ordunun başında Sicilya'ya geçti. MÖ 202 sonbaharında yapılan Zama Savaşı'na kadar Afrika'da savaştı. MÖ 203 yılına kadar Güney İtalya'dan ayrılmayan Hannibal ile diğer *consul* ilgilendi. MÖ 205 yılı sonrasındaki Hannibal Savaşı konusunda bkz. D. Hoyos, *Hannibal Dynasty. Power and Politics in the Western Mediterranean, 247-183 BC,* London- New York, 2003, ss. 152-189.

[307] Polyb. XVI. 34. 1; Liv. XXXI. 18. 1-7; Diod. XXXVIII. 6; Justin. XXXI. 3.3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 261.

[308] Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu", s. 384; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 261; İkinci Makedonya Savaşı için bkz. Errington, "Rome against Philip and …", ss. 261-268.

[309] Polyb. XVIII. 46-1. 6; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 261.

(İzmir) kentleri Roma hakimiyetine girmek için elçilik heyetleri görevlendirmeye başladı. Bu istekleri Roma'nın *divide et impera* (böl ve yönet) stratejisine de uygun olduğu için, Roma bu durumu memnuniyetle karşıladı.[310] Romalılar III. Antiokhos'un elçileri ile de görüştü fakat bu görüşmeler Romalılar tarafından önemsenmedi. Ayrıca Flamininus başkanlığındaki elçilik heyeti başka krallıklara ait olan Anadolu'daki kentlerin derhal terk edilmesi, Hellen kentlerine saldırmaması ve kralın daha fazla batıya ilerlememesi konusunda III. Antiokhos'u uyardı.[311]

III.Antiokhos Roma'nın bütün uyarılarına rağmen sınırlarını batı yönünde genişletmeye devam etti. MÖ 196 yılında Roma Antiokhos ile görüşmek istedi ve 10 kişilik heyetle birlikte bazı kentlerin temsilcilerinin de bulunduğu topluluk Lysiamakheia'daki konferansta bir araya geldi.[312] Lysiamakheia Konferansı tarafların birbirini eleştirileriyle geçti. III.Antiokhos Roma'nın Trakya ve Asia'ya müdahale etmesini yersiz bulmaktaydı. Bunun gerekçesini de Lysimakhos'un topraklarını I.Seleukos'un ele geçirmiş olması olarak göstermekteydi. Bu yüzden buralarda etkin güç olarak kendi devletinin olması gerektiğini savundu. Roma ise III.Antiokhos'un Avrupa'ya geçmiş olmasından çok rahatsızdı çünkü bu durum her iki ülkeyi savaşın eşiğine getirebilirdi. Ayrıca konferansta III.Antiokhos ile Mısır Kralı Ptolemaios arasında bir müttefiklik ilişkisi olduğunu öğrenildi. Antiokhos, Anadolu'da Mısır krallığına bağlı kentlerde Roma'nın söz sahibi olamayacağını belirtmek için konferansta böyle bir bilgiyi verme gereği duydu. Mısır kralı Ptolemaios'un vefat haberi görüşmelerin tamamlanmadan bitmesine sebep oldu.[313]

---

[310] Roma'ya elçi gönderen ilk kent Lampsakos oldu. Lampsakoslu elçiler MÖ 197 yılında, Seleukos Kralı III. Antiokhos'un Ephesos'u ele geçirmesinden önce yola çıkmışlardı. Sonraki yılın yazında hem Smyrna hem Lampsakos, bu sırada Yunanistan'ın Korinthos kentinde bulunmakta olan Romalı senatör Lucius Flamininus'a elçilerini gönderdiler. Bagnal, Derow (ed.), *The Hellenistic Period Historical Sources in …,* s. 70; Magie, The 'Agreement'…, ss. 164-174; Ayrıca bkz. Liv. XXXIII. 38. 3. (Smyrna, Lampsacus); XXXV. 42. 2 (Smyrna, Aleksandria Troas, Lampsakos). Ayrıca bkz. Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar …", s. 218; Magie, *Roman Rule…,* s. 947, n. 52. MÖ 197 yılından itibaren elçilerini göndermeye başlayan kentlerin teşvikçisi muhtemelen Pergamon Kralı II. Eumenes'ti (Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 263).

[311] Polyb. XVIII. 47; Liv. XXXIII. 34. 2-3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 264; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu"…, s. 384.

[312] Polyb. XVIII. 49. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 264.

[313] Polyb. XVIII. 50-52; Liv. XXXIII. 39-40; App. *Syr.* 3; Austin, *The Hellenistic World…,* s. 353, n. 196. Suriye Kralı Antiokhos kızı Kleopatra ile Mısır Kralı Ptolemaios'a önce nişan yaptı (MÖ 195'de) Sonra MÖ 194-193 kışında, Fenike'deki Rapia'da onları evlendirdi. Liv. XXXV. 13. 4; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* 265; G. Hölbl, *A History of Ptolemaic Empire* (transl. T. Saavedra), London - New York, 2001, s. 140.

III.Antiokhos konferansın yapıldığı yerde oğlunu bırakarak gemiyle Patara'ya kadar geldi; orada Ptolemaios'un ölüm haberinin asılsız olduğu anlaşıldı.[314] Görüşmeler kesintiye uğradığından Roma'ya bir elçilik heyetinin gitmesi gerektiğinin farkındaydı ancak bu elçileri göndermek istemedi. Böylece diplomatik süreçten istenen başarı sağlanamadı.[315] Bu esnada III.Antiokhos karşısında Pergamon Krallığı'na da Roma tarafından bir destek sağlanmadı.

Roma III.Antiokhos'un batıya doğru daha fazla ilerlemesini durdurma niyetindeydi. Bunun için Küçük Asia'daki kentlerle olan ilişkilerini bu ölçüte göre ayarladı. Ptolemaios Krallığı'na bağlı olan Hellen kentlerine özgürlük bahşettiği iddiası Antiokhos'un kızı ile Ptolemaios kralının nişanı haberinden sonra önemini yitirdi. Bu evlilik ilişkisi Roma'nın, kentlerin özgürlüğünü yasal zemine oturtmasını tamamen imkânsız hale getirdi.[316]

Roma'nın en büyük düşmanı olan Hannibal'i himayesinde barındıran III.Antiokhos bu esnada Roma'ya saldırı planları yapmaya başladı. Bir elçilik heyetini Roma'ya gönderdi ve onlara antlaşma teklifinde bulundu.[317] Antiokhos'un elçilerinin aldığı cevaba bakıldığında Roma'nın mevcut durumundan taviz vermek durumunda kaldığını görmekteyiz. Bu antlaşma, eğer III.Antiokhos Avrupa'ya geçmezse Roma'nın Küçük Asya'daki Hellen kentlerinin özgürlüğüne müdahale etmeyeceğine dair bir nevi garanti vermekteydi.[318] Başka bir ifadeyle Roma Seleukos kralının Anadolu'daki faaliyetlerini onaylamış oluyordu. III.Antiokhos barıştan yana olmamakla birlikte diplomatik süreci biraz daha sürdürme niyetini devam ettirdi. Antiokhos'un elçilerinin tüm görüşmelerde tekrar ettikleri şey Roma'nın Anadolu'daki Hellen kentleri ve Trakya üzerinde hiçbir hakkı olmadığıydı. Bu bölgeyi ataları Seleukos'un ele geçirdiğini ve yönetme hakkının da kendilerine ait olduğunu iddia ediyorlardı. Neticede Küçük Asya üzerindeki hâkimiyetin III.Antiokhos'a ait olması gerektiği Seleukos kralının elçileri tarafından Roma'ya aktarıldı.[319]

[314] Liv. XXXIII. 41. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 265.
[315] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 265; Kaya, "III.Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 220.
[316] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 266.
[317] Liv. XXXIV. 57. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 266.
[318] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 266; Magie, The 'Agreement'…, s.169.
[319] Liv. XXXIV. 58. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 266.

Roma ile Seleukos Kralı arasındaki son görüşme Ephesos'ta gerçekleşti. Bu görüşmede Roma'nın pasif tavrı geride kaldı ve Roma, Hellen kentlerinin özgürlüğünün garantörü olduğunu yineledi. Bu esnada zaten daha öncesinde Roma'yı destekleyen kentler de bu desteğini bırakmamıştı. Pergamon Kralı iki devlet arasında diplomatik sürece dâhil edilmese de Seleukos kralı onu yanına çekmek için evlilik bağı kurulmasını istemiş; ancak II.Eumenes bunu reddederek kendinden önceki Pergamon kralları gibi Roma'ya sadakatini devam ettirmiştir.[320]

Roma'nın Avrupa'ya geçmemesi için defalarca uyarmasına ve bunu *casus belli* (savaş sebebi) olarak kabul edeceğini belirtmesine rağmen III.Antiokhos MÖ 192 yılında ordusuyla birlikte Yunanistan'a çıkarma yaptı. Görünüşe göre Seleukos kralı Aitolia Birliği'nin daveti üzerine Yunanistan'a geçmişti. Aitolia Birliği, Akhaia Birliği ile savaş halindeydi ve III.Antiokhos'u da yardıma çağırmıştı. Çıkarlarının tehdit altında olduğunu farkeden Roma güçlü bir Seleukos Krallığı'nın bölgedeki varlığından rahatsızdı. Roma Yunanistan topraklarına geçen Seleukos Kralı'na savaş ilan etti.[321] Senatus tarafından savaşın idaresine atanan M. Acilius Glabrio komutasındaki Roma ordusu MÖ 191 yılında Thermopylai mevkiinde yapılan savaşta Seleukos ordusunu yenilgiye uğrattı.[322] Bunun üzerine Yunanistan'ı terk eden III.Antiokhos Küçük Asya'ya geçerek Ephesos'a geldi. Pergamon Kralı II.Eumenes ile Rhodos bu dönemde Roma'nın müttefiki durumundaydı ve aktif olarak savaşta yer alıyorlardı. Bu savaş Magnesia Savaşı'na kadar bu şekilde devam etti.[323]

---

[320] App. *Syr*. 5; Liv. XXXVII. 53. 12; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 268; G. H. Macurdy, *Hellenistic Queens. A Study of Woman- Power in Macedonia, Seleucid Syria, and Ptolemaic Egypt,* Chicago, 1985, s. 141.

[321] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 269; Errington, "Rome against Philip and…", s. 279; Gruen, *The Hellenistic World…,* s. 611; W. V. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome*, Oxford, 1979, s.216; E. Bickermann, "Bellum Antiochenum", *Hermes*, 67/1, 1932, s. 47.

[322] Tekin, Yunan ve Roma…, ss. 208-9.

[323] Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 77; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 269.

3.4.Magnesia (Manisa) Savaşı

Roma'nın müttefiki durumunda olan Rhodos ve Pergamon III.Antiokhos'un donanmasını MÖ 191 yılında ortadan kaldırdı. Roma bir yıl sonra Lucius Cornelius Scipio komutasında bir consul ordusunu Anadolu'ya gönderdi.[324] Yardımcı olarak da Hannibal'i Zama'da (MÖ 202) yenen Scipio Africanus görevlendirildi.[325] III.Antiokhos kendisine sığınmış olan Hannibal'in emrine bir donanma vermişti fakat bu donanmanın Side yakınlarında Rhodoslular'a yenildiğini öğrendi. III.Antiokhos Magnesia(Manisa) ve Sardeis'ten sonra Thyateira'ya (Akhisar) geldi.[326]

Roma ordusunun Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) geçerek ilerlediğini duyan III. Antiokhos hemen bir elçi göndererek barış teklifinde bulundu. Elçi Byzantionlu Heraklides, Antiokhos'un Avrupa'daki topraklardan vazgeçtiğini ve Hellen kentlerine verilen özgürlüğü kabul ettiğini Romalılar'a iletirken aynı zamanda savaş tazminatı olarak da masrafların yarısını ödemeyi kabul ettiği bilgisini verdi.[327] Romalılar ise bu bilgiler karşılığında şunları söylediler:

> *"Savaşı başlatan taraf Seleukos Krallığı olduğu için, savaş masraflarının tümünü ödemesi gerekir. Sadece İyonya ve Aiolis'ten değil bütün Batı Anadolu kentlerinden garnizonlarını çekecek ve bu kentlerin özgürlüğü tanınacaktır. Ayrıca Toroslar'ın batısındaki bütün topraklardan vazgeçip bunları Romalılar'a teslim edecektir."*[328]

Bu ağır şartlar Seleukos Kralı tarafından reddedildi. İki taraf bir meydan savaşının kaçınılmaz olduğunu bildiğinden bu ortamın oluşması için faaliyetlerde bulunmaya

---

[324] Liv. XXXVI. 45. 9; Cic. *Phil.* XI. 17; Eutr. IV. 4; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 269; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic* …, I, s. 366 (Consuls).

[325] Polyb. XXI. 4-5; 13-16; Liv. XXXVII. 1. 9-7; 25; 34 -37;45; Cic. *Mur.* 32; App. *Syr.* 23; 28-39; Flor. I. 24. 14; Frontin. *Strat.* IV. 7. 30; Gell. IV. 18. 8; Justin. XXXI. 7; Oros. IV. 20. 22; Val. Max. V. 5. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 269; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic*…, I, s. 358 (Legates Lieutenants).

[326] Liv. XXXVII. 37; App. *Syr.* 30; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 269.

[327] Liv. XXXVII. 34-35. 1-7; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s.85. Antiokhos, Yunanistan savaşlarından yenik ayrılıp Anadolu'ya çekilirken Sestos (Akbaş Limanı), Abydos (Nara Burnu) ve Lysimakheia (Ekzamil) kentlerinin tahkimatını güçlendirmiş, Lysimakheia kentini silah ve diğer teçhizatlarla donatmıştı (Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 79). Scipio, Antiokhos'un Lysimakheia'yı boşaltmış olduğu haberini Ainos ve Maroneia kentini geçtikten sonra öğrenmiş ve Hellespontos'un aşılmasında sorun çıkaran bu kentin boşaltılmasına sevinmişti (Liv. XXXVII. 33. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 270).

[328] Liv. XXXVII. 35. 8-10; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 270.

başladı. Nihayet MÖ 190 sonlarına doğru iki ordu Sipylos Dağı yakınındaki Magnesia'da (Manisa) karşılaştı. Antiokhos'un bulunduğu alan savaş için uygun değildi. Bu nedenle atası I.Seleukos'un Korupedion'daki (MÖ 281) başarısından esinlenen III.Antiokhos, savaşı o bölgeye çekmek istedi. Ordusunu Phrygios Nehri ile Hermos (Gediz) Nehri'nin birleştiği alanın civarına yerleştirdi ve bu alanın etrafına hendekler kazdırdı.[329]

Romalı consul Scipio Pergamon Kralı II.Eumenes ile birlikte Hellespontos'u geçerek İlion'a (Hisarlık) geldi. Burada Tanrıça Athena'yı onurlandırdı. Magnesia'ya ulaşması 8 gün sürdü. Seleukos ordusunun bulunduğu alana 6 km kalan mesafeye ordugâhını kurdu. Phrygios Nehri iki ordunun ortasında yer almaktaydı. İki taraf da meydan savaşı için hazır beklese de Romalı komutan Seleukos Kralı'nı savaşa çekmek için oldukça uğraş verdi. İklim şartları da göz önünde bulundurulduğunda Romalılar vakit kaybetmeden saldırmanın kendi yararlarına olacağını düşündükleri için ilk hamleyi yapmaları gerektiği düşüncesinde uzlaştılar. İki ordu Hermos (Gediz) ve Hyllos (Kumçay) Nehri arasındaki ovada karşılaştı.[330]

Seleukos Kralı III.Antiokhos'un ordusunda 12.000'i atlı asker olmak üzere toplam 72.000 asker vardı. Buna karşılık Romalılar'ın askeri gücü ise 3.000'i atlı yaklaşık 33.000 civarıydı. Antiokhos'un ordusunda farklı milletlerden asker bulunurken Romalılar'ı ise müttefik devletler desteklemekteydi.[331] Savaş Pergamon Kralı II. Eumenes'in saldırısıyla başladı. Seleukos Kralı'nın Galat ve Kappadokialı ücretli askerlerden oluşan ordusuyla karşılaşan II.Eumenes, onlara karşı başarı sağladı. Savaş esnasında Romalılar'ın baskısına dayanamayan III.Antiokhos sağ kanadın başarısız olduğunu görünce savaş meydanını terk etti. Scipio komutasındaki Roma ordusu büyük bir zafer kazandı.[332] Seleukos ordusundan kaçmayı başaramayanlar ya esir düştü ya da

[329] Liv. XXXVII. 37; App. *Syr*. 30; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 270- 271; O. Akşit, *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum). Başlangıçtan MS 365 Yılına Kadar*, İstanbul, 1983, s. 75; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 86.

[330] App. *Syr*.30; Liv. XXXVII. 38-39; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 271-272; Akşit, *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum)…,* ss. 75-80; Magie, *Roman Rule…, s.* 9; Scipio'nun takip ettiği güzergah konusunda bkz. Liv. XXXVII. 33. 1; 37. 1; 38. 1; App. *Syr*. 30.

[331] Liv. XXXVII. 39-40; App. *Syr*. 31; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 272-273; Austin, *The Hellenistic World…,* s. 363.

[332] Polyb. XXI. 16; Liv. XXXVII. 33. 4; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…*, ss. 94-5; Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası…*, 83; Demircioğlu, *Roma Tarihi…*, ss. 331-337; Kaya, "III.

öldürüldü.[333] Savaşı kazanan Romalılar Seleukos Kralı'nın bulunduğu alanı ele geçirdi ve buradaki savaş ganimetlerini aldılar.[334] III.Antiokhos kendi ülkesine kaçarken Küçük Asya'nın batısındaki tüm kara ve deniz gücü de ortadan kalktı. Hellen kentleri ise Roma hâkimiyetine girmek için hazırlanmaya başladı.

Savaşın ardından Lucius Scipio elçilik heyetleri ile görüşmeyi Sardeis'te gerçekleştirdi. Savaşta Roma'yı destekleyen krallar ve kentler özgürlüklerini korudular ve Roma tarafından ödüllendirildiler. Seleukos kralının yanında yer alanlar ise özgürlüklerini kaybettiler ve cezalandırıldılar. Bu kentlere yerleştirilen askerlerin bütün ihtiyaçları yerel halk tarafından karşılanmaktaydı. Ephesos, Magnesia ad Maeandrum (Ortaklar) ve Tralleis (Aydın) bu kentler arasında yer alıyordu.[335]Ayrıca 15.000 Euboia talantonu altını savaş tazminatı olarak ödemesi gerekmekteydi.[336] Pergamon Kralı'na da 400 talanton altın ödemekle yükümlü tutuldu. Oğlu Antiokhos ile birlikte 20 rehine verilmesi, Roma'nın düşmanları ve sürgünlerin de Roma'ya teslim edilmesi antlaşma maddelerine eklendi. Bunlardan en önemlisi şüphesiz Roma'nın büyük düşmanı Kartacalı Hannibal'di.

III.Antiokhos'un elçileri de Pergamon Kralı aracılığıyla Scipio ile görüştü. Bu görüşmeden çıkan sonuç ise Magnesia Savaşı öncesinde söylenenlerle aynı maddeleri içermekteydi. Seleukos kralının Anadolu'dan ve Avrupa'dan uzak durması bir kez daha yinelendi. Savaştan sonra imzalanan Apameia Antlaşması (MÖ 188) Anadolu'nun siyasi haritasını tamamen değiştirdi. Anadolu'daki kentlere daha fazla özgürlük verilerek krallıklarla eşit hale getirildiler.[337] Bu antlaşmadan sonra Roma Anadolu'daki anlaşmazlıklarda hakem rolünü üstlendi. Ptolemaios Krallığı Anadolu'da bulunan ve fiilen kontrol edemediği toprakları bırakmak zorunda kaldı. Seleukos kralı III.

Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 224; O. Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 171; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", s. 387.

[333] Liv. XXXVII. 40-44; Eutr. IV. 4; Appianos'a (*Syr*. 31-36) göre Eumenes, Roma ordusunun sol kanadındaydı (Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 273).

[334] Liv. XXXVII. 44. 1; Eutrop. IV.4; Appianos'a (*Syr*.36) göre Eumenes'in savaştaki kaybı sadece 15 süvari idi. Justinus'a göre (XXXI. 8. 5) Suriye ordusunda ölenlerin sayısı 50.000, esir alınanların sayısı 11.000'dir (Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 86; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 273).

[335] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 274-275.

[336] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 275; Talanton, eski Yunanlılar'ın 25 kilo 86 grama tekabül eden ağırlık ve para biriminin adıdır. Ağırlık ve para birimleri konusunda bkz. Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve…,* 231; Howatson, *Oxford Antikçağ Sözlüğü* …, s. 16; B. İplikçioğlu, *Eskibatı Tarihi I*, Ankara: TTK Yayınları, 1997, s. 103.

[337] Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 229; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği", s. 201; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", s. 387.

Antiokhos ise Küçük Asya'daki topraklarını bırakarak Torosların güneyine çekildi.[338] Antiokhos'un çekildiği topraklar Roma'nın Küçük Asya'daki müttefikleri olan Pergamon ve Rhodos arasında paylaştırıldı. Paylaşımdan payına Lidya, Phrygia, Pisidia'nın bir kısımı, Khersonesos (Gelibolu), Mysia ve Karia'ya kadar Batı Anadolu toprakları düşen Pergamon Anadolu'da en geniş sınırlara sahip devlet oldu.[339] Rhodos ise Lykia, Karia ve bazı Ege adalarını aldı. Ancak Küçük Asya'daki *status quo*'nun tamamen bozulmasını istemeyen Roma III.Antiokhos'a karşı savaşında yanında yer almayan Kappadokia ve Bithynia krallarına sadece tazminat ödeme cezası verdi.[340]

Elçilik heyetinin bu maddeleri kabul etmesiyle antlaşma yapıldı ve Roma onayına sunulması için bütün koşullar sağlanmış oldu. Seleukos kralının elçileri Roma'ya doğru yola çıktığında Pergamon Kralı da Roma'ya hareket etmek için hazırlanmaktaydı.[341] Nitekim belli bir süre sonra Roma'ya vardığında Anadolu'daki Galatlar'ın faaliyetlerinden şikâyetçi olduğunu Roma'ya bildirdi. Senatus Pergamon ve diğer kentlerin şikâyetlerini dinledikten sonra Galatları cezalandırmaya karar verdi ve ordunun komutasına Gn. Manlius Vulso'yu atadı.[342]

3.5.Manlius'un Galat Seferi

Cornelius Scipio'dan orduyu yönetme görevini devralan Manlius Vulso[343] Roma'ya döndü ve orada zaferini kutladı. Anadolu'ya geldiğinde Pergamon Kralı II.Eumenes Roma'da olduğu için Vulso'ya Eumenes'in kardeşi Attalos eşlik etti. Bu dönemde Girit ve Makedon komutanlar da Pergamon ile birlikte Roma'yı desteklemekteydi.[344]

---

[338] Liv. XXXVIII. 38. 4; Polyb. XXI. 17; Demircioğlu, *Roma Tarihi…*, s. 338; Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 227; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği", ss. 198-200; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…*, ss. 95-6; Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, 171; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", s. 387.

[339] Polyb. XXI. 45; Diod. 29. 11; Liv. XXXVIII. 39. 14-17; Str. XIV. 3. 4; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", ss. 387-8; Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası…*, 152 vd.; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…*, ss. 112- 3; Kaya, "III. Makedonya Savaşı'na Kadar…", s. 227.

[340] Habicht, "The Seleucids and their Rivals", ss. 324-5; Özsait, "Anadolu Hellenistik Dönem", s. 300; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…*, s. 113; Doğancı, "Roma Döneminde Anadolu…", s. 388.

[341] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 276; Errington, "Rome against Philip and…", s. 286.

[342] Liv. XXXVII. 50. 7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 276.

[343] Liv. XXXVIII. 12. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 277; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* s. 85.

[344] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 277 ; Giritli komutanın adı Leusos, Makedon komutanın adı Korragos'tu. Roma ordusuna katılan bu iki komutanın emrinde 1000 piyade ve 300 süvari vardı. Liv. XXXVIII. 12. 2; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 97; Manlius'un Galat seferinin için

Romalılar'ın Galatlar ile ilişkisi çok eskilere dayanmaktaydı. Onların akrabaları olan topluluklarla Anadolu'da karşılaşmadan önce de savaşmışlardı ve Galatlar Hannibal ile savaşlarda Roma'ya karşı tavır sergilemişti.[345] Bütün bunları göz önünde bulunduran ve kullanan Vulso, Anadolu'da Galatlar'a karşı kazanılacak bir zaferin kendisine hem ekonomik zenginlik hem de prestij sağlayacağının farkındaydı. İlk olarak Büyük Menderes Nehri'nin güneyine hareket ederek buradaki kentleri kendine vergi öder duruma getirdi. Ayrıca kentler arasındaki savaşlarda taraf olarak yenilen kenti para cezası vermekle yükümlü tuttu. Bazı kentlerin özgürlüğünü ise ekonomik olarak bir meblağ karşılığında sağladı.[346] Galat beylerinden Seleukos Kralı'na destek vermeyi reddetmiş ve Pergamon Kralı'nın dostu olan Eposognatos'a, Vulso tarafından diğer Galat boyu ile birleşmemesini rica etmek için bir heyet gönderildi.[347] Eposognatos bu isteği kabul ettiği gibi barış için aracı olabileceğini de belirtti. Bu durum Vulso tarafından kabul edildi. Roma ordusu belli bir süre sonra Gordion (Yassıhöyük) kentine geldi. Bu esnada Eposognatos'un elçileri de Vulso'nun karşısına çıkarak Galat beylerinin barıştan yana olmadıklarını ve savunma savaşı yapmak için halkı ile beraber Olympos Dağı'na çıktığını bildirdi.[348]

3.5.1.Olympos Dağı Savaşı

Bu savaşta Vulso ve onu destekleyen Attalos, Galatların Tolistobogi, Tektosog ve Trokme boyu ile savaştı. Konum olarak Galatlar avantajlı durumda olsa da silah bakımından Romalılar üstünlük sağlamaktaydı. Vulso hem savaş hazırlığını hem de keşif seferini iyi yaptığı için Galatlar'a en zayıf olduğu mevkiden saldırdı ve savaşı başarıyla bitirdi. Elde edilen silahları imha ederken ganimetlerden kendisine düşeni aldıktan sonra kalanları askerlerine hibe etti.[349]

Latinceden Türkçeye çevirisi için bkz. Titus Livius, "Gn. Manlius'un Galat Seferi", (çev. M. A. Kaya), *TİD* X (1995), s. 361.

[345] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 278; Hannibal kendi adıyla da anılan Romalılara karşı savaşında (İkinci Pön Savaşı) İtalya'nın kuzeyindeki bölgede (Gallia Cisalpina) meskun bulunan Gallerin/ Galatların desteğini aldı. Bkz. Polyb. III. 67; E. MacDonald, *Hannibal. Hellenistik Bir Hayat* (çev. F.Uysal), Ankara: Hece Yayınları, 2018, s. 65; Hoyos, *Hannibal Dynasty. Power and …,* s. 100.

[346] Liv. XXXVIII. 14-15; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 279.

[347] Liv. XXXVIII. 18; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 279; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* s. 88; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 100.

[348] Liv. XXXVIII. 18; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 280; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve…,* s. 89; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 102.

[349] Liv. XXXVIII. 15; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* 2021, s. 280-281; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve …*, s. 90; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…*, s. 105.

3.5.2. Magaba Dağı Savaşı ve Sonrası

Galatların Tektosag boyu ve ona yardıma gelen Trokmelerin oluşturduğu 50.000 kişilik orduya Kappadokia Kralı IV. Ariarathes ile Paphlagonia'da hâkimiyetini devam ettiren Morzios da destek vermekteydi. Roma ordusu, karşısında bu defa neredeyse askeri bakımdan eşit bir kuvvetin kendilerini beklediğinin farkındaydı. Taraflar Ankyra'nın doğusundaki Magaba Dağı (Elmadağ) etrafında karşılaştı. Mücadeleden Roma başarıyla çıktı. Büyük zarar verebilecek durumundayken düşmanın ganimetlerini savaş sona ermeden ele geçirme isteği Galatlar'ın kaçmasına olanak tanıdı. Vulso iklim şartlarını göz önünde bulundurarak elçilik heyetlerini Ephesos'ta karşılayacağını bildirerek bölgeden ayrıldı.[350]

Roma'nın Seleukos Krallığı'na ve Galatlar'a karşı başarıları kent devletlerinin takdirini kazanmasına sebep oldu.[351] Magnesia Muharebesi Batı Anadolu kentlerine özgürlük bahşederken Galat tehlikesinin ortadan kaldırılması bu kentlere daha rahat hareket etme imkânı tanıdı. Romalı komutanlar bu zaferlerden sonra büyük bir prestij kazandı. Roma'nın doğu sınırı olarak da Fırat Nehri kabul edildi. Apameia Antlaşması ile Kappadokia Krallığı'nın Roma'ya savaş tazminatı vermekle yükümlü olması Roma'nın sınırlarının buraya kadar uzanmasını sağladı.[352] Küçük Asia'nın batısındaki kent devletlerinden Vulso'ya elçilik heyetleri gitmeye başladı. Elçilerin gönderilmelerinin amacı ise tebrik mesajlarını iletmek içindi.[353] Pergamon Kralı bu esnada Roma'da bulunmaktaydı. Onun dönüşünü barış koşullarının konuşulması için şart olduğunu söyleyen Vulso, Galatların elçilerine onun dönüş zamanını beklemelerini belirtti.[354]

---

[350] Liv. XXXVIII. 27. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 282; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, 955; Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi…,* s. 108.

[351]Liv. XXXVIII. 37. 2-3; Polyb. XXI. 40. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 282.

[352] Liv. XXXVIII. 38. 11; 39. 1; Polyb. XXI. 43.1; App. *Syr*. 39; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 283;

[353] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 283; Polyb. XXI. 40. 8-3; W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* I-II, Oxford, 1895-1897, 423, n.3 (görüşmeler Amorion'da olabilir).

[354] Liv. XXXVIII. 37. 5-6; Polyb. XXI. 40. 6. Galatların Pergamon Kralı II. Eumenes ile görüşüp görüşmediği belli değildir. Apameia Barışı Konferansı'nda da Galatlardan ve onların Anadolu'daki siyasal konumundan hiç söz edilmemiştir. Bu belirsizliklere rağmen, öyle görülüyor ki Galatlar, Apameia Barışı'ndan sonra Pergamon kralına bağımlı kılındılar. Bu nedenle Manlius, Hellespontos (Çanakkale Boğazı) kıyılarındayken oraya çağırdığı Galat temsilcileriyle bir kez daha görüştü. Olasılıkla kendisine dost Galat beyleri arasından seçilmiş bu temsilcileri Pergamon Kralı II. Eumenes ile barış içinde yaşamaları, geleneksel yağmalara son vererek kendi sınırları içinde kalmaları gerektiği konusunda uyardı. Bkz. Liv. XXXVIII. 40. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 283; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, s. 98.

Apameia'da yapılacak barış görüşmeleri için Roma bir heyet toplama kararı aldı. 10 kişilik elçilik heyeti *(decem legati)* Pergamon Kralı II. Eumenes ile birlikte Ephesos'a geldi. Manlius Vulso da görüşmenin yapılacağı Apameia'ya doğru harekete geçti.[355]

3.6. Apameia Antlaşması (MÖ 188)

Seleukos Kralı ve Galatlar'ın Roma ile yapmış olduğu savaşın antlaşma koşullarının konuşulması için taraflar Apameia'da toplandı. Roma'yı proconsul ünvanıyla Manlius Vulso ve Roma senatosunun görevlendirdiği 10 kişilik elçilik heyeti temsil etmekteydi. Senatus'un tayin ettiği on kişilik elçilik heyeti (decem legati) şu isimlerden oluşmaktaydı: Quintus Minucius Rufus, Lucius Furius Purpurio, Quintus Minucius Thermus, Appius Claudius Nero, Gnaeus Cornelius Merula, Marcus Iunius Brutus, Lucius Aurunculeius, Lucius Aemilius Paulus, Publius Cornelius Lentulus, Publius Aelius Tubero.[356] İlk olarak Seleukos Kralı ile yapılan antlaşmanın maddeleri gündeme geldi. Antlaşmanın Seleukos Krallığı'nı ilgilendiren kısmı şu şekildeydi: Seleukos Kralı, Romalılarla ya da onun dostlarıyla savaş yapma niyetinde olan hiçbir kuvvetin Seleukos Krallığı ya da dostlarının topraklarından geçmesine olanak sağlamayacak, onlara maddi manevi hiçbir destekte bulunmayacağını kabul ederken bu madde Romalılar tarafından da Seleukos Krallığı'na karşı kabul edildi. İki taraf da barıştan yana olduklarını böylece antlaşma maddesi ile garanti altına almış oldu. Antiokhos'un Toros dağları ile Kızılırmak hattının batısında kalan bütün topraklardan çekilmesi, silahlarının dışında çekilirken hiçbir şey almaması, Pergamon Krallığı'ndan hiçbir kimseyi sığınmacı olarak kabul edemeyeceği maddesine de yer verildi. Antiokhos'un bütün fillerine el konurken gemilerine ve kürekçilerinin sayısına sınırlama getirildi. Roma'nın otoritesinin kabul olduğu hiçbir yerden paralı asker alamayacağı, daha önce ele geçirdiği yerlerin tamamının teslim edilmesi ve garnizonların da buralardan çekilmesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte şu maddeler de yer verildi:

> *"Seleukos Kralı, 12.000 Attika gümüş talantonu[357] 12 yılda eşit taksitler halinde ödeyecek. 540.000 modius[358] hububat verecek. Kral Eumenes'e beş yıl içinde*

[355] Polyb. XXI. 41. 6; Liv. XXXVIII. 37. 1; 11.
[356] Bkz. Liv. XXXVII. 55. 9; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic* …, s. 363.(Legates, Ambassadors); Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 284.
[357] Bir talanton yaklaşık 25.86 kiloya tekabül eden bir ağırlık ölçü birimi.
[358] Hacim ölçü birimi olan modius (1 modius) yaklaşık 9 kiloya tekabül etmektedir.

350 gümüş talanton ödeyecek, bunun 127 talantonunu hububat olarak ödeyebilecek. Romalılara 20 rehin verecek ve onları üç yılda bir değiştirecek ve bu rehinelerden hiçbiri 18 yaşından küçük 40 yaşından büyük olmayacak. Kartacalı Hannibal, Aitolialı Thoas, Akarnanialı Mnasilokhos ve Khalkisli Eubulidas ve Philo teslim edilecek. Taraflar gelecekte antlaşmaya yeni ilaveler, iptaller ve maddelerde değişiklikler yapmaya karar verirlerse bunu antlaşmayı feshetmeden yapacaklar."[359]

Bu antlaşmaya göre Seleukos Krallığı'nın deniz gücü yok edildi. Anadolu ile ilgili bütün bağı ise bu antlaşmayla son buldu.[360] Roma'ya ve müttefiklerine saldırması, bu devletlere karşı olan devletlerle ittifak yapması yasaklandığı gibi Avrupa'ya geçmesinin de mümkün olmayacağı antlaşma maddeleri ile bir kez daha belirtildi. Seleukos Krallığı'nın savaş tazminatı vermekle yükümlü olması ekonomik olarak zayıflamasına sebep oldu. Seleukos Krallığı'na ait Patara'daki gemiler yakılarak yok edildi. Teslim alınan filler ise Pergamon Kralı II.Eumenes'e bağışlandı. Ayrıca Pergamon Kralı, Kappadokia Kralı Ariarathes ile Roma arasında dostluk ilişkisi kurulmasına neden olarak Roma'nın Kappadokia'dan aldığı vergiyi yarıya indirmesini sağladı.[361] Roma'nın genel politikasına baktığımızda düşmanı adeta cezalandıran, müttefiklerini ise kendinden yana oldukları için ayrıcalıklı kılan bir sistem hâkimdi. Kendisine uzun zamandan beri destek sağlayan Pergamon Krallığı ile Rhodos bu antlaşma ile toprak paylaşımında en fazla paya sahip olan iki müttefik haline geldi. Bu düzenlemelerin hepsi Senato'nun aldığı karar doğrultusunda gerçekleşti.[362]

---

[359] Liv. XXXVIII. 38; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 285-286; J. D. Grainger, *The Roman War of Antiochos the Great*, Brill, Leiden- Boston, 2002, s. 352.

[360] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 286; Apameia Barış Antlaşması Seleukos krallarının Toros Dağları'nın kuzeyiyle ekonomik, diplomatik ve kültürel ilişki kurmasını kesinlikle yasaklamadı. Başta Kyzikos (Erdek) olmak üzere Anadolu'daki pek çok kentte Seleukos Kralı IV. Antiokhos'un onurlandırılmış olmasının nedeni budur. Ayrıca Teos (Sığacık) kentinde MÖ 2. yüzyılın ekseriyetinde Suriye kralları için kamu ve özel kültler kuruldu. Seleukos Kralı IV. Antiokhos tarafından Seleukoslar ile yapacağı ticaret için Miletos'a (Milet) vergi muafiyeti (*ateleia*) bağışlandı. IV. Seleukos'un üst düzey yöneticileri arasında çok sayıda Miletoslu vardı. Bu konuda bkz. B. Chrubasik, "The Attalids and the Seleucid Kings, 281-175", Şurada: *Attalid Asia Minor. Money, International Relations, and the State* (ed. P. Thonemann), Oxford, 2013, s. 115.

[361] Liv. XXXVIII. 38. 11; 39. 1; Polyb. XXI. 43. 1; App. *Syr*. 39 (Municius Thermus). Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 287; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 94. Ariarathes, kızı Stratonike'yi Pergamon Kralı Eumenes ile nişanlamak suretiyle onun aracılığını garantiledi. Ancak Stratonike çocuktu ve bu nedenle Eumenes, Stratonike ile evlenmek için 14 yıl bekledi. Bkz. Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 95.

[362] Liv. XXXVII. 55; 55. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 287; Tekin, *Eski Yunan ve Roma…,* ss. 205; Murat Tozan, *Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası, Kentler ve Bağımlı Krallıklar*

3.7. Apameia Antlaşması Sonrası Roma'nın Pergamon ve Bithynia ile İlişkileri

Roma, Apameia Antlaşması'ndan sonra Küçük Asia'daki bütün siyasi oluşumları aynı düzeyde görmekteydi. Krallıklar ile kent devletleri eşit duruma geldi. Bunlar Roma'nın müttefiki ve dostu *(amici et socii)* olarak değerlendirildi. Bu durumda taraflar düşmanlara karşı birlikte hareket etme ve askeri yardımda bulunma yükümlülüğüne sahip olsalar da bu durum sadece müttefikleri ilgilendirmekteydi. Roma üstün kuvvet olduğu için kendisinde böyle bir yükümlülüğü kabul eder durumda değildi. Anadolu'daki kentlerin birbirlerine karşı sergiledikleri siyasi tavırda da Roma etkisini görmek mümkündü. Çünkü hiçbir devlet hareket ederken yaptıklarının sadece o kenti ilgilendirdiğini düşünemezdi. İttifak yaptığı ya da saldırdığı kent de aynı zamanda Roma'nın müttefiki ve dostu konumunda olduğundan, kentin özgürlüğü Roma garantörlüğü altındaydı. Atacağı her türlü adım karşı tarafla birlikte Roma'yı da ilgilendirir duruma geldi. Roma, Küçük Asya'daki faaliyetleri, kendisinden yardım ya da duruma müdahale isteği olmadığı müddetçe uzaktan izlemekle yetindi. Müdahalesi ise diplomatik yollarla gerçekleşti. Roma Senatosu tarafından elçilik heyetleri oluşturuldu ve müdahale bu heyetlerin raporlarına göre gerçekleşti.[363]

3.8. Roma'nın Anadolu'daki Sınır Anlaşmazlıklarına Müdahalesi

Roma'ya iletilen sorunlardan ilki Pergamon Kralı ile Seleukos Kralı arasında gerçekleşti. Pamphylia bölgesinde Apameia Antlaşması'na göre hak iddia eden taraflar bölgenin Toroslar'ın kuzey ve güneyine denk gelmesinden dolayı anlaşamadı. Roma bölgenin incelenmesi için bir Senato kararı çıkardı ve Lucius Cornelius Scipio'ya görev verdi. Verilen karara itiraz gerçekleşmedi[364] ve bu karardan sonra 16 yıl boyunca Seleukoslar ile Roma bir daha karşı karşıya gelmedi.[365]

(İ.Ö. 133- İ.Ö. 89), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016, s. 38; Neil Faulkner, *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, çev: Çağdaş Sümer, İstanbul: Yordam Kitap, 2020, ss. 126-127.

[363] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 292-293.

[364] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 293; Elçi olarak L. Cornelius Scipio'nun tayin edildiği konusunda bkz. Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic*…, s. 371 (Legates, Ambassadors).

[365] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 293; Diplomasi çerçevesinde yeniden bir ilişki kurulması sürecine girildiğinde (MÖ 172) ise Seleukos Kralı IV. Antiokhos'un bir elçisi Roma'daydı ve o, Romalılara ödenmesi gereken vergiyi geciktirmiş olduğu için kral adına özür dileyerek teslim etti. Bu sırada Makedonya Kralı V. Philippos'a karşı yapacağı savaşın hazırlıklarını sürdüren Romalılar, aynı yılda bir elçi heyetini Seleukos kralına gönderdi. Bu heyetin görevi Seleukos kralının babasıyla MÖ 188 yılında yapılmış antlaşmayı yinelemekti. Bkz. Liv. XLII. 6. 4; 19. 7; 26. 7.

Roma Senatosu'nu meşgul eden sorunların ikincisi II.Eumenes ile Makedonya Kralı V. Philippos arasında gerçekleşti. Antlaşmayla Pergamon'a bırakılan Khersonesos (Gelibolu) ile Trakya'daki Ainos (Enez) ve Maroneia kenti V.Philippos tarafından hâkimiyet altına alındı. Bunu üzerine Pergamon elçisi Eumenes'in kardeşi Athenaios Roma'ya giderek Senato'yu bilgilendirdi. Bu esnada Roma'ya giden bir başka elçilik heyeti ise kendilerine özgürlük bahşedilmiş olan Maroneia kentine aitti. Makedonya Kralı'nın antlaşma maddelerine aykırı hareket ettiği iki tarafın ana konusunu oluşturmaktaydı. Roma Senatosu Makedonya Kralı'nı bu konuda uyarsa da bu etkili olmadı; çünkü V.Philippos faaliyetlerine devam etti. Bir kez daha Makedonya kralından zarar görenler Roma Senatosu'nun huzuruna çıktı. Senato bir heyetle olaya müdahale etmek istedi. Trakya kıyısındaki askeri kuvvetlerini çekmesi gerektiği konusunda V. Philippos'u uyardı. MÖ 184 yılında uyarıları dikkate alan V.Philippos Roma'nın kendisinden istediği her şeyi yapmak durumunda kaldı.[366]

Önceleri Bithynia sınırları içinde bulunan[367] Mysia bölgesinin Pergamon'a bırakılması iki krallık arasında anlaşmazlığa dolayısıyla da Roma'nın bölgeye müdahale etmesine sebep oldu. Küçük Phrygia bölgesini yeniden hâkimiyeti altına almak isteyen Bithynia MÖ 186 yılında Pergamon'a saldırdı. Durum Pergamon tarafından Roma'ya bildirildi; ancak Roma Senatosu'nun görevlendireceğini söylediği elçilik heyeti bir türlü olaya müdahale etmeyince Pergamon Krallığı, Bithynia Krallığı'na karşı savaş ilanında bulundu. Bu savaşta iki krallığın müttefikleriyle[368] Roma ilgilenme gereği duymadı. Lypedron Dağı Savaşı sonrası bölge Pergamon Krallığı'nda kaldı.[369] Savaşın sonunda Bithynia ve Pergamon krallıkları Roma'nın bölgeye müdahalesini istemek için elçilerini yola çıkardı. Pergamon elçisi Athenaios, hem Bithynia ve müttefik devletlerin

[366] Polyb. XXII. 6; 11. 1; 13; XXIII. 1; 3; Liv. XXXIX. 24. 6; 27; 33. 1; 34; 46; 47. 1; 51. 53. 10; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 293-294; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 106.
[367] Strab. XII. 4. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 294; Magie, *Anadolu'da Romalılar I*…, s. 42; 127, n. 56.
[368] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 294; Prusias'ın müttefikleri Galatlar, Makedonya Kralı V. Philippos ve Hannibal'di. Romalılar bu sırada Hannibal'den habersizdiler. Eumenes'in müttefikleri ise Kyzikos (Erdek) ve Herakleia Pontika'ydı (Karadeniz Ereğlisi).
[369] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 295; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, s. 100; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI*…, s. 63; F. Chamoux, *Hellenistic Civilisation* (çev. M. Roussel), Cornwall, 2002, s. 114; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 24; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 98.

iddialarını çürütmek hem de 10.000 altın stater değerindeki çelengi Roma Senatosu'na sunmakla görevlendirildi.[370]

Roma tarafları dinledikten sonra MÖ 183'te T. Quinctius Flamininus'un başında olduğu bir heyeti hem büyük düşmanları Hannibal'i ele geçirmek hem de olaya müdahale etmek için görevlendirdi.[371] Apameia Barışı hükümlerinin dışına çıkılmaması gerektiği belirtildi. Bu esnada Pergamon Kralı ile 31 Girit kenti arasında dostluk ilişkisi kuruldu. Roma ise bu duruma tepkisiz kaldı.[372]

3.9.Roma'nın Anadolu'daki Savaşlara Müdahalesi (MÖ 183-171)

Sınır sorunu dışında Roma'nın savaşlara da müdahalesi yaşandı. Pontos Kralı I. Pharnekes'in etrafına saldırmaya[373] başlaması üzerine II. Eumenes Roma'ya iki defa kralın faaliyetlerini bildirmek durumunda kaldı.[374] Romalılar'ın bölgeye bir elçilik heyeti göndermesi bir sonraki yıla kaldı.[375] Pontos Kralı ile Seleukos Krallığı arasında bu esnada bir dostluk antlaşması imzalandı.[376] Pontos Kralı'nın Tieion'u *(Hisarönü)* ele geçirmesinin[377] ardından Galatya'yı da Pontos topraklarına dahil etmesi[378] iki olay sonucunda da Pergamon'un elçilerinin Roma'ya gitmesine neden oldu. Pontos Kralı'na karşı Pergamon'un yanında savaşan müttefikler[379] de elçilerini Roma'ya gönderdi;

---

[370] Liv. XXXIX. 46. 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 295; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 100.

[371] Liv. XXXIX. 51. 1; Polyb. XXIII. 5. 1; Corn Nep. *Han.* 12; Plut. *Flam.* 20; App. *Syr.*11; Justin. XXXII. 4. 8; Diod. XXIX. 19; Eutr. IV. 5; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 295.

[372] Syll[3]. 627; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 295; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 101 dn. 100.

[373] Polyb. XXV. 2. 5 ve 9; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296; Magie, *Roman Rule…,* ss. 185, 191.

[374] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25.

[375] Liv. XL. 2. 1 (Eumenes'in, Rodos'un ve Pharnakes'in elçileri). Roma'nın MÖ 182 yılında tayin ettiği elçi heyetinin başkanlığını Marcius adlı bir senator yapıyordu. Heyetin diğer üyeleri bilinmiyor. Bkz. Polyb. XXIV. 1. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic* …, I, 383.

[376] Diod. XXIX. 24; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296.

[377] Diod. XXIX. 23; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 102.

[378] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, s. 101; Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. MithridatesVI* …, s. 64; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 101.

[379] Eumenes'in Pharnakes ile MÖ 179 yılında yaptığı antlaşmada müttefikleri Ariarathes ve Prusias'tı. Bkz. Polyb. XXV.2. Paphlagonia'da hüküm süren ve Gangra'yı (Çankırı) kraliyet başkenti olarak kullanan Morzios da bu ittifaka dahil olmuştu. Strab. XII. 3. 41; Liv. XXXVIII. 26. 4. (başkenti Gangra); Arslan, *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI* …, s. 64; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 102; Magie, *Roman Rule…,* s.191, dn.1089, n.40. Sinope'nin Pharnakes tarafından ele geçirilmesi nedeniyle Rodos da Pergamon kralı ve müttefikleri tarafında bu savaşa dahil oldu. Bkz. Arslan, *Roma'nın Büyük*

ancak Roma, bir elçilik heyetini araştırma için göndereceği ifadesinden başka bir faaliyette bulunmadı.[380] Eumenes Roma'dan destek gelmeyeceğini anlayınca Galatya'yı ele geçirerek Pharnekes'in topraklarına doğru ilerlemeye başladı. Romalı elçiler Ephesos'ta savaşın bitmesini sağlamaya çalıştılar fakat başarılı olamadılar. İki taraf uzlaşamayınca[381] devam eden silahlı mücadele Pergamon'un üstünlüğü ile sona erdi. Pontos Kralı, Pergamon'un sunduğu bütün şartları kabul etmek durumunda kaldı.[382] Roma bu duruma herhangi bir müdahalede bulunmadı.

MÖ 179 yılında V. Philippos'un yerini varis olarak Perseus aldı. Hellen kentleri ve kimi devletlerle atalarının yaptığı gibi müttefiklik antlaşması yaptı.[383] Bithynia ve Seleukos Krallıkları da bunların arasındaydı. Kızı Apame Bithynia kralıyla evlenirken[384] kendi de IV. Seleukos'un Leodike adındaki kızıyla evlendi.[385] Pergamon Kralı'nın bu dostluğa tepkisi ise Seleukos Krallığı'nda taht kavgası başlatan Antiokhos'u desteklemek oldu.[386] Ona kendi ordusuyla Seleukos sınırına kadar eşlik etti.[387]

MÖ 172 yılında Pergamon Kralı, Makedonya Kralı Perseus'un Roma'ya karşı bir savaş hazırlığında olduğunu haber verdi.[388] Bu haberi dikkate alan Roma üç ayrı bölgeye elçilik heyeti göndererek hem yeni bilgiler edindi hem de eski dostluk ilişkilerini pekiştirdi.[389] Elçilerin belirttiği gelişmeler Pergamon Kralı'nın haklı olduğu yönündeydi. Üçüncü Makedonya Savaşı böylece başlamış oldu. [390]

Düşmanı. Mithridates VI …, s. 62, n.291. Fakat Pharnakes gelebilecek yardımın önünü kesmek için Hellespontos'un (Çanakkale Boğazı) Eumenes tarafından ablukaya alınması Rodosluların deniz ticaretine zarar verdi ve bu durum Eumenes ve Rodos'un aralarının açılmasına neden oldu. Bkz. Polyb. XXVII. 5; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 103; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 296.

[380] Liv. XL.2.1 (Eumenes'in, Rodos'un ve Pharnakes'in elçileri); Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s.297; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 103.

[381] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 297; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, 101; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25.

[382] Polyb. XXV. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 297.

[383] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 297; P. Derow, "Rome, the Fall of Macedon and the Sack of Corinth", *CAH*, VIII (eds. A.E. Astin vd.), Cambridge, 2006, s. 301.

[384] App. *Mith*. 2; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 297.

[385] App. *Mith*. 2 (Apame). Polyb. XXV. 4. 7-8; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 297.

[386] App. *Syr*. 8; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298.

[387] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 107.

[388] Liv. XLII.11.1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298.

[389] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic…*, I, 412 (Legates, Ambassadors).

[390] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298; Üçüncü Makedonya Savaşı için bkz. Derow, "Rome, the Fall of Macedon and the Sack of …, s. 310; Scullard, *A History of the Roman World…,* s. 279.

3.10. Perseus Savaşı (MÖ 171-168) Sürecinde Roma'nın Pergamon ve Bithynia Krallıkları ile İlişkileri

III. Makedonya Savaşı'nda da Roma'nın müttefik olduğu devletlerde bir değişiklik yaşanmadı. Rhodos ve Pergamon bu savaşta Perseus'a karşı taraf oluşturdular. Roma ile müttefik olmasına rağmen etkisiz bir politika izlemek durumunda kalan krallık ise Bithynia Krallığı oldu. Çünkü Perseus kendisinin kayınpederiydi. Ancak bu tepkisizlik uzun sürmedi ve belli bir süre sonra Bithynia, Roma saflarında yer alarak Makedon kralına karşı savaştı.[391] Taraflar birbirine karşı üstünlük sağlamaya çalışsa da bu ilk başlarda pek mümkün olmadı. Savaşı bitiren gelişme Pydna Muharebesi ile gerçekleşti. Roma savaştan galip ayrılırken bazı müttefiklerle ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğine karar verdi.[392] Çünkü Pergamon Kralı'nın Perseus ile gizli bir antlaşma yaptığını düşündü. Rodos'un savaşı sonlandırmak için arabuluculuk yapabileceğini belirtmesi Roma'nın böyle bir tavır sergilemesine neden oldu.[393]

3.11. Pydna Savaşı Sonrası: Roma ve Pergamon- Bithynia İlişkileri

Pydna Savaşı'ndan sonra Roma'nın Rodos ve Pergamon'a karşı takındığı tavır[394] siyasi dengeleri de değiştirdi. Savaştan sonra Rodos'u cezalandırmak isteyen Roma, Likyalılar'a özgürlük vererek bunu gerçekleştirdi.[395]

Pydna Savaşı'nın yapıldığı esnada Pergamon Krallığı Galat saldırılarına maruz kaldı. Ülkesinin tehlikede olduğunu gören Eumenes savaş bitmeden geri döndüğü için Roma Senatosu Pergamon Kralı'nı suçlu buldu. Pergamon ile Galatlar arasında üç savaş gerçekleşti. İlk savaştan sonra Pergamon Kralı Roma'ya elçilik heyeti göndererek

---

[391] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 298; Scullard, *A History of the Roman World…*, s. 278.
[392] G. Ergin, *Anadolu'da Roma Hakimiyeti Direniş ve Düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 55; C. Freeman, *Mısır, Yunan, Roma*, Ankara: Dost Yayınları, 1996, s. 381.
[393] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 299; Scullard, *A History of the Roman World…*, s. 180. MÖ 169 yılına gelindiğinde Perseus taraftarlarının etkisi Rodos'ta artmıştı. Aynı yıl Makedonya Kralı Perseus, Rodos'a bir mektup gönderdi ve bu mektupta Rodosluların barış için arabuluculuk yapması istendi. Rodoslular bir elçi heyetini Roma'ya gönderdiler. Elçiler Roma'ya ulaştığında Üçüncü Makedonya Savaşı sona ermiş, Pydna'da kazanılan zafer Roma'nın olmuştu. Rodos elçilerinin arabuluculuk yapmak niyetiyle Pydna zaferinin haberinin Roma'ya ulaşmasından kısa bir süre sonra gelmesi Romalıları kızdırdı.
[394] Levi, "Eski Yunan"…, s. 197.
[395] Polyb. XXV. 5; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 300; Habitch, "The Seleucids and Their Rivals"…, s. 329, 335.

onların faaliyetlerini anlatmak istedi. Roma'dan Pergamon'a yardımcı olmasını ya da kendisinin yapacağı faaliyetler için Pergamon Krallığı'na izin vermesini talep etti. Roma bu esnada tarafların elçilik heyetlerini dinledi. Olayı araştırması için bir heyeti görevlendirdi. P. Licinius Crassus'un yönettiği heyet Pergamon kralının kardeşiyle birlikte Synnada geldi fakat barış görüşmeleri sonuç vermedi. Bu görüşmelere Galatlar tepki göstermesin diye Pergamon Kralı kabul edilmedi.[396]

Pergamon Kralı'na Roma'nın tavrı bu dönemde hiç değişmedi. Durumu konuşmak için Roma'ya doğru hareket eden Eumenes'i Roma Senatosu aldığı karar uyarınca yoldan geri döndürdü. Karar doğrultusunda hiçbir kral Roma'ya kabul edilmezken kısa bir süre önce Bithynia Kralı'nın Roma'da ağırlanmış olması kararın Pergamon kralına kasıtlı bir şekilde alındığının göstergesi olarak değerlendirildi.[397]

Synnada Zaferi ile Pergamon Krallığı Galatlar'a karşı başarı sağladı. Bu başarı kent devletleri tarafından kutlanırken; Roma, Galatlar'ı bağımsız hale getirerek kazanılan zafere gölge düşürdü. Eumenes'in Roma'nın verdiği bu karara uymadığını söyleyen Prusias'ın şikâyetini dikkate alan Senatus, Gaius Sulpicius başkanlığında bir heyeti Anadolu'da inceleme yapmak için görevlendirdi.[398]

Roma'nın bölgeye elçilik heyeti gönderip Eumenes'ten şikâyetçi olanları dinlemesi Pergamon Kralı'nı kent devletleri arasında yüceltmeye sebep oldu. Roma buradan bir sonuç alamayacağını anlayarak geri dönmek durumunda kaldı. Aynı dönemde Kappadokia Kralı'nın elçileri Galat boylarından biri olan Trokmelerin faaliyetlerini

---

[396] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 301; Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, s. 106; M. Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Doğu Batı* 49, 2009, s. 204; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 25.

[397] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 302; Söz konusu karar, Brindisium'a gelen Kral II. Eumenes'e bir Roma *quaestorü* tarafından iletildi. Roma Senatosu'ndan bir şey istiyorsa kendisinden istemesini, istemiyorsa kralların birkaç günlüğüne Roma'ya girmesinin yasaklandığını söyleyen *quaestore* Eumenes'in yanıtı şu oldu: "Hiçbir şey istemiyorum." Scullard, *A History of the Roman World* …, s. 286; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 123. Roma'ya gelen Bithynia Kralı Prusias'ı resmi ziyafet vererek onurlandıran Romalı senator MÖ 197 yılının quaestorü L. Cornelius Scipio'ydu. Bkz. Liv. XLV. 44. 7 ve 17; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği"…, s. 204; S.Dmitriev, "The History of Geography of the Province of Asia During Its First Hundered Years and the Provincialization of Asia Minor", *Atheneaum,* 93, 2005, s. 74; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic* …, I, 433.

[398] Polyb. XXXI. 1. 6-8 (tarafların Roma'daki elçileri); 6. 1-6 (Sulpicius ve Sardeis'teki toplantı). Diod. XXXI. 7. 2; Paus. VII. 11. 1 (Sulpicius). Şikâyetler MÖ 161 (Prusias'ın şikâyeti) ve 160 (Galatların şikâyeti) yıllarında tekrarlandı. Galatların MÖ 166'da özgürlüklerinin tanınmış olduğu konusunda ayrıca bkz. Kaya, *Anadolu'da Galatlar ve* …, s.107; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 303; M. Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Doğu Batı* ,49, 2009, s. 204; Dmitriev, "The History of Geography of the Province of…, s. 74; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 26, n.161; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic…*, I, 439 (Legates, Ambassadors).

bildirmek için Roma Senatosu'nun karşısına çıktı. M. Iunius başkanlığında bölgeyi inceleyen heyet Galatların haksız olduğuna karar verdi.[399]

Roma'nın Pergamon Krallığı'na karşı tavrının uzun süreceğini düşünen Bithynia Kralı, MÖ 156 yılında Pergamon'a karşı savaş açtı. Bithynia'nın bölgede gereğinden fazla güçlendiğini düşünen Roma ise bu defa Pergamon Kralı'nın gönderdiği Attalos'u dinleyerek Bithynia Krallığı'nı haksız buldu.[400] Bölgeye P. Corneius Lentulus başkanlığında heyet atandı. Ancak barış koşullarını sağlayamadıkları için bir yıl sonra elçilik heyeti Roma'ya geri döndü. [401]

MÖ 154 yılında Roma bölgeye bir elçilik heyeti daha gönderse[402] de ne Bithynia'ya karşı örgütlenen kent devletlerinin tavrı ne de Roma'nın baskısı Bithynia'yı savaştan vazgeçirmeye yetmedi. Dönen elçilerin yerine bir yenisi daha gönderildi. Bu heyet amacına ulaştı ve Prusias'a savaş tazminatı ödemekle yükümlü tuttu.[403] Bu olay sonucunda Pergamon Roma ilişkileri de düzelmeye başladı. Bithynia Krallığı Pergamon'a karşı emellerinden vazgeçmiş değildi. Bunun için saldırılar zaman zaman yaşansa da Roma Pergamon'un haklı olduğu tavrından gönderdiği elçilik heyetlerinden aldığı raporlara göre vazgeçmedi. MÖ 149 yılında Nikomedes Pergamon Kralı'ndan aldığı destekle babasına karşı isyan girişiminde bulundu.[404] Bu isyanın başarı sağlamasından sonra Pergamon Bithynia savaşları tamamen sona erdi.

---

[399] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 303; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği"…, s. 204; Mitchell, *Anatolia. Land, Man…,* I, s. 26.

[400] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 303; Sherwin- White, "Roman Involvement in Anatolia…", s. 63.

[401] Roma Senatosu'nun görevlendirdiği senator P. Cornelius Lentulus başkanlığındaki on kişilik bir elçi heyeti, Kadoi konferansında Prusias'ın saldırganlığını teyit etti. Prusias'ın saldırganlığını sonlandırmak konusunda başarılı olamayınca üç gruba ayrıldı. Bu gruplardan ikisi Anadolu'da Prusias'a karşı kent devletlerinin düşmanlığını örgütlemekle mesgulken üçüncü grup MÖ 156 yılında Roma'ya döndü ve senatoya Prusias'ın haksızlığını anlatan raporlarını sundu. Polyb. XXXII. 16. 1; XXXIII. 1. 1; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 303; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği"…, s. 205; Sherwin-White, "Roman Involvement in Anatolia…", s. 63; Hansen, *The Attalids of Pergamon…*, s. 133.

[402] Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…*, s. 304; Broughton, *The Magistrates of The Roman Republic…*, I, 450.

[403] Polyb. XXXIII. 7. 1-4; 12-13; App. *Mith.* 3; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 304; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği"…, s. 205.

[404] App. *Mith.*7; Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III…,* s. 304; Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği"…, 205.

SONUÇ

Büyük İskender'in ölümünden sonra Küçük Asya toprakları birbirini izleyen İskender'in ardılı Diadokhlar (Halefler) tarafından yönetilmiştir. MÖ 323 yılında İskender'in ölmesi onun yakın çevresi, generalleri ve danışmanları arasında tartışmalara neden olmuş, birbirleriyle hem dayanışma hem de rekabet içinde hareket ederek yönetimi ele geçirmek istemişlerdir. İkinci nesil diadokhların asıl hedefi Anadolu topraklarıdır. Bu topraklar üzerindeki zorlu mücadele Makedonya'da hâkim olan Antigonos Hanedanı, Hellespontos kıyılarında yer alan bölge olarak küçük ama stratejik öneme sahip Trakya bölgesinin kralı Lysimakhos, Mısır'ı ve Anadolu'nun güneydoğusunu da içine alan bölgeleri yöneten Ptolemaios Hanedanı ile İndus Nehri vadisinden Orta Anadolu'ya kadar uzanan Seleukos Hanedanı arasında gerçekleşmiştir.

Diadokhlar döneminde yaşanan kargaşayı fırsat bilerek Anadolu'da kurulan bazı krallıklar mevcuttur. Batı Anadolu'daki Pergamon ve Bithynia'nın kurulması da bu şekilde gerçekleşmiştir. Her ne kadar iki krallığın kökeni çok eskilere dayansa da bu krallıkların bölgede önem kazanmaya başlaması Büyük İskender'in seferinden sonra gerçekleşmiştir. Hem kuruldukları bölge hem de köken bakımından iki krallıkta da Grek kültürü etkisini görmek mümkündür.

Pergamon önce Makedon hâkimiyetine İskender'in ölümünden sonra ise doğu ordularının komutanı olan Antigonos yönetimine girdi. İpsos Savaşı'na kadar da Antigonos yönetiminde kaldı. Savaşta Antigonos'a karşı Suriye Kralı Seleukos ile Trakya Kralı Lysimakhos müttefik olarak hareket etti ve başarı sağladı. Pergamon da bu savaş sonunda Lysimakhos hâkimiyetine girmiştir. Philetairos İpsos Savaşı'nda Lysimakhos tarafından emanet edilen 9000 talanton değerindeki hazineyi Pergamon Kalesi'nde muhafaza etmiştir. Lysimakhos Krallığı'nda yaşanan bir taht karışıklığı bölgedeki Hellen kentleri tarafından tepki görmüş ve bu kentler Lysimakhos'a karşı I.Seleukos'tan yardım istemiştir. Pergamon da bu dönemde I. Seleukos ile anlaşsa da hükümdar kısa bir süre sonra öldürülmüştür. Philetairos kralın naaşının küllerini Seleukos Krallığı'na bağlı olduğunu bildirmek için oğluna iadesinin gerçekleşmesini sağlamıştır. Pergamon artık her ne kadar Seleukos Krallığı'na bağlı gibi görünse de özerk bir yapıya sahiptir.

Bithynia Krallığı'nın başında Büyük İskender Anadolu'ya geldiği esnada Bas bulunmaktadır. İskender'in görevlendirdiği Hellespontos satrabı olarak görev yapan Kalas, Bas'a yenilince İskender bir daha bölgeyle ilgilenmekten uzak durmuştur. Zipoites ise Bithynia Krallığı'nı özgür bir devlet konumuna getiren kişi olmuştur.

Pergamon ve Bithynia krallıklarının ilk yıllarında Anadolu, Kuzey Avrupalı barbarlar olarak nitelendirilen Galatlar'ın göçüne sahne olmuştur. Pergamon Krallığı ilk zamanlarında Galatlar'a *galatica* adında vergi vermeyi kabul etse de daha sonra gelen krallar bu vergiyi ödemeyi reddetmiştir. Bithynia ise kendi içindeki taht karışıklığını Galatlar yardımıyla çözdüğü için hem onların Anadolu'ya ayak basmasına hem de zaman zaman ordusunda paralı askerlik yapmasına neden olmuştur.

Bithynia Kralları I. ve II.Prusias döneminde Pergamon Krallığı ile karşı karşıya gelinen dönemler oldu. Bithynia'nın topraklarının batı yönünde genişlemesi, özellikle Prousa (Bursa) kenti çevresine hâkim olması onu, bölgede güçlenen Pergamon Krallığı ile karşı karşıya getirdi. Bu rekabet durumu birbirleriyle yaptıkları savaşların yanı sıra bölgesel ittifaklarda ve kendilerine dost olacak krallıkların seçiminde de belirleyici etkeni oluşturdu. İki krallık çoğu zaman birbirlerinin karşı safında yer aldı.

MÖ 220 civarında Karadeniz'e erişim konusunda Byzantion ve Rhodos'un karşı karşıya gelmesi, Bithynia ve Pergamon Krallıkları'nın taraf seçmesine sebep oldu. Bu savaş esnasında Bithynia Rhodos'u desteklerken Pergamon Byzantion tarafını tuttu. Bu durum taraflarda çok güçlü bir etki yaratmasa da giderek iki krallık arasındaki gerginliği tırmandıran gelişmeler yaşandı. İki krallık hem yerelde hem de uzak alanlarda etkili nüfuz gücüne sahip olabilmek için birbiriyle rekabet eder hale geldi. Bu gücü ellerinde bulundurmak isteyen Pergamon ve Bithynia Krallıkları, bölgedeki Hellen kentlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla bölgeyi tehdit eden Galatlar üzerine zaman zaman sefer düzenledi. Çünkü Galatlar bölgedeki kentleri ahlaksızlık ve şiddetle yağmalama, ele geçirme eğilimindeydiler. Yerel halk Galatlar'a karşı bulundukları bölgeleri savunup onların erzaklarını keserek bölgeden uzaklaşmasını sağlasa da bir krallığın yardımına muhtaç haldeydi. Bityhnia ve Pergamon Krallıkları Galatlar'ın bazı boyları ile anlaşıp onlardan paralı asker olarak yararlansa da zamanla Galatlar'ı ortadan kaldırmak için çaba sarf eden taraflar olarak da faaliyet gösterdi.

Bithynia Kralı I.Prusias ülkesinin sınırlarını güvence altına almak için Makedonya Kralı V.Philippos ile ittifak yaptı. Çünkü Philippos ile ittifak yapmak Makedonya Kralı'nın Batı Anadolu topraklarına egemen olması durumunda bu toprakları yönetme yetkisinin Bithynia'ya verilmesi anlamına gelmekteydi. Bütün bunları düşünen Bithynia V. Philippos'tan yana tavır sergilerken Roma kendine karşı oluşturulan bu gücü ortadan kaldırmak durumunda olduğunun farkına vardı. O dönemde Roma'nın kendine bütün tehlikelerden daha fazla tehlike olarak gördüğü Makedon Krallığı'na karşı hemen bir müdahalede bulunması gerekti.

Roma'nın Anadolu'yla ilk ilişkisi MÖ 205'te Pessinus (Ballıhisar)'taki tanrıça Magne Mater'in Roma'ya getirilmesiyle başladı. Anadolu'daki hiçbir halk o zamana kadar Roma ile müttefiklik ilişkisi kurmamıştı. Romalılar I. Makedonya Savaşı'nda, Makedonya Kralı Philippos'a karşı kendilerine yardım eden Pergamon kralı Attalos'un aracılığını istemişlerdir. Attalos da Roma'dan gelen elçileri halkın Tanrıların Anası adını verdikleri kutsal taşı teslim etmek amacıyla Pessinus'a götürerek bu işlemin gerçekleşmesini sağlamıştır.

I. Makedonya Savaşı'nda Pergamon Roma'yı desteklerken Bithynia V.Philippos'u desteklemiş ve sınırlarını Prousa çevresinde genişletme imkanı elde etmiştir. Hatta Pergamon topraklarını da işgal ettiğine dair döneme ait bilgiler bulunmaktadır.

İkinci Makedonya Savaşı ise ilkinden daha fazla önem arz eden bir yapıya sahiptir. Hem Yunan toprakları hem de Ege'deki pek çok kenti ilgilendiren savaşta Roma, kendini kentlerin kurtarıcısı olarak görerek hem duruma müdahale etmiş hem de kurtarıcılığı kendi lehine kullanmayı amaçlamıştır. Philippos Aitolialılar'ın kışkırtması sonrası yeniden faaliyete geçmiş, bu durumu kendileri için tehdit olarak gören Pergamon ve Rodos Roma'dan yardım istemiştir. Philippos bu müdahale sonucunda Roma karşısında Kynoskephalai'de yenilgiye uğramış ve bunun sonucunda Yunanistan ve Anadolu'dan çekilmesi kararı çıkmıştır. Roma'nın Anadolu ile ilişkileri gelişmeye başlamış ve Küçük Asya'nın batısındaki çoğu kent bağımsızlık kazanmıştır.

III. Antiokhos MÖ 195 yılında Ephesos'u ele geçirerek Anadolu şehirlerinin bağımsızlığını tehdit eder bir vaziyete gelmiştir. Çoğu kent bağımsızlığını ve dokunulmazlığını garanti altına almak için Roma Senatosu'na başvurmuştur. Roma

işgalci konumundan çıkarak koruyucu rolünü üstlenmiş ve saygınlığı gün geçtikçe bu kentler arasında artmıştır. Antiokhos MÖ 191 yılında Thermopylai'da yenilmiştir. Bu savaşta Roma'nın amacı sadece kentlere özgürlük kazandırmak değil aynı zamanda Ephesos'tan gelecek malları elde etmek; doğudaki krallıkları Roma fetihlerine açmak da gösterilebilir.

MÖ 190 yılında Seleukos Kralı III.Antiokhos ile Roma arasında yapılan Magnesia (Manisa) Savaşı'nda Suriye Kralı yenilmiş ve bu savaş Roma'nın Anadolu'ya müdahalesinde dönüm noktası olmuştur. III.Antiokhos bu savaş sonunda Trakya'dan Toros Dağları'nın kuzeyi ve batısındaki Anadolu'dan çıkarılmıştır. Bu savaştan sonra Galatlar'a karşı da bir savaş gerçekleştiren Roma, her iki savaşın görüşmelerinin ortak gerçekleştiği Apameia Antlaşması'nda kendi sınırlarında hiçbir değişiklik yapmamıştır. Sadece ganimet ve esirleri kendine alan Roma ele geçen toprakları müttefikleri arasında paylaştırmıştır. Bu savaşta Roma'ya sadık kalan bağımsız şehirler vergiden muaf tutulmuş, Pergamon krallığına verilen vergiler ise devam ettirilmiştir. Topraklar Rhodos ve Pergamon arasında pay edilmiştir.

Roma'nın Pergamon'a bu kadar fazla ayrıcalık vermesinin sebebi onun sadece Roma müttefiki olmasından kaynaklı değildir. Bu krallığın aynı zamanda Seleukos ve Roma arasında stratejik bir konuma sahip olması da etkili olan bir durumdur. Roma'ya tartışmasız bir şekilde bağlı olan Pergamon'a ayrıcalık tanınmasının bir başka nedeni ise Roma'nın hiçbir sorumluluk üstlenmeden bu krallık aracılığıyla bölgeye müdahalesinin gerçekleştirecek olmasından kaynaklıdır. Rhodos'a da Pergamon'a verdiği toprakların hemen hemen aynı büyüklüğe sahip bir parça verilmiştir. Her ne kadar topraklar dengeli dağıtılsa da Pergamon Batı Anadolu'da asıl güç olarak Roma sayesinde tarih sahnesine çıkmıştır.

Apamea Antlaşması'nda, Magnesia Savaşı'nda hiçbir etkiye sahip olmayan Bithynia Krallığı savaş tazminatı ödemekle yükümlü tutulmuştur. Ayrıca bazı topraklar da elinden alınarak Pergamon'a bırakılmıştır. Bu esnada Bithynia topraklarında bulunan Roma'nın büyük düşmanı Hannibal'e güvenen I.Prusias bu maddeleri uygulamaktan uzak durmuştur. Roma Bithynia Krallığı'nın varlığına devam etmesini istemiştir. Çünkü Batı Anadolu'da bu krallığı Pergamon'a karşı bir güç olarak kullanmayı amaçlamıştır.

Seleukos Krallığı ile yaşanan savaşın bitişinde Roma Makedonya arasında ilişkiler bozulmaya başladı. Philippos'un ardılı olan Perseus ile Roma hiçbir dönemde anlaşamadı. Perseus'un ilk yaptığı iş babasının uyguladığı politika gibi dostluk ilişkisi kurmak oldu ve bu amaçla Bithynia ve Seleukos Krallıkları ile evlilik vasıtasıyla akrabalık ilişkisi kurmak için faaliyette bulundu. MÖ 172'de Pergamon kralının uyarısıyla Roma, Makedon krala savaş açtı.

Üçüncü Makedonya Savaşı (Perseus Savaşı) Perseus'a karşı gerçekleşti. Bu savaşta Roma'ya eskisi gibi Rhodos ve Pergamon destek verdi. Bithynia kralı Perseus'un damadı olduğundan ilk olarak tarafsız olsa da daha sonra Roma'nın yanında yer aldı. Perseus, Pydna'da (MÖ 168) Romalılar ve müttefikleri tarafından bozguna uğratıldı.

Makedonya'nın bu savaşta kesin olarak yenilgisi Roma'nın Pergamon ile ilişkilerini değiştirdi. Artık ona ihtiyacı kalmadı. Hatta Roma Senatosu Eumenes yerine kardeşi Attalos'u destekleyerek Pergamon topraklarını ikiye bölmeyi dahi teklif etti. Kardeşinin krallığına saygı duyan Attalos bu teklifi reddetti. Roma bu dönemde Galatlar'ı Pergamon Krallığı'nı göz ardı ederek isyan etmeye teşvik etti. Hiçbir hakka sahip olmamalarına rağmen onlara bağımsızlık verdi.

Roma, Pydna Savaşı'ndan sonra Senato'ya başvuru olmadıkça Anadolu'daki siyasi ve askeri işlere müdahalede bulunmadı. Ama bu savaş sonrasında eski müttefikleri olan Pergamon ve Rhodos'a tavrı tamamen bir güvensizlik ve taraflara zarar verme politikasına dönüştü. Pergamon'a karşı takınılan bu yeni tavır yaklaşık 15 yıl devam etti. Galatlar ile mücadele eden Pergamon Krallığı'na hiçbir yardımda bulunulmadı. Anadolu'daki faaliyetleri anlatmak için Roma'ya giden Pergamon kralı çıkarılan bir yasayla Roma'ya kabul edilmezken ondan bir süre önce Pergamon krallığını şikâyet için giden Bithynia kralının Roma'da misafir edilmesi tavrın ne durumda olduğunu bize göstermektedir.

Roma'nın bu tavrını fırsat olarak gören Bithynia Krallığı Pergamon topraklarına saldırdı. Bithynia'nın Anadolu'da giderek güçlenmesi Roma'yı rahatsız etti ve buna müdahale etmek için bir elçilik heyeti oluşturuldu. Ancak gelen bu heyet savaşın durması için Bithynia kralını ikna edemedi. Başka bir heyet de aynı durumda kalınca İyonya ve Hellespontos (Çanakkale Boğazı) bölgesindeki kentleri Bithynia'ya karşı

kışkırttı. Roma savaşın durmasını bu heyetler vasıtasıyla sağlamaya çalıştı ama Bithynia Krallığı'nın barış yapmaya ikna olması uzun zaman aldı. Ancak bu olay Roma Pergamon ilişkilerini eskisi gibi olmasa da yumuşatmaya sebep oldu. Bithynia Krallığı'nda çıkan taht kavgasına Pergamon Krallığı destek verdi. Bu iki krallık arasında savaşı bitiren gelişme oldu.

Bu süreç sonunda Anadolu'nun batısında kontrolün tamamen Roma'ya geçtiğini söylemek mümkündür. Roma, krallıkların hem iç işlerine hem de birbirleri ile ilişkilerine müdahil oldu. Pergamon Kralı II. Attalos öldüğünde yerine yeğeni III.Attalos tahta geçti. Kendisinden sonra tahta geçecek bir varis olmadığından yönetimin ne olacağı III.Attalos'u meşgul eden bir sorun haline dönüştü. Kendi içinde bir özgürlük ilanı kaosa yol açabilirdi ya da yönetim, kendi halkına her türlü gücü kullanmaktan çekinmeyen bir tiran tarafından da ele geçirilebilirdi. III.Attalos bundan sonra Anadolu'da hâkim gücün Roma olacağını düşündüğü için Pergamon Krallığı ve topraklarını Roma'ya vasiyet olarak bıraktı. Vasiyet Roma Senatosu tarafından onaylandı.

II.Eumenes'in oğlu olduğunu iddia eden Aristonikos, III.Attalos'un vasiyet kararına karşı çıkarak ayaklandı. Bu isyanı bastırmak için uzun süre Bithynia Kralı III.Nikomedes uğraştı. MÖ 131'de Roma'nın müdahalesiyle isyan kesin bir şekilde bastırıldı. MÖ 129 yılında başkenti Ephesos olan Asia eyaleti kuruldu. Roma artık Anadolu topraklarında fiziksel olarak da varlığını devam ettirmenin ilk adımını atmış oldu.

Bithynia Pergamon'dan daha uzun süre ayakta kaldı. Ancak bu süreçte o da Roma'nın desteğine mahkûmdu. Bithynia'nın yeni topraklar almak için Anadolu'nun doğusuna yönelmesi ve bölgede güçlenmesi Roma'nın tepkisini çekmesine neden oldu. Anadolu'da Mithridates Savaşları olarak bilinen savaşların olduğu esnada Bithynia tahtına IV.Nikomedes geçti. Pontos ve Roma arasındaki savaş sürecinde yürüttüğü hâkimiyetinde Pergamon Krallığı'nı örnek alarak vasiyetle krallığını ölümünden sonra Roma'ya bırakma kararı aldı.

Durumu Roma açısından değerlendirecek olursak, Büyük İskender'in ölümünden sonra yaşanan Diadokhlar mücadelesinden sonra ortaya çıkan iki Hellenistik Krallık olan

Pergamon ve Bithynia Krallığı, Roma'nın Anadolu'ya yerleşmesinde büyük etkene sahip oldu. Roma, Küçük Asya'ya müdahale etmeden önce en büyük tehlike olarak gördüğü Makedon Krallığı'nı ortadan kaldırmak gerektiğini düşünüyordu. Ancak bunu yaparken de Anadolu'daki dengeleri değerlendirmek, bulunduğu konumu hem korumak hem de Küçük Asya'da kendini güçlendirmek amacıyla dost ve müttefik olabilecek yerel unsurları ve krallıkları belirleyerek faaliyetlerini uygulamaya koydu. Küçük Asya'daki kentler üzerine sefer düzenlemek yerine önce kendisine karşı büyük tehlike olarak gördüğü önemli krallıklarla mücadele etme eğilimi gösterdi. Bunun için de Anadolu'daki Pergamon Krallığı'nı kendisine dost ve müttefik olarak belirledi. Ayrıca Hellen kentlerinin çoğuyla dostluk ilişkisi kurarak bölgede işgalci devlet statüsünden onları koruyup kollayan ve her daim destek olan bir konuma kendini getirmeyi başardı. Bölgedeki çoğu kent doğudan ve batıdan gelen saldırılar konusunda Roma'dan yardım istemeye başladı. Kentlerin bazılarına ise özgürlük bahşetti. Bağımsızlık vermesindeki amaç hem güven kazanmak hem de özgürlük çatısı altında bu kentleri kendine özerk bir hale getirmekti.

Pergamon ve Bithynia Krallıkları birbirlerine komşu olmanın yanında genişleme politikası gütmekteydiler. Bu politika iki krallığı birbirine karşı karşıya getirdi ve etraflarında devletler ve güçlerle ittifak yapmalarına sebep oldu. Bölgeye gelen Galat güçlerinden faydalanarak onları ordusunda kullanan ilk krallık Bithynia oldu. Pergamon ise bu gücü kontrol edilmesi zor potansiyel tehlike olarak görmekteydi.

Bithynia, I. ve II. Makedonya Savaşı'nda V. Philippos'u destekledi. Pergamon ise her daim Roma'nın dostu ve müttefiki oldu. Bithynia, Roma'ya yenildikten sonra Küçük Asya topraklarına gelen Hannibal'i dekoruma altına alarak ondan askeri danışman olarak yararlandı. Bütün bunlar Roma'yı karşısına almasında büyük etken oluşturdu. Ancak Roma, Bithynia Krallığı'nı ortadan kaldırma gücüne sahipken bölgedeki dengeleri hem bozmamak hem de zamanı geldiğinde bu krallığı yapacağı faaliyetlerde kullanmak için krallığın ayakta kalmasına izin verdi.

II. Makedonya Savaşı'ndan sonra Seleukos Krallığı Roma'ya karşı Bithynia Krallığı ile ittifak yapmak istedi. Bithynia, Roma ve Pergamon'a karşı bu ittifak girişimine sıcak baksa da tarafsız kalmanın daha mantıklı olacağını düşündü. Magnesia Savaşı esnasında

Seleukos Krallığı'na yardım etmemekle birlikte Roma'nın savaşı kazanması için de hiçbir hamle yapmadı. Bu tarafsızlık savaş sonrası kurulan dengelerde Bithynia'nın işine yaradı. Roma, bu savaştan sonra Seleukos Krallığı'nın Batı Anadolu topraklarından çekilmesini sağladı, ondan kalan toprakları ise Rhodos ve Pergamon arasında paylaştırdı. Buradaki amaç Pergamon Krallığı ile Rhodos'un verdiği desteğin karşılığını vermek iken aynı zamanda Batı Anadolu topraklarında Pergamon Krallığı'na güç bahşetmekti. Bu güç sayesinde Roma, Küçük Asya'ya attığı adımı sağlamlaştırmak niyetindeydi. Bithynia Krallığı'nı ortadan kaldırmadan elindeki bazı toprakları almakla yetinmesi de bu politikanın bir uzantısıydı.

III. Makedonya Savaşı'nı Roma, Perseus'a karşı yine Pergamon ve Rhodos müttefikleriyle gerçekleştirdi. Bu savaşın başında Makedon Krallığı ile evlilik yoluyla kurulan akrabalık bağına saygı duyan Bithynia tarafsızlığını belirtse de daha sonra Roma'nın yanında savaşa girdi. Ancak bu savaş sonunda Makedon Krallığı'nın kesin olarak yenilmesi ve artık Roma için tehlike olmaktan çıkması Roma'nın müttefiklerine karşı tavrını değiştirdi. Çünkü önceden Pergamon Krallığı'nı Makedon Krallığı'na karşı yanında tutmak lazımken artık bu tehlike ortadan kalktığı için böyle bir mecburiyeti kalmadığını fark etti. Ayrıca savaş esnasında Pergamon Krallığı, Bithynia Krallığı tarafından işgal edildi. Bunu duyan Pergamon Kralı savaştan desteğini kesmeden ülkesine dönmek durumunda kaldı. Ancak bu faaliyet Roma Senatus'u tarafından bir ihanet ithamına neden oldu. Hatta Pergamon Kralı'nın Perseus ile anlaştığı söylentisi Senatus üyelerinin çoğunun ortak görüşüydü. Rhodos'un ise savaş esnasında istenirse barış görüşmelerini yapabileceğini belirtmesi Roma tarafından hoş karşılanmadı. Roma'nın bu müttefiklere artık gerek duymaması Anadolu'daki Bithynia Krallığı tarafından bir fırsat olarak görüldü ve Pergamon toprakları Bithynia Krallığı tarafından yoğun saldırıya maruz kaldı.

Roma ile Pergamon ilişkileri on beş yıl süresince eskisi gibi olmadı. Bunun en büyük yararı ise Anadolu'daki topraklarını genişletmeye çalışan Bithynia'ya oldu. Pergamon Krallığı, Bithynia Krallığı'nın bu faaliyetleri için Roma'dan yardım istese de Roma sadece bölgeye elçilik heyetleri göndererek müdahale ediyormuş gibi gözüktü. Ancak Roma'nın izlediği siyaset sadece Pergamon'u değil bölgedeki diğer Hellen kentleri için de geçerliydi. Kentler artık hiçbir kararı Roma'dan bağımsız almamakta, herhangi bir faaliyeti Roma'ya bildirmek durumunda faaliyet göstermekteydi.

Bithynia Krallığı'nın bölgede gereğinden fazla güç elde etmesi Roma'nın müdahalesini hızlandırdı. Bölgeye elçilik heyeti göndererek Bithynia'dan faaliyetlerine son vermesi istendi fakat Bithynia bu durumu uygulamaktan kaçındı. Bu duruma karşılık Roma'nın Pergamon'un desteklemesi Roma –Pergamon ilişkilerinin yumuşamasına ve daha ılımlı hale gelmesine sebep oldu. Pergamon bu duruma gelen ilişkileri geliştirerek, Bithynia Krallığı'nın tehlikesini Roma'nın yardımıyla ortadan kaldırdı. Daha sonrasında önce Pergamon Kralı III. Attalos'un daha sonrasında Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in topraklarını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakmasıyla iki krallık da Roma'nın Asia Eyaleti'nin bir parçası haline geldi.

Roma Anadolu'daki kentlerle müttefiklik ilişkisi içinde olsa da Magnesia Savaşı'ndan sonra askeri müdahaleden oldukça uzak durmaya çalışmıştır. Bölge kentlerinin güvenini kazanmış hatta zaman zaman Hellen kentlerinin koruyucusu olarak kendini tanımlamış ve ona göre hareket etmiştir. Ancak bu durum Roma'nın genel politikasının bir tavrıdır. Roma belli başlı krallıklarla müttefiklik anlaşması yaparak diğer hâkim güce karşı onu bir denge unsuru olarak kullanmıştır.

Pergamon Krallığı ile Roma ilişkileri Bithynia Krallığı ile karşılaştırıldığında bu ölçekte şekillenmiştir. Roma, Pergamon'u Bithynia karşısında güçlendirerek ve Bithynia topraklarından bir bölümü Pergamon krallığına vererek Bithynia ile Pergamon arasındaki savaşın gerçekleşmesine ve iki krallığın birbirini yıpratmasına sebep olmuştur. Böylece hiçbir çaba harcamadan bölgede herkesin kendisine danışmak durumunda olduğu ve izni olmadan hiçbir devletin kendi başına hareket edemeyeceği bir konuma sahip olmuştur. Roma'nın dostu konumunda olan Pergamon ve bölgedeki diğer krallılar ise Roma'nın böl ve yönet politikasını uyguladığı bir devlet durumuna gelmiştir. Nitekim Bithynia'ya karşı Pergamon Krallığı çok geniş topraklara sahip olmuş, ardından Pergamon'un ilerlemesi durdurularak hatta ona karşı düşmanca bir tavır sergilenerek bu defa Bithynia Krallığı desteklenmiştir. Roma ise hiçbir sorumluluk almadan iki krallığın da krallarının vasiyetiyle bunları Asia eyaletinin bir parçası yapmayı uyguladığı diplomasiyle sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

App. *Mac.* (= Appianus, *Rhomaika; Makedonike*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History.* With an English translation by H. White. London 1962. (The Loeb Classical Library).

App. *Mithr*. (= Appianus, *Rhomaika; Mithridateios*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History.* With an English translation by H. White. London 1962. (The Loeb Classical Library).

App. *Syr.* (=Appianos, *Syriake*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Syrian Wars*, çev. H. White, Harvard University Press, Cambridge, 1913.

Auct.*Liber de Vir ill.* (= Incerti Auctoris Liber, *De Viris Illustribus Urbis Romae*)
Kullanılan Metin: Sextus Aurelius Victor, Incerti Auctoris Liber. *De Viris Illustribus Urbis Romae.* Ed. F. Pichlmary. Leipzig 1911.

Cic. *Div. in Caec.* (=Cicero, *Divinatio in Q. Caecilium*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Divinatio in Q. Caecilium*. With an English translation by W. Peterson, London, New York, 1917.(The Loeb Classical Library).

Cic. *Mur.* (=Cicero, *Oratio pro L. Murena*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pro Murena*, çev. C. MacDonald, Harvard University Press, Cambridge, 1976.

Cic. *Phil.* (=Cicero, *Orationes Philippicae in M. Antonium*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Philippics of Cicero.* çev. W. C. A. Ker, Harvard University Press, Cambridge, 1926.

Corn. Nep. *Han.* (= Cornelius Nepos, *Hannibal*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *On the Great Generals of Foreign Nations*, Trans. J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, London, 1966.

Dio Cass. (= Cassius Dio, *Rhomaika*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Cassius Dio, *Roman History.* With an English translation by E. Carry –H. B. Foster, vols. I-IX. London 1914- 1927. (The Loeb Classical Library).

Diod.	(= Diodorus Siculus, *Bibliotheke Historike*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Library of History.* With an English translation by C. H. Oldfather. London 1957. (The Loeb Classical Library).
Euseb. *chron.*	(= Eusebios, *Chronicorum*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Eusebi, *Chronicorum* (Liber Prior). Ed. A. Schoene. Berlin 1875.
Eutr.	(= Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roma Tarihinin Özeti*, Çev. Çiğdem Menzilcioğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.
Flor.*epit.*	(= Annius Florus, *L. Annaei Flori Epitoma De Tito Livio Bellorum Omnium Annorum DCC Libri II*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Lucius Annaeus Florus The Two Books of the Epitome, Extracted from Titus Livius, of All the Wars of Seven Hundred Years.* With an English translation by E. S. Foster. London-New York 1929. (The Loeb Classical Library).
Frontin. *strat.*	(= Sextus lulius Frontinus, *Strategematon*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Strategems and the Aqueducts of Rome.* With an English translation by C. E. Ennett. Edited and Prepared for the press by M. B. McElwain. London, New York 1980 (The Loeb Classical Library).
Gell.	(=Aulus Gellius, *Noctae Atticae*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Attic Nights of Aulus Gellius.* With an English Translation by J.C.Rolfe I-III. London, New York 1927-1928. (The Loeb Classical Library).
Hdt.	(=Herodotos, *Historiae*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Herodotos, *Tarih,* çev. M. Ökmen, 12. Basım, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
Isid. *Etym.*	(= Isidorus Hispalensis, *Etymologiae*) Kullanılan Metin: Isidorus, *Etymologiae.* Ed. W. M. Lindsay. Oxford (OCT).
Iust.	(= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus.* With an English translation by J. C. Yardley. Atlanta, 1994.
Justin.	(=Justinianus, *Digesta*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Digest of Justinian I-IV,* çev. Alan Watson, Philadelphia, 1998.

Ksen. *Anab.*	(= Ksenophon, *Anabasis*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, Çev. O. Yarlıgaş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
Ksen. *Hell.*	(= Ksenophon, *Hellenica)* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hellenica.* With an English Translation by C.L.Brownson and O.J. Todd I-III. London, New York 1961 (The Loeb Classical Library).
Liv.	(= Livius, *Ab Urbe Condita*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Livy, *From the Founding of the City.* With an English Translation by A. C. Schlesinger. London 1967. (The Loeb Classical Library).
Liv. *perioch.*	(= Titus Livius, *Ab urbe condita librorum periochae*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Livy, From the Founding of the City*. With an English Translation by 312 Mesut Kınacı, A. C. Schlesinger. I-XIV. London, New York 1967. (The Loeb Classical Library).
Lucian. *Marc.*	(=Lucianus, *Macrobii*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Macrobii*, çev. A. M. Harmon, London, 1913.
Memnon.	(= Memnon, *Peri Herakleias*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Memnon'un Herakleia Pontike Tarihi*. Çev: M. Arslan. İstanbul: Odin Yayıncılık, 2007.
Oros. *hist.*	(= Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*) Kullanılan Metin: *Seven Books of History Against the Pagans*. Translated with introduction and notes by I. W. Raymond, New York 1936.
Paus.	(=Pausanias, *Periegesis tes Hellados*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pausanian Description of Greece* I-V, çev. W. H. S. Jones, London, 1918-1935.(The Loeb Classical Library).
Plin. *nat.*	(=G. Plinius Secundus "Yaşlı",*Naturalis Historia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny Natural History*, çev. H. Rackham, Cambridge, 1938.(The Loeb Classical Library).
Plut. *Cat. Min*.	(= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Cato Minor*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives.* With an English Translation by B. Perrin. London 1932. (The Loeb Classical Library).

Plut. *Dem.*	(= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Demetrios*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives.* With an English Translation by B. Perrin. London 1932. (The Loeb Classical Library).
Plut. *Flam.*	(=Plutarkhos, *Bioi Paralleloi: Flaminius*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Flamininus,* çev. B. Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 1921.
Plut. *mor.*	(= Plutarkhos, *Moralia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Moralia.* With an English Translation by F. C. Babbitt-C. Helmbold. London, New York 1928- 1967. (The Loeb Classical Library).
Polyain. *Strat.*	(= Polyainos, *Strategemata*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Polyainos, Stratagems of War.* With an English Translation by R. Shepherd. Chicago 1974.
Polyb.	(= Polybios, *Historiai*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Historiai*, çev. Oğuz Yarlıgaş, İstanbul: Alfa Yayınları, 2022.
Polyb.	(= Polybios, *Historiai*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Histories*. Vol. I-VI, With an English Translation by W. R. Paton. London 1922. (The Loeb Classical Library).
Pomp. *Trog. prolog.*	(= Pompeius Trogus, *Prologues*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Prologues to the Philippic History of Trogus.* With an English Translation by J.C. Yardley. With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.
Sall. *Hist.*	(= Sallustius, *Historiae*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Sallust, *The Histories.* With an English Translation by J.C. Rolfe. London, New York 1955.(The Loeb Classical Library).
Sil. *pun*.	(= Silius Italicus, *Punica)* Kullanılan Metin ve Çeviri: Silius Italicus, *Punica.* With an English Translation by J.D.Duff. London, New York 1934. (The Loeb Classical Library).
Skylaks *periplus*	(= Skylaks, *Periplus Scylacis*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Periplus Scylacis*. Ed. C. Müller. *Geography Graeci Minores* I. Paris 1990[2].

Strab.	(= Strabon, *Geographika*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Geography of Strabo*. With an English Translation by H. L. Jones. London 1961. (The Loeb Classical Library). Strabon, *Coğrafya,* Çev.: A.Pekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.
Suda	(= Suda-Suidas, *Suidae Lexicon*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Suidae Lexicon*. Ed. A. Adler. Leipzig-Teubner 1928-1971.
Tac. *ann.*	(= Tacitus, *Annales*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Annals*. With an English Translation by J. Jackson. Cambridge, Mass.- London 1969. (The Loeb Classical Library).
Thuk.	(= Thukydides) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Peloponnes Savaşı*, Çev: T. Gökçöl, İstanbul, 1976.
Val. Max.	(= Valerius Maximus, *Factorum et dictorum memorobilium libri novem*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Valerius Maximus, *Memorable Deeds and Sayings*. With an English Translation by D. R. Shackleton Bailey. Cambridge 2000. (The Loeb Classical Library).
Vell.	(= Velleius Paterculus, *Historia Romana*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*. With an English Translation by F. Shipley. London 1924. (The Loeb Classical Library).
Vitr. *de Arch*.	(=Vitruvius, *De Architectura*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Mimarlık Üzerine On Kitap,* çev. S. Güven, İstanbul, 1993.

Modern Kaynaklar

Akşit, O., *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum). Başlangıçtan MS 365 Yılına Kadar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1983.

Allen, R.E., *The Attalid Kingdom. A Constitutional History*, Oxford, 1983.

American Numismatic Society, Attalid Cistophori and Roman Affairs in Asia Minor, Figure:6.

Arslan, M., *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

Arslan, M., *İstanbul'un Antikçağ Tarihi: Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul: Odin Yayınları, 2010

Arslan, M., *Mithradetes VI Romanın Büyük Düşmanı*, İstanbul: Odin Yayıncılık, 2020.

Arslan, M., *Roma'nın Büyük Düşmanı. Mithridates VI Eupator*, İstanbul: Odin Yayıncılık, 2007.

Austin, M., *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. A Selection of Ancient Sources in Translation*, Cambridge, 2006.

Bagnall, R. S. –Derow, P. (ed.), *The Hellenistic Period: Historical Sources in Translation, Wiley Blackwell Publishing*, Oxford, 2004.

Baronowski, D.W., "The Status of the Greek Cities of Asia Minor after 190 B.C.", *Hermes* 119/4, 1991, 450-463.

Bean, E. G., *Eskiçağda Ege Bölgesi*, çev: İnci Delemen, İstanbul: Arion Kitabevi, 2. basım, 1995.

Berlin Devlet Müzesi, Antikensammlung / Johannes Laurentius

Bickermann, E., "Bellum Antiochenum" *Hermes* 67/1, 1932, ss.47-76.

Boak, E. R. A., *A History of Rome to 565 A.D.*, The Macmillan Company, New York, 1930.

Boardman, J., *The Greek Overseas (Their Early Colonies and Trade),* Themes and Hudson, London, 1988.

Bora, A., *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri* (Doktora Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Bosch, C., *Roma Tarihi'nin Ana Hatları*, I. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

Bosch, E., *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, II.Kısım., İstanbul, 1943.

Boyana, H., "Nikaia Kenti ve Dionysos Kültü", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli: 2016, 43-59.

Boyana, H., " Nikomedia Kenti ve Kültü", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (ed. H. Selvi- M.B. Çelik), Kocaeli, 2014, 71-82.

Briscoe, J., "Eastern Policy and Senatorial Politics 168-146 B.C.", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 18/1, 1969, ss.49-70.

Broughton, T. R. S. , *The Magistrates of The Roman Republic, vol*. I, New York, 1951.

Chamoux, F., *Hellenistic Civilisation* (çev.M.Roussel), Cornwall, 2002.

Chaniotis, A., *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History.* Oxford, 2005.

Chrubasik, B., "The Attalids and the Seleucid Kings, 281-175", Şurada: *Attalid Asia Minor. Money, International Relations, and the State* (ed. P.Thonemann), Oxford, 2013, ss.83- 120.

Cohen, G. M., *The Hellenistic Settlements in Europe , The Island and Asia Minor*, Berkeley-Londra ,1995.

Coinarchives, Savoca Numismatik GmgH &Co. KG, Lot:55.

Coşkun, A., "Galat Krallıkları", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Çapar, Ö., "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", *DTCFD,* c. XXXI, sayı: 1-2, Ankara, 1987.

Daux, G., "Notes de Chronologie delphique", *BCH* 57, 1933, ss.68-97.

Dawson, A., "Hannibal and Chemical Warfare", *The Classical JournalT,* 63/3, 1967, s.117-125.

Demircioğlu, H., *Roma Tarihi*, c.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

Derow, P., "Rome, the Fall of Macedon and the Sack of Corinth", *CAH,* VIII (eds. A.E. Astin vd.), Cambridge, 2006, ss.290-323.

Dmitriev, S., "The History of Geography of the Province of Asia During Its First Hundered Years and the Provincialization of Asia Minor", *Atheneaum,* 93, 2005, ss.71-133.

Doğancı, K., "Eski Roma Dininde Mezopotamya Kökenli Unsurlar", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, eds. L. Gürkan Gökçek, E. Yıldırım, O. Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul: 2019, ss. 609-640.

Doğancı, K., "Roma Dininde Anadolu Kökenli Bir Tanrıça: Magna Mater", *Prehistoryadan Günümüze Kadın*, ed. Meral Hakman, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 2020, ss. 285-312.

Doğancı, K., "Roma Döneminde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları*, ed. Kamil Doğancı, Fatma Sevinç Erbaşı, Çanakkale: 2023, 384-432.

Doğancı, K., *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Bithynia'nın Sosyo- Ekonomik Durumu (Augustus'tan Diokletianus'a Kadar)* (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Dowler A., "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, ss.78-88.

Dowler, A., "Bithynia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, ss. 78-88.

Eckstein, A. M., "Greek Mediation in the First Macedonian War, 209- 205 B.C.", *Historia*, 51/3, 2002.

Eckstein, A. M., "The Pact Between the Kings, Polybius 15.20.6, and Polybius' View of the Outbreak of the Second Macedonian War, *CP*, 100/3, 2005, 228-242.

Ergin, G., *Anadolu'da Roma Hakimiyeti Direniş ve Düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Erhat, A. , "Telephos" *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.

Errington, M., "Rome against Philip and Antiochus", *CAH* VIII (ed. A. E. Astin, F.W. Walbank), 2006, 244-289.

Errington, R. M. , "Rome and Greece to 205 B.C." *CAH*, VIII, 2006, s.81-107.

Erskine, A.,*Troy between Greece and Rome: Local Tradition and Imperial Power* , Oxford, 2001.

Erzen, A., *İlkçağda Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.

Evans, R., *A History of Pergamum. Beyond Hellenistic Kingship,* New York, 2012.

Faulkner, N., *Roma: Kartalların İmparatorluğu,* Çev: Çağdaş Sümer, İstanbul: Yordam Kitap, 2020.

Fernand, L., *Galat'lar,* çev: Suzan Albek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Freely, J., *Troya Savaşı'ndan İstiklal Harbi'ne Anadolu'da Yunanlılar,* Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Doğan Kitap, 2011.

Freeman, C., *Mısır, Yunan ve Roma*, Ankara: Dost Yayınları, 1996.

Gehrke, H.J., "Pergamon'un Tarihçesi", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent Pergamon*, haz: Felix Pirson- Andreas Scholl, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023.

Glew, D. G., "Mithridates Eupator and Rome: A Study of the Background of the First Mithridatic War", *Athenaeum* 55, 1977, ss.380-405.

Glew, D. G., "The Cappadocian Expedition of Nikomedes III Euergetes, King Of Bithynia", *ANSMN* 23, 1987, ss.23-55.

Grainger, J. D., *Great Power Diplomacy in the Hellenistic World*, London & New York, 2016.

Grainger, J. D., *The Roman War of Antiochos the Great*, Brill: Leiden- Boston, 2002.

Grimal, P., "Telephos" *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

Gruen E. S., *The Hellenistic World and the Coming of Rome: II*, University of California Press, London, 1984.

Günaltay, Ş., *Yakın Şark IV, I.Bölüm (Perslerden Romalılara Kadar),* Ankara, 1987.

Gürgen, İ., "Galatların Anadolu'ya Geçiş Süreci ve Bithynia ile İlişkileri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:17, Sayı:3, 2019, 234-245.

Habitch, C., "The Seleucids and their Rivals", *CAH* VIII (ed. A. E. Astin vd.) 2006, 324- 377.

Hansen, E. V., *The Attalids of Pergamon*, Cornell University Press, Ithaca & London, 1971.

Harris, W. V., *War and Imperialism in Republican Rome*, Oxford, 1979.

Holleaux, M., "Rome and Macedon: Philip Against the Romans", *CAH*, VIII, 1930a, 116-137.

Howatson, M. C., *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (çev: F. Ersöz), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

Hoyos, D., *Hannibal Dynasty. Power and Politics in the Western Mediterranean, 247-183 BC,* London & New York, 2003.

Hölbl, G., *A History of Ptolemaic Empire* (transl. T. Saavedra), London & New York, 2001.

Hunt, P. N., *Hannibal*, çev: Samet Özgüler, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Işık, A., *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.

İplikçioğlu, B., *Eskibatı Tarihi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

İplikçioğlu, B., *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul, 1992.

Jones, A .H. M., *The Cities of the Roman Eastern Provinces*, London: Oxford University Press, 1971.

Kalet- Marx, R.M., *Hegemony of Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, Oxford, 1995.

Karakuş, O. S., *Roma Egemenliğinde Bithynia (Toplum Ekonomi ve Din)*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2024.

Kaya, M. A., "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Doğu Batı,* 49, 2009, ss.195- 234.

Kaya, M. A., "III. Makedonya Savaşı'na Kadar Roma'nın Anadolu Politikası", *TİD,* XI, 1996, ss.211-232.

Kaya, M. A., "Keltlerin Anadolu'ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Cilt:10, Sayı:13, 2012, ss.1-16.

Kaya, M. A., *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür -Sanat Yayınları, 2016. Kaya, M. A., *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi II, Demir Devri ve Pers Hakimiyeti Dönemi*, İstanbul: Bilge- Kültür Sanat Yayınları, 2018.

Kaya, M. A., *Ege ve Eski Yunan Tarihi,* İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020.

Kaya, M. A., *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III Hellenistik Dönem*, İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları, 2021.

Kınacı, M., "II. Prusias'in Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Phaselis V (Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi)*, 2019, ss.301-314.

Kınacı, M., "Kral I. Prusias'ın Yayılmacı Politikası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:39, Aralık 2016, ss.27-43.

Kosmentatou, E., "*İlion, The Troad, and the Attalids",Ancient Society*, 31, 2001, ss. 107-132.

Ksenophon, *Anabasis- On Binler'in Dönüşü-*, çev. Ali Çokona, VII. Basım, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Kumaşdaz Yanmaz, H., "Galatlar ve Galatia Bölgesi Pessinus Darplı Sikkelerinde Galatların İzleri", *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, Vol. 9, S. 44, ss. 716-737.

Kunst Historisches Museum Wien, 15918.

Larsen, J. A. O., "The Treaty of Peace at the Conclusion of the Second Macedonian War", *CP*, 31/4, 1936, 342-348.

Last, H., "The Wars of the Age of Marius", Şurada: *CAH* IX (ed. S.A.Cook vd.) 1932, ss.102-157.

Levi, P., "Eski Yunan", *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, III.Cilt,* çev: Neşe Erdilek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Livius, T., "Gn. Manlius'un Galat Seferi" *TİD,* çev: Mehmet Ali Kaya, c.10, sy.1, 1995, ss.361-377.

Lloyd, S. , *Türkiye'nin Tarihi*, Ankara: Tübitak Yayınları, 2007.

Ma, J., *Antiochus III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford, 1999.

MacDonald, E., *Hannibal. Hellenistik Bir Hayat* (çev. F.Uysal), Ankara: Hece Yayınları, 2018.

MacShane, R. B., *The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum*, University of Illinois Press, Urbana, 1964.

Macurdy, G. H., *Hellenistic Queens. A Study of Woman- Power in Macedonia, Seleucid Syria, and Ptolemaic Egypt,* Chicago, 1985.

Magie, D., "Rome and the City-States of Western Asia Minor from 200 to 133 B.C." Şurada: *Anatolian Studies presented to William Hepburn Buckler* (Ed. W.M. Calder- J.Keil),1939, 161-185.

Magie, D., "The 'Agreement' between Philip V and Antiochus III for the Partition of the Egyptian Empire", *JRS*, 29/1, 1939, 32-44.

Magie, D., *Anadolu'da Romalılar 1,* Çev: Nezih Başgelen, Ömer Çapar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 2001.

Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor I-II*, Princeton, 1950.

Maier, B., *Celts: A History From Earliest Time to the Present*, Edinburg, 2018.

Malay, H., *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, 1992.

Mansel, A. M., "Hannibal'in Mezarı", *Belleten*, 32.128 (1968), ss.527-552.

Mansel, A. M., *Ege ve Yunan Tarihi,* Ankara, 1971.

McDonald, A. H., "The Treaty of Apamea (188 B.C.)", *JRS*, 57 /1-2, 1967, 1-8.

Mitchell, S., *Anatolia. Land, Man and Gods in Asia Minor,* Oxford: Clarendon Press, 1993.

Niese, B., *Geschichte der Griechischen und Makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea I-III*. Darmstadt, 1963.

OGIS, *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae I-II*, Ed. W. Dittenberger, Leipzig, 1903-1905.

Orhun, M., " Pergamon Kralı III. Attalos'un Bağışı ve Roma'nın Asya Eyaleti'nin Kuruluşu" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* İlkbahar 2018, 5(14), ss. 275-324.

Orhun, M., "Kartaca'lı Hannibal", *Dr. Kemal Daşcıoğlu'na Vefa Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara: 2020, ss. 711-740.

Özsait, M., "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi II,* Ankara: Görsel Yayınları, 1982.

Pirson, F., "Die Siedlungsgeschichte Pergamons- Überblick und kritische Revision", *Istanbuler Mitteilungen*, 2017, Cilt:67, ss.43-130.

Pirson, F., "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, haz: Oğuz Tekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, ss. 61-64.

Radt, W., *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları,* çev: Suzan Tammer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Ramsey, W. M., *The Cities and Bishoprics of PhrygiaI-II*, Oxford, 1895-1897.

Reyhan, E., Cengiz, T. B. , *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı (El Kitabı)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.

Rostovtzeff, M., *The Social and Economic History of the Hellenistic World I*, Oxford, 1984.

Scullard, H. H., *A History of the Roman World* 753 to 146 BC, London & New York, 2000.

SEG, Supplementum Epigraphicum Graecum, XLVIII, Eds. A. Chainotis – H. W. Pleket – R. S. Stroud, Amsterdam, 2001.

Sevin, V., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I,* 3.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu , 2013.

Shepherd, W. R., *Historical Atlas*, The Perry- Castaneda Library Map Collection of the University of Texas at Austin, New York: Henry Holt and Company, 1911.

Sherwin-White, A. N., "Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C.", *The Journal of Roman Studies, 67,* 1977, ss.62-75.

SIG^3 *Sylloge Inscriptionum Graecarum.* III, Ed. G. Dittenberger, Leipzig, 1917.

Simonetta, B., *The Coins of the Cappadocian Kings, Fribourg*, 1977.

Smith, R. R. R., *Hellenistics Sulpture.* A Handbook, London, 1995.

SYLL^3 *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 456.

Taylor, M., *Antiochus the Great, Pen and Sword Publishing*, Barnsley, 2013.

Tekin, O., "Büyük İskender: Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Tekin, O., *Eski Anadolu ve Trakya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Tekin, O., *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Texier, C., *Asia Minor (Bithynia),* Haz: Raif Kaplanoğlu, İstanbul: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1997.

Thonemann, P., "Eumenes II and Apollonioucharax", *Gephyra,* 8 ,2011, ss.19-30.

Tozan, M., *Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası, Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133- İ.Ö. 89),* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.

Tunay, M., "Yalova Tarih ve Arkeolojisi", *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 21-25 Eylül 1981)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986, ss.507-508.

Türkan, A., "Hellenistik Dönem'de Anadolu", *Tarih Öncesi Dönemlerden Eskiçağ'ın Sonuna Kadar Anadolu Uygarlıkları,* ed: Doç. Dr. Fatma Sevinç Erbaşı, Doç. Dr. Kamil Doğancı, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023.

Uçankuş, H. T., *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phyrgia*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Ulugün, Y. vd., *Kocaeli ve Çevresi (Bithynia) Tarihi*, İzmit, 2004.

Umar, B., *Bithynia*, İstanbul: Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi, 1983.

Vitale, M., "Asya Eyaleti", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Walbank, F. W., "Macedonia and Greek Leagues", *CAH,* VII, 2006[9].

Walbank, F. W., *A Historical Commentary on Polybius, I*, Oxford, 1957.

Walbank, F. W., *Philip V of Makedon*, Cambridge, 1940.

Welles, C. B., *Royal Correspondence in the Hellenistic Period. A Study in Grek Epigraphy*, New Haven, 1974.

Wildwinds, Lysimachos, *CNG* 69, 258.

İnternet Kaynakları

https://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/lysimachos/CNG_69_258.jpg

https://id.smb.museum/object/1127505/telephosfries---teuthras-gibt-auge-dem-telephos-zur-frau

https://id.smb.museum/object/847138/telephosfries---ankunft-in-mysien-telephos-nimmt-von-auge-die-waffen-entgegen

https://id.smb.museum/object/817216/telephosfries---herakles-findet-im-partheniongebirge-seinen-sohn-telephos-der-von-einer-l%C3%B6win-ges%C3%A4ugt-wird

https://id.smb.museum/object/794489/pergamonaltar-s%C3%BCdfries---ausschnitt-titanin-phoibe-mit-fackel-und-ihre-tochter-asteria-mit-schwert-begleitet-von-einem-hund

https://id.smb.museum/object/709228/fundament-des-pergamonaltares-von-norden-nach-der-freilegung

https://id.smb.museum/object/829871/propylon-zum-athenaheiligtum-von-pergamon

EKLER

Tablolar, Haritalar, Şekiller ve Fotoğraflar

Philetairos	MÖ 283-263
Eumenes I	MÖ 263-241
Attalos I Soter	MÖ 241-197
Eumenes II Soter	MÖ 197-159/158
II. Attalos	MÖ 159/158-139/138
III. Attalos	MÖ 139/138-133
(III. Eumenes= Aristonikos)	MÖ 133-129

Tablo1: Pergamon Kralları Listesi[405]

Zipoites	MÖ ca. 315- 280
Nikomedes I	MÖ ca. 280-242
Ziaelas	MÖ ca.255-235
Prusias I	MÖ ca.235-183
II. Prusias	MÖ ca.183-149
II. Nikomedes (“Epiphanes”)	MÖ 149- ca.127
III. Nikomedes (“Euergetes”)	MÖ ca.127-94
IV. Nikomedes (“Philopator”)	MÖ ca 94-74

Tablo 2: Bithynia Kralları Listesi[406]

[405] Murat Arslan, *Mithradetes VI Romanın Büyük Düşmanı*, İstanbul: Odin Yayıncılık, 2020, s.540.
[406] Arslan, *Mithradetes VI Romanın Büyük…,* s.540.

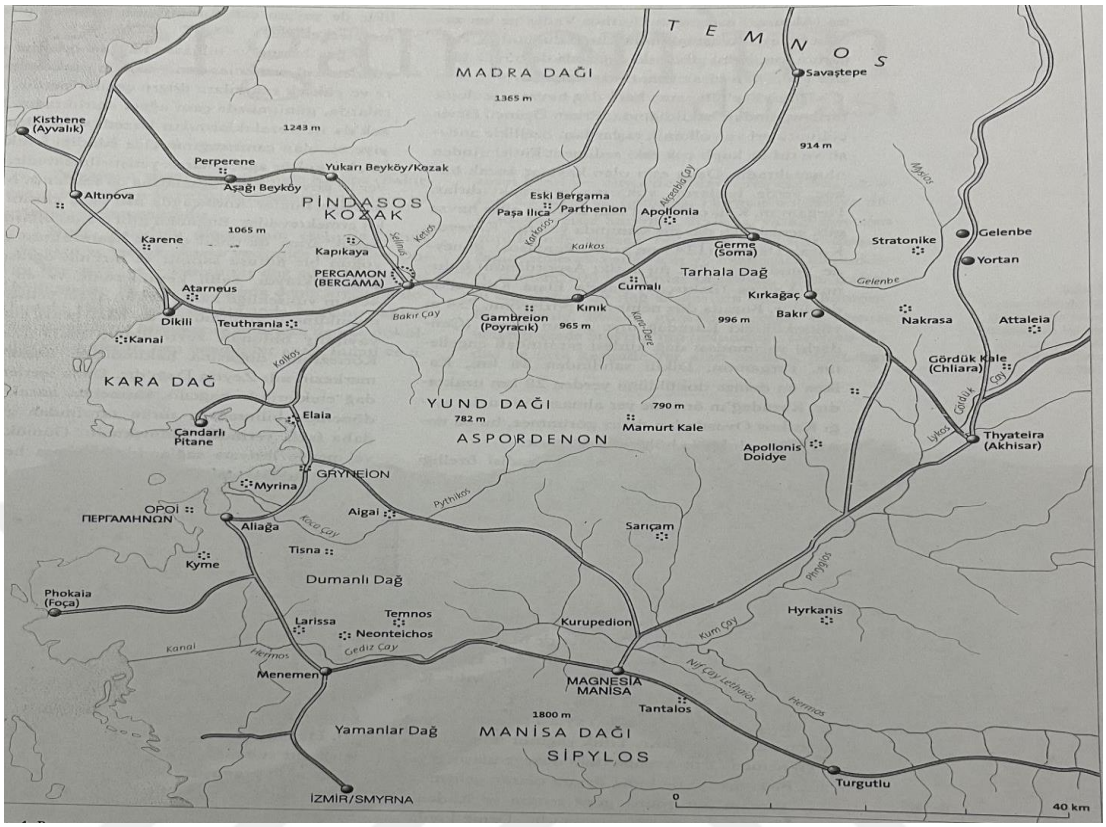

Harita 1: Pergamon çevresinin genel haritası[407]

[407] Radt, *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve …,* s.17.

Harita 2: Bithyna Çevresinin Genel Haritası[408]

[408] Ali Bora, *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri* (Doktora Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Harita 3: Apamea Antlaşması sonrası Küçük Asia Haritası, Pergamon (açık mavi) ve Rhodos'un (açık yeşil) kazanımlarıyla birlikte Apamea Antlaşması'ndan sonra Küçük Asia Haritası.[409]

[409] American Numismatic Society, Attalid Cistophori and Roman Affairs in Asia Minor, Figure:11.

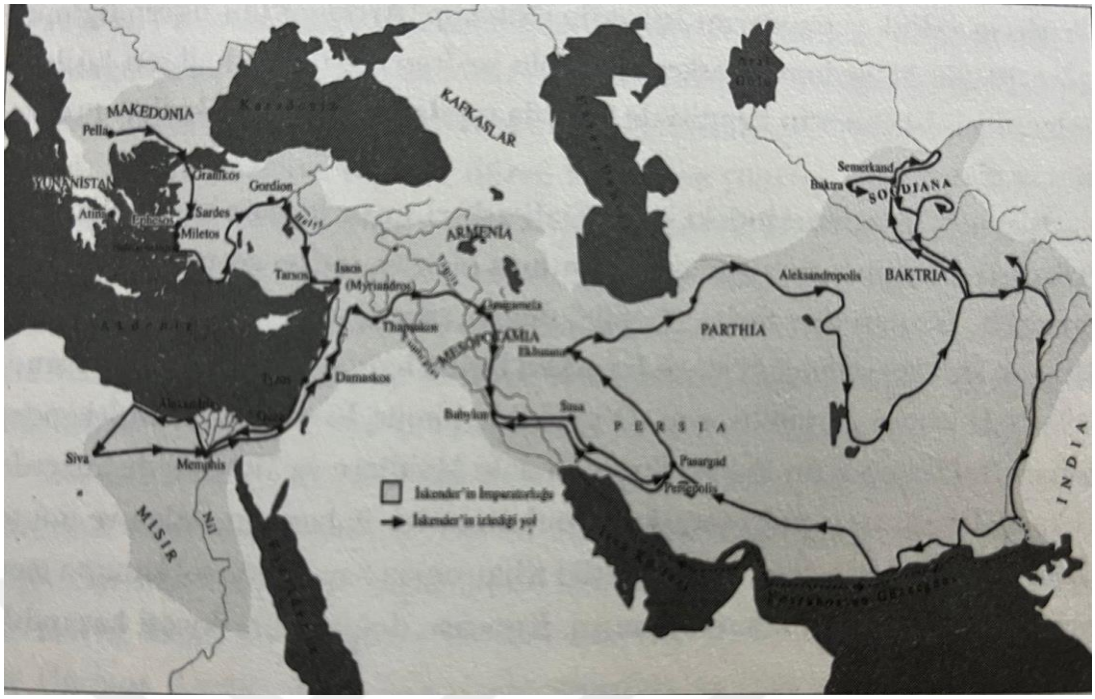

Harita 4: Büyük İskender İmparatorluğu Haritası[410]

Harita 5: Apameia Antlaşması'ndan Sonra Anadolu, MÖ 188.[411]

[410] Tekin, "Büyük İskender: Doğu…" , s.5.
[411] W.R.Shepherd, Historical Atlas, New York, 1911.

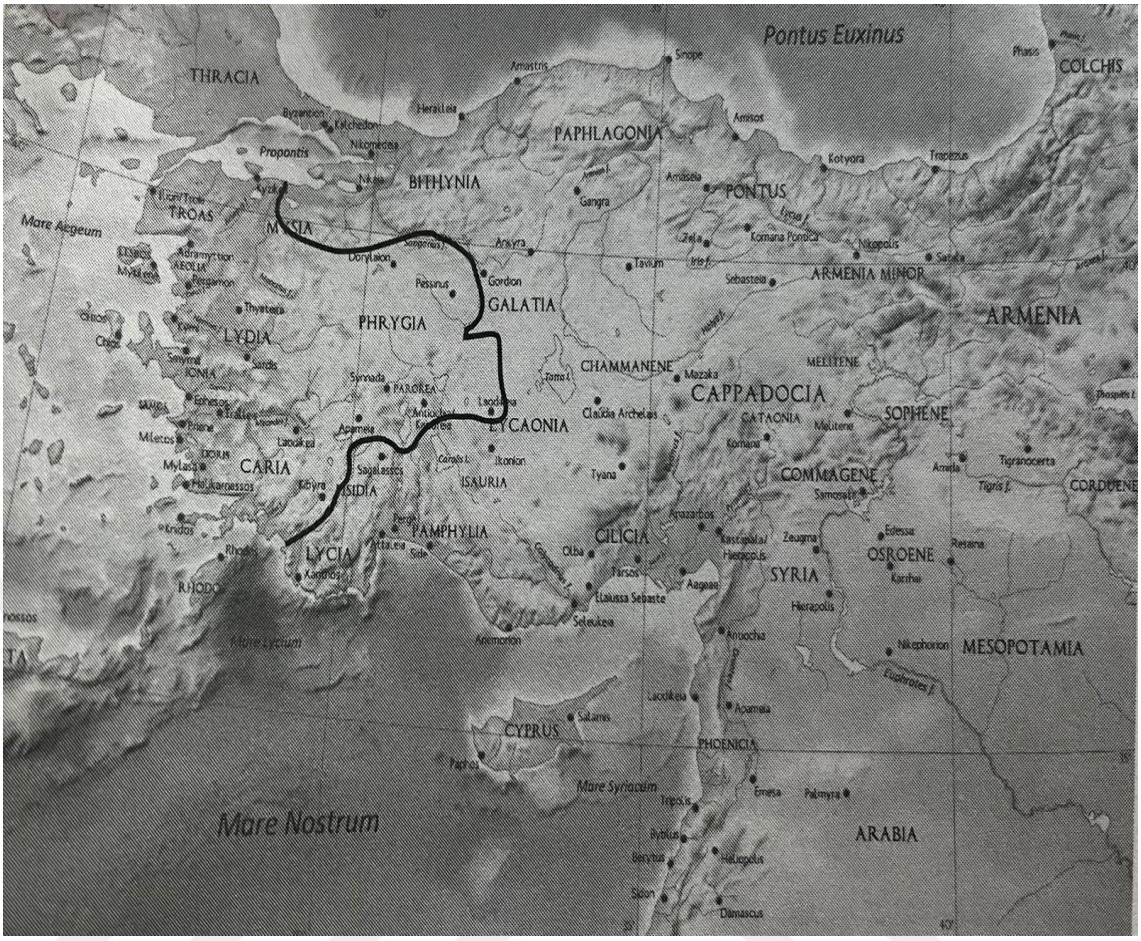

Harita 6: Asya Eyaletini Gösteren Anadolu Haritası[412]

[412] Marco Vitale, "Asya Eyaleti", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.229.

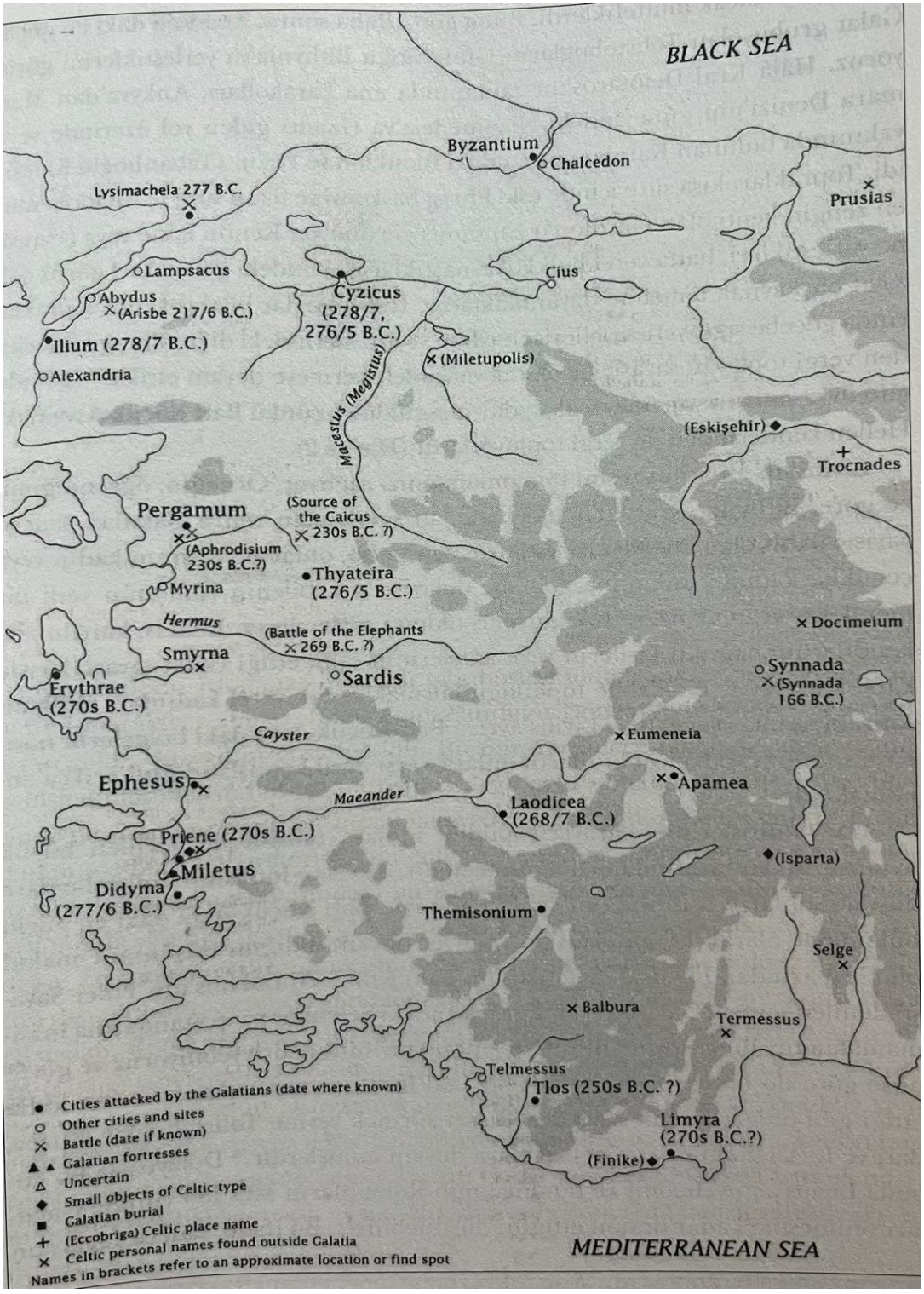

Harita 7: Galat baskısı haritası.[413]

[413] Altay Coşkun, "Galat Krallıkları", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.129.

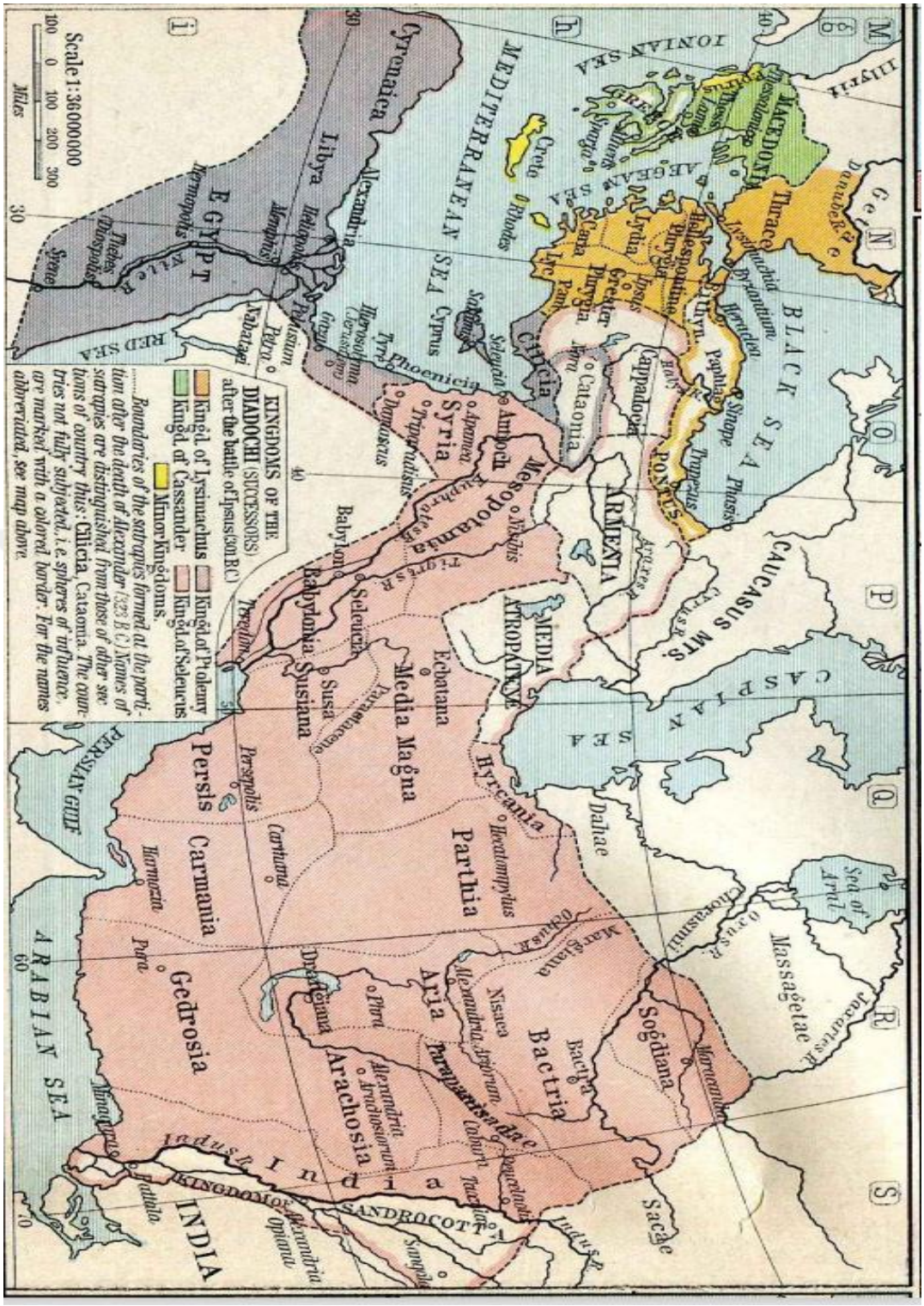

Harita 8: İpsos Savaşı'ndan Sonra (MÖ 301) Diadokh Krallıkları. İskender'in ölümünden (MÖ 323) sonraki bölünmede oluşan satraplıkların sınırları ve adları[414]

[414] The Perry- Castaneda Library Map Collection of the University of Texas at Austin, Shepherd William, Historical Atlas, New York: Henry Holt and Company, 1911, ss. 18-19.

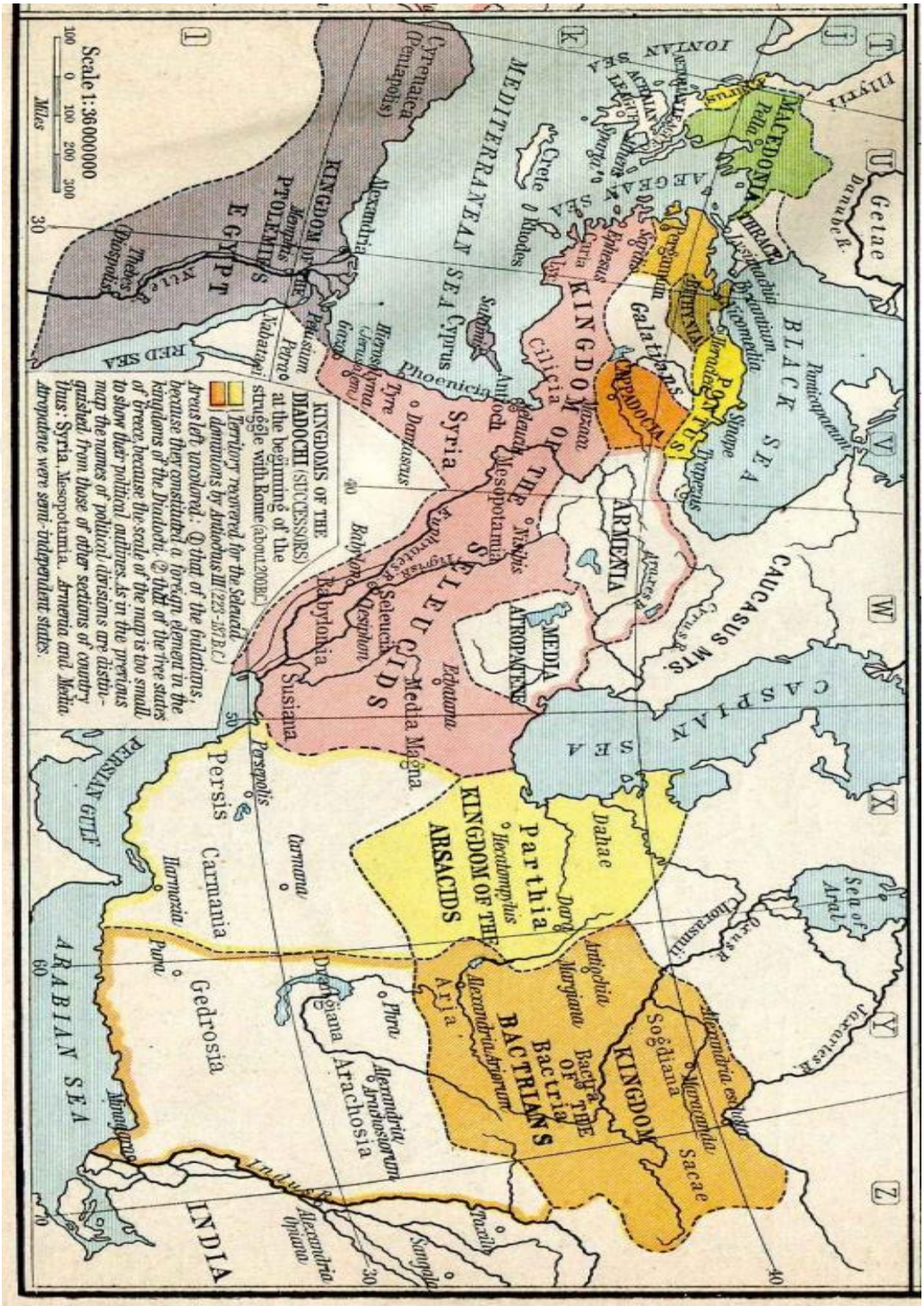

Harita 9: Roma ile Mücadelenin Başlangıcında Diadokh Krallıkları (yaklaşık MÖ 200)[415]

[415] The Perry- Castaneda Library Map Collection of the University of Texas at Austin, Shepherd William, Historical Atlas, New York: Henry Holt and Company, 1911, ss. 18-19.

Şekil 1: Philetairos MÖ 283-263. MÖ 269/8-263 dolayları. Gümüş Tetradrahmi, 30mm, 16,88g. Seleukos I'in diademli başı ve Athena.[416]

Şekil 2: Trakya Kralı Lysimakhos, Gümüş Tetradrahmi. Bergama Darphanesi, MÖ 287/6- 282. Tanrılaştırılmış İskender'in diademli başı ve oturan Athena Nikephoros.[417]

[416] CoinArchives, Savoca Numismatik GmgH &Co. KG, Lot:55.
[417]Wildwinds, Lysimachos, CNG 69, 258.
(https://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/lysimachos/CNG_69_258.jpg)

Şekil 3: Philetairos Dönemi, Gümüş Tetradrahmi, MÖ 284- 263. Çap:29,0; ağırlık: 16,97. Ön yüz Philetairos, arka yüz Athena[418]

[418] American Numismatic Society, 1643.69.5.

Şekil 4: II. Eumenes'e ait Gümüş Tetradrahmi. MÖ 175-164.[419]

Şekil 5 ve 6: Mysia, Pergamon. Gümüş Cistophorus. MÖ 150- 140.[420]

[419] American Numismatic Society, Attalid Cistophori and Roman Affairs in Asia Minor, Figure:6.
[420] Ameican Numismatic Society, Attalid Cistophori and Roman Foreign Affairs in Asia Minor, ANS 1965.70.1.

Şekil 7: I. Nikomedes'in gümüş tetradrahmisi.[421]

Şekil 8: Prusias I'ın Gümüş Tedradrahmisi, MÖ 238- MÖ 183. Prusias ve Zeus; Çap:32,0; Ağırlık: 16,85.[422]

[421] Kunst Historisches Museum Wien, 15918.
[422] American Numismatic Society, 1972.184.23.

Şekil 9: II. Prusias'ın Gümüş Tetradrahmisi. MÖ 183-MÖ149. II.Prusias ve Zeus. Çap: 36,0; Ağırlık: 16,98.[423]

[423] American Numismatic Society, 1967.152.398.

Fotoğraf 1: Bergama Zeus Sunağı [424]

[424] Devlet Müzeleri, Klasik Eski Eserler Koleksiyonu, *Berlin Pergamon Müzesi,* Johannes Laurentius. Bu sunakta Tanrılar ile Gigantların savaşına yer verilmiştir. Sunağın galeri duvarlarının iç tarafındaki frizde Pergamon'un efsanevi kurucusu Telephos'un yaşamından kesitlere yer verilirken, diğer kabartmalar Tanrılar ile Gigantlar arasındaki savaşlara ayrılmıştır. Efsaneye göre insan vücutlu yılan bacaklı yaratıklar olan Gigantlar, Zeus ve diğer tanrıların egemenliğine son vermek istemişler, ancak Zeus ve Athena önderliğindeki Tanrılara yenilmekten kurtulamamışlardır. Bir görüşe göre bu savaşlar, Pergamon krallarının Yunan kültürünü barbarlara (özellikle Galatlar'a) karşı korumasını sembolize ediyordu. Kompozisyonun Hesiodos'un *Thegonia* adlı eserine dayandığı öne sürülmektedir. Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s. 155.

Fotoğraf 2: Bergama Kale Tepesi, Richard Bohn tarafından yapılan bir rekonstrüksiyonda (1888). Renkli kalem ve mürekkeple çizim: Otto Dannenberg (1903), Antikensammlung SMB, Arşiv[425]

[425] Pergamon Museum, *Antikensammlung SMB*, Arşiv.

Fotoğraf 3: Zeus Sunağı'nın doğu cephesi. [426]

[426]Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s. 155.

Fotoğraf 4: Zeus Sunağı'nın doğu cephesinden kabartma detay.[427]

[427]Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s. 155.

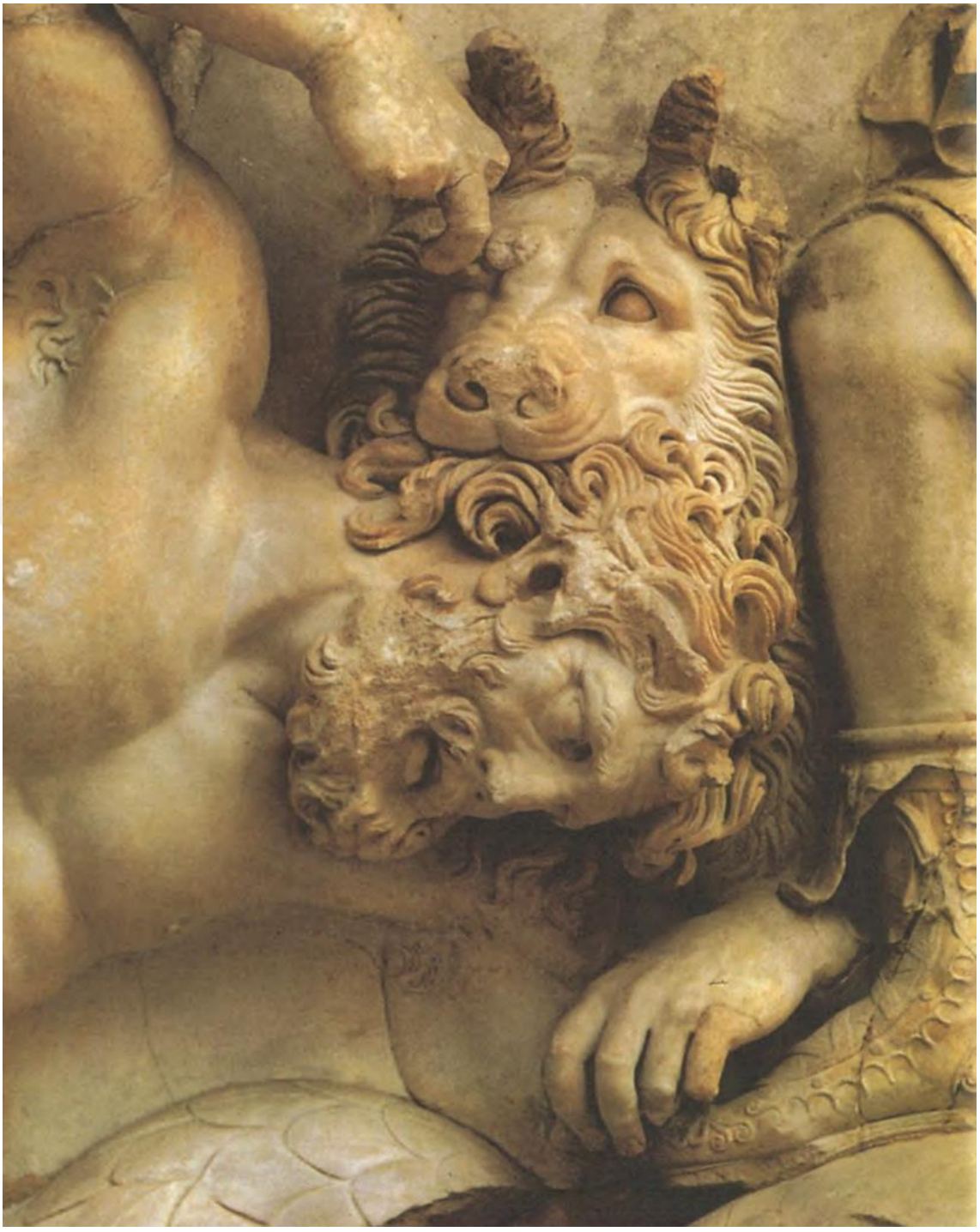

Fotoğraf 5: Pergamon Zeus Sunağı kabartmalarındaki Tanrılarla Gigantlar arasında geçen savaştan bir detay: Artemis'in ayaklarının dibinde Gigant.[428]

[428]Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s. 156.

Fotoğraf 6: Telephos Frizi, Teuthras (MÖ 2. yy.ın ilk yarısı) [429]

[429]https://id.smb.museum/object/1127505/telephosfries---teuthras-gibt-auge-dem-telephos-zur-frau

Fotoğraf 7: Telephos Frizi- Mysia'ya varış.(MÖ 2.yy.ın ilk yarısı)[430]

[430]https://id.smb.museum/object/847138/telephosfries---ankunft-in-mysien-telephos-nimmt-von-auge-die-waffen-entgegen

Fotoğraf 8: Telephos Frizi, Herakles, bir dişi aslan tarafından emzirilen oğlu Telephos'u Parthenion Dağları'nda bulur. (MÖ 2.yy.ın ilk yarısı) [431]

[431]https://id.smb.museum/object/817216/telephosfries---herakles-findet-im-partheniongebirge-seinen-sohn-telephos-der-von-einer-l%C3%B6win-ges%C3%A4ugt-wird

Fotoğraf 9: Bergama Sunağı, Güney Frizi. [432]

Fotoğraf 10: Bergama Sunağı'nın kazı sonrası kuzeyden temeli (1879 civarı) [433]

[432] https://id.smb.museum/object/794489/pergamonaltar-s%C3%BCdfries---ausschnitt-titanin-phoibe-mit-fackel-und-ihre-tochter-asteria-mit-schwert-begleitet-von-einem-hund

[433]https://id.smb.museum/object/709228/fundament-des-pergamonaltares-von-norden-nach-der-freilegung

Fotoğraf 11: Bergama Kralı II. Eumenes'in kutsandığı yazıtlı Athena tapınağına temsili giriş. [434]

[434]https://id.smb.museum/object/829871/propylon-zum-athenaheiligtum-von-pergamon

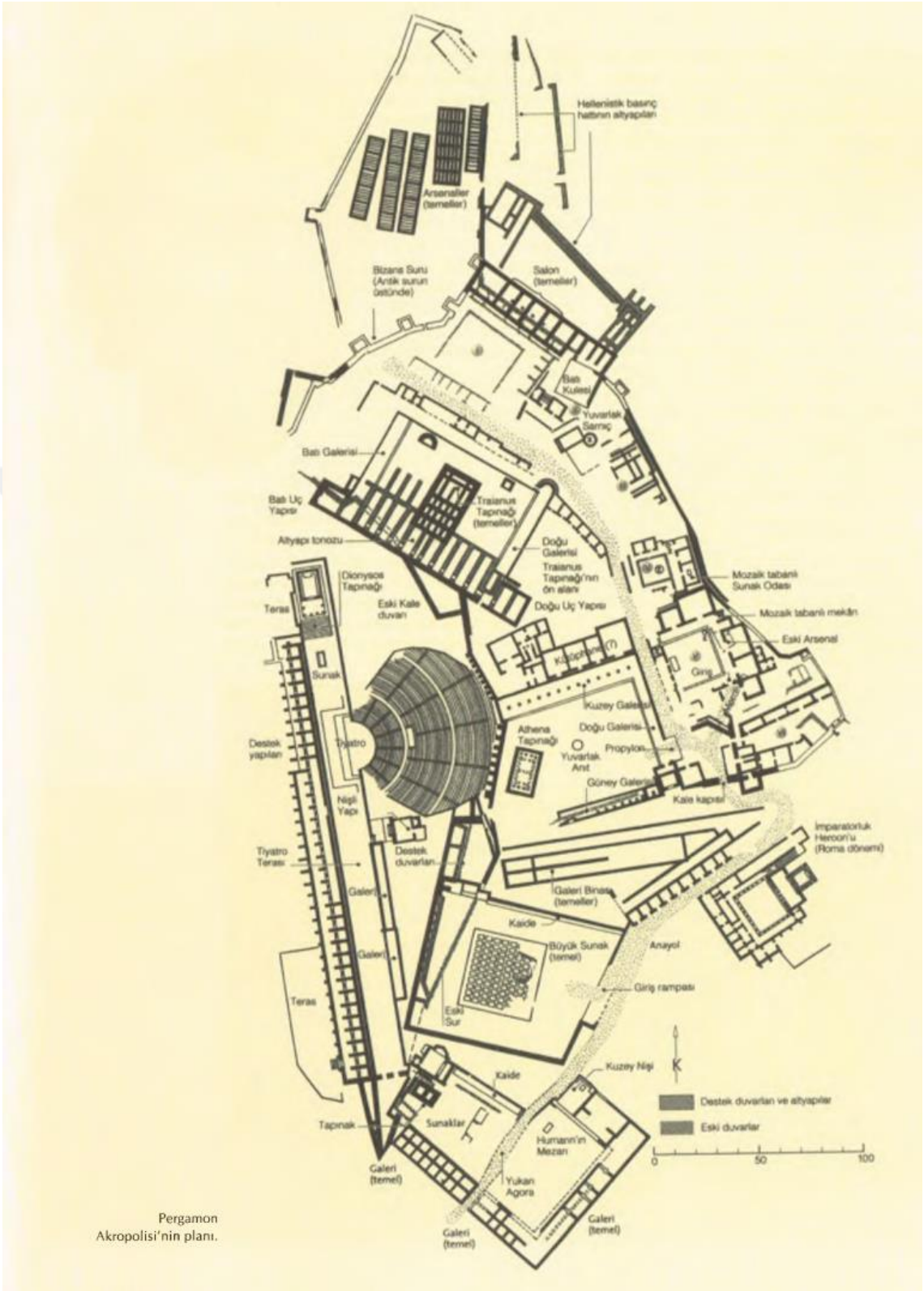

Fotoğraf 12: Pergamon Akropolisi'nin Planı.[435]

[435]Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s. 149.

Fotoğraf 13: Attalos Evi'ndeki bir duvar resminin suluboya kopyası, yüksek kadehten su içen güvercinler.[436]

[436]Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya…,* s.153.